

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
EDUKOLOGIJOS FAKULTETAS
EDUKOLOGIJOS KATEDRA

Monika Drimbienė
Karjeros edukologijos magistrantūros studentė

ŠEIMA KAIP PROFESINĖS KARJEROS RINKIMOSI VEIKSNYS

Magistro darbas

Mokslinė vadovė
Doc. dr. Dalia Augienė

Šiauliai, 2013

Darbas originalus..... Monika Drimbienė
(studento parašas)

TURINYS

SANTRAUKA.....	3
SUMMARY.....	5
ĮVADAS.....	7
SĄVOKŲ ŽODYNĖLIS.....	11
1. PROFESINĖS KARJEROS RINKIMOSI TEORINIAI PAGRINDAI.....	12
1.1. Pagrindiniai profesijos pasirinkimo bruožai.....	12
1.2. Profesinį apsisprendimą lemiantys veiksniai.....	20
1.2.1. Motyvacijos reikšmė profesiniam apsisprendimui.....	25
1.2.2. Pašaukimo reikšmė profesiniam apsisprendimui.....	27
2. ŠEIMOS ĮTAKA PROFESINIAM APSISPRENDIMUI.....	29
2.1. Šeimos narių tarpusavio santykių įtaka vaikui renkantis profesiją.....	29
2.2. Klaidingo profesijos pasirinkimo priežastys.....	37
3. TYRIMAS: ŠEIMA KAIP PROFESINĖS KARJEROS RINKIMOSI VEIKSNYS	41
3.1. Tyrimo metodika ir organizavimas.....	41
3.2. Tyrimo rezultatų analizė.....	42
3.2.1. Tyrimo demografinė statistika.....	42
3.2.2. Mokinių ir tėvų požiūriu, profesinės karjeros samprata, darbo vertybės, profesijos pasirinkimo reikšmė.....	44
3.2.3. Šeimos įtaka profesiniam apsisprendimui mokinių ir tėvų požiūriu.....	50
DISKUSIJA.....	79
IŠVADOS.....	81
REKOMENDACIJOS.....	83
LITERATŪRA.....	85
PRIEDAI.....	92

SANTRAUKA

ŠEIMA KAIP PROFESINĖS KARJEROS RINKIMOSI VEIKSNYS

Magistro darbas

Tyrimo aktualumas. Iki šiol įvairūs autoriai skirtingai bandė pažvelgti į profesijos pasirinkimo procesą, tačiau nė vienas iš jų plačiau nenagrinėjo šeimos, kaip esminio profesinės karjeros rinkimosi veiksnio, įtakos jaunuoliams renkantis būsimą profesiją.

Tyrimo objektas – iš šeimos kylantys veiksniai, darantys įtaką mokinių profesinės karjeros rinkimosi procesui.

Tyrimo tikslas – ištirti šeimos veiksnius, darančius įtaką mokinių profesinės karjeros apsisprendimui.

Tyrimo metodologija: magistro darbe remiamasi socialinės srities, socialinio konstravimo, sociokultūrinio konstruktyvizmo, kognityvinio konstruktyvizmo teorijomis. Taip pat remtasi E. Ginzberg profesijos rinkimosi teorija, D. E. Super profesinės raidos teorija, A. Roe asmenybės vystymosi ir profesijos pasirinkimo teorija.

Tyrimo metodai: 1. Mokslinės edukologinės, pedagoginės, psichologinės literatūros analizė. 2. Struktūruotas kiekybinis tyrimas (anketinė apklausa). Tyrimo rezultatų aprašymas ir vertinimas. 3. Statistinė duomenų analizė (rezultatai apdoroti Excel ir SPSS kompiuterinėmis programomis).

Tyrimo imtis ir organizavimas: tyrimas atliktas 2013 metų sausio-vasario mėnesiais. Tyrime dalyvavo Telšių Žemaitės gimnazijos, Telšių Džiugo gimnazijos ir Telšių rajono Luokės vidurinės mokyklos 11-12 klasių mokiniai ir jų tėvai. Apklausoje dalyvavo 200 mokinių ir 100 tėvų.

Atlikus tyrimą paaiškėjo, kad tėvų ir mokinių supratimas apie profesinę karjerą yra panašus, todėl darytina išvada, kad tėvai mokiniams daro esminę įtaką formuojant supratimą apie profesinę karjerą. Tie jaunuoliai, kurių tėvai domisi, padeda, pataria renkantis profesiją, ir patys tampa aktyvesni, tikslingiau ir drąsiau renkasi profesinį kelią.

Nustatyta, kad ir tėvams, ir mokiniams renkantis būsimą profesiją svarbiausia geros darbo sąlygos, gerai apmokamas darbas, kuriame sutartų su kolegomis ir darbdaviu. Didžioji dalis tėvų įsitikinę, jog vaikas dėl būsimos profesijos turi nuspręsti pats, todėl pataria vaikams rinktis tai, kas patinka būtent jiems. Išsiaiškinta, kad tėvai randa daugiau savo profesijos trūkumų nei privalumų, todėl nenorėtų, kad vaikai eitų jų profesiniu keliu.

Tyrimo metu nustatyta, kad tėvai nepakankamai domisi, komunikuoja bei nepakankamai gauna informacijos iš vaiko mokyklos socialinio darbuotojo, psichologo, karjeros konsultanto bei kitų asmenų, atsakingų už mokinių profesinį informavimą ir konsultavimą. Mokiniai ir tėvai jaučiasi gauną pakankamai informacijos apie stojimą į mokymo institucijas ir studijų programas, tačiau neturi tikslių žinių, kas laukia baigus pasirinktas studijas (koks bus darbo užmokestis, ar pavyks įsidarbinti).

SUMMARY

FAMILY AS A FACTOR OF VOCATIONAL CHOICE

Master's thesis

Research topicality. Till now various authors tried to give a glance at the process of profession choice differently, but neither of them analyzed how the family, as the essential factor of professional career choice, influences young people while choosing the future profession.

Research subject – factors, which arise from the family, and influence the process of pupils' choice of professional career.

Research purpose – to analyse factors of family, which influence self-determination of pupils regarding professional career.

Research methodology: Master's thesis is based on the theories of social sphere, social construction, sociocultural constructivism, cognitive constructivism. It is also based on the theory of E. Ginzberg regarding the choice of profession, the theory of D. E. Super regarding professional development, the theory of A. Roe regarding development of personality and choice of profession.

Research methods: 1. Analysis of scientific educational, pedagogical, psychological literature. 2. A structured quantitative research (questionnaire survey). Description and assessment of research results. 3. Statistical analysis of data (results are processed with computer programs of Excel and SPSS).

Research sample and organization: the research was done in January-February, 2013. Pupils of 11-12 forms of Zemaites gymnasium in Telsiai, Dziugas gymnasium in Telsiai and Luoke secondary school in Telsiai district and their parents participated in the research. 200 pupils and 100 parents participated in the survey.

It turned out after the research, that understanding of parents and pupils about professional career is similar, therefore the conclusion can be made, that parents make the essential influence to the pupils while forming understanding about professional career. Those young people, whose parents take an interest, help, advise while choosing a profession, become more active themselves, choose professional way in more purposeful and courageous way.

It is established, that good work conditions, well-paid job, where agreement with colleagues and employer would exist, are the most important factors for the parents and pupils while choosing future profession. The majority of parents are certain, that children themselves must decide regarding the future profession, therefore they advise children to choose what they like. It

is known, that parents find more drawbacks than benefits in their profession, therefore they wouldn't want the children to follow their professional way.

It is determined during the research that parents are not interested, do not communicate and receive enough information from social worker, psychologist, career consultant and other persons of pupil's school, who are responsible for professional information and consultation of pupils. Pupils and parents feels that they receive enough information about admission to educational institution and studies programs, but they do not have exact knowledge what to expect after completion of studies (what amount of salary will be, whether an attempt to employ will be successful).

IVADAS

Problema ir jos aktualumas. Profesijos pasirinkimas yra vienas svarbiausių faktorių, nuo kurių tinkamo pasirinkimo priklauso ir žmogaus asmeninė, ir visuomenės gerovė. Profesijos pasirinkimas – tai saviraiška, savęs realizavimas bei įtvirtinimas tam tikroje veikloje ir neabejotinai dvasinė harmonija. Tik pasirinkęs tokį darbą, „kuri atitinka jo dvasinius ir fizinius gabumus ir palinkimus, žmogus ras darbe vidinį pasitenkinimą, mėgs savo darbą, gerins ir tobulins jį. Ir tik toks darbuotojas yra naudingas savo tautos narys“ (Petkevičiūtė, 2006, p. 17).

Būtina pažymėti, kad profesinės karjeros rinkimasis, planavimas ir valdymas apima visą sąmoningą žmogaus gyvenimą. Tą sąlygoja darbo rinkos kaita, veikiama mokslo ir technologijų pažangos. Šiuolaikinė sparti darbo rinkos poreikių kaita skatina individą projektuoti savo karjeros pokyčius, todėl dabartinėje žinių visuomenėje ypač aktualus tampa karjeros projektavimas (angl. *career designing*) (Profesinės karjeros planavimo gebėjimų ugdymo D metodika, 2008).

Pirma, nuolat spartėja darbo rinkos poreikių kaita, tad žmonėms vis dažniau tenka keisti veiklos pobūdį. Antra, svarbu ne tik išlikti, bet ir būti konkurencingam bei sėkmingam darbo rinkoje. Antra vertus, žmogaus profesinis pašaukimas, kaip gabumas tam tikrai veiklai, potencialiai išlieka nuolatinis ir nekintantis. Vadinasi, labai svarbu dar jaunystėje pasirinkti tokią profesiją, kuri labiausiai atitiktų prigimtinių profesinių pašaukimą. Tenka pripažinti, kad rinkos ekonomika grįstoje žinių visuomenėje tai vienas svarbiausių ir sudėtingiausių uždavinių (Profesinio konsultavimo metodinės rekomendacijos profesijos konsultantams, 2008).

Priešingai nei gali atrodyti – tai nelengva užduotis, nes šis sprendimas turi įtakos visam gyvenimui. Juk profesija nusako asmens padėtį visuomenėje, jo vertybių sistemą, elgesio normas, gyvenimo siekius. Profesijos pasirinkimas ir savo gebėjimų realizavimas yra vienas iš pagrindinių žmogaus savirealizacijos elementų. Sėkminga profesinė karjera galima tik tuomet, kai asmuo save realizuoja, kai profesija atitinka asmens interesus ir pomėgius (Ustinavičiūtė, Katkonienė, Žemaitaitytė, 2011).

Apskritai, profesinė veikla, darbas užtikrina žmogaus materialinį saugumą ir nepriklausomybę, jo padėtį ir vertę visuomenėje. Mokslininkų A. Maslow, D. Levinson, V. E. Franklin, R. Adomonienės ir kt. (2001) teigimu, profesine veikla žmogus patenkina pagarbos, draugystės, saugumo, savigarbos, pažinimo, savęs vertinimo jausmus, atsiranda galimybių ugdytis teigiamas (laimės, pasitenkinimo, džiaugsmo, pasididžiavimo) ir neigiamas (streso, nusivylimo, depresijos, nerimo, nepasitikėjimo) bei kitas asmenybės savybes (Barkauskaitė, 2007).

Ne kiekvienas darbas suteikia galimybę asmenybei įprasminti savo gyvenimą, todėl jaunam žmogui itin svarbu pasirinkti profesiją, atitinkančią individo gebėjimus ir poreikius. L. Jovaišos (1999) nuomone, psichinį subrendimą pasirinkti profesiją reikėtų matuoti patirties, savivokos ir savimone, interesų ir polinkių, intelekto, kitokių gebėjimų, charakterio, pasitenkinimo darbu kokybe. Individo profesinę brandą spartina žinios, įgytos mokantis mokykloje ar atliekant tam tikrą veiklą, darbą, sudaro sąlygas pažinti darbo pasaulį, motyvacijai, sąmoningesnio rinkimosi galimybių ieškai. Taigi, ankstyvojoje vaikystėje labai svarbu, kad vaikas gautų kuo visapusiškesnę informaciją apie tai, ką veikia ir kuo užsiima skirtingų profesijų atstovai, bei turėtų galimybę laisvai eksperimentuoti žaisdamas, fantazuodamas ar kitaip imituoti skirtingų profesijų atstovus.

Tyrimo naujumas / reikšmingumas. Kadangi mokinių profesinis orientavimas buvo pradėtas mokyklose, visuomenėje dažnai susidaro klaidingas įspūdis, kad jis ir privalo apsiriboti mokykla, mokytojais, socialiniais pedagogais. Visgi remiantis šią sritį tyrinėjusiais autoriais matyti, jog bene didžiausią įtaką renkantis profesiją jaunam žmogui daro jam artimiausi žmonės – tėvai.

Lietuvos mokslininkų profesinio orientavimo tyrimų rezultatai ir jų taikymas seniai peržengė nacionalines ribas ir sėkmingai randa savo vietą tarptautiniuose tyrimuose. Tyrimai, kuriuos atliko L. Jovaiša (1970; 2009), o vėliau S. Kregždė (1975; 1988), D. Beresnevičienė (1990; 2003), K. Pukelis (1998; 2006), R. Laužackas (1999), V. Šernas (1995; 1998) bei daugelis kitų mūsų šalies mokslininkų, rodo, kad Lietuvoje sukurtas tvirtas teorinis pamatas toliau plėtoti profesinį orientavimą.

Tačiau tyrėjų A. Sokolovos ir V. Stanišauskienės vertinimu, „dėl didesnio dėmesio atskiriems profesinio orientavimo elementams Lietuvos mokslininkų darbuose sukurtos svarbios, tačiau nepakankamos prielaidos visuminiam, nuosekliam profesinio orientavimo modeliui kurti“ (Sokolova, Stanišauskienė, 2007, p. 226).

Magistro darbo tema pasirinkta siekiant išsiaiškinti, ar šiuolaikiniam jaunimui iš tiesų didžiausią įtaką priimant sprendimus dėl profesijos pasirinkimo daro šeima ir kokie šeimos veiksniai labiausiai lemia jų profesinį pasirinkimą. Iki šiol įvairūs autoriai skirtingai bandė pažvelgti į profesijos pasirinkimo procesą, tačiau nė vienas iš jų plačiau nenagrinėjo šeimos, kaip esminio profesinės karjeros rinkimosi veiksnio, įtakos jaunuoliams renkantis karjeros kryptį.

Tyrimo objektas – iš šeimos kylantys veiksniai, darantys įtaką mokinių profesinės karjeros rinkimosi procesui.

Hipotezės:

1. šeima daro esminę įtaką vaikui formuojant supratimą apie profesinę karjerą;

2. šeimos narių išsilavinimas ir šeimos materialinė gerovė yra svarbiausi veiksniai, lemiantys jaunuolių profesinės karjeros pasirinkimą;
3. tik maža dalis tėvų nepakankamai dalijasi su vaikais savo patirtimi dėl profesijos pasirinkimo;
4. tėvams trūksta informacijos apie profesijas, kad galėtų kompetentingai patarti savo vaikui dėl būsimos profesijos.

Tyrimo tikslas – ištirti šeimos veiksnius mokinių profesinės karjeros apsisprendimui.

Tiksliui pasiekti keliami tokie **uždaviniai**:

1. remiantis moksline literatūra, apžvelgti mokinių profesinės karjeros rinkimosi teorinius pagrindus;
2. išanalizavus mokslinę literatūrą, nustatyti pagrindinius veiksnius, darančius įtaką jaunuolių profesiniam pasirinkimui;
3. išsiaiškinti, kokie šeimos veiksniai daro didžiausią įtaką vaikų profesiniam apsisprendimui;
4. nustatyti, kokiais būdais tėvai daro įtaką mokiniams renkantis būsimą profesiją;
5. palyginti mokinių ir jų tėvų požiūrį į šeimos įtaką profesinės karjeros pasirinkimo procesui.

Tyrimo metodologija: analizuojant tyrimo duomenis, remiamasi keliomis teorijomis. Psichologijos mokslo atstovai, lyginant su kitų socialinių disciplinų mokslininkais, yra bene aktyviausi kuriant ir plėtojant karjeros teorijas. Dauguma *psichologinių teorijų* ir tyrimų asmeninius tikslus, žinias, informacijos rinkimą ir karjeros planavimą laiko veiksniais, turinčiais svarbiausią įtaką sprendimų priėmimo procesui. „Asmens sprendimai dėl profesinės karjeros yra jo asmeninių charakteristikų ir aplinkos, kurioje gyvena, atspindys“ (Petkevičiūtė, 2006, p. 27).

Šiame darbe taip pat remtasi E. Ginzberg profesijos rinkimosi teorija, D. E. Super profesinės raidos teorija, A. Roe asmenybės vystymosi ir profesijos pasirinkimo teorija (Augienė, 2009).

Socialinės srities teorijos remiasi požiūriu, kad dalykai, kurių žmogus negali valdyti, gyvenime daro didelę įtaką – tai pasakytina ir apie išsilavinimo bei profesinės karjeros sprendimus. Anot N. Petkevičiūtės (2006), praeities ir dabarties aplinka neabejotinai daro didelį poveikį karjeros pasirinkimui. Praeities aplinka apima šeimą, socialinę padėtį, pajamas, gyvenamąją vietą. Dabarties aplinka apima ekonominį, politinį ir kultūrinį klimatą, kuriame žmogus gyvena.

Taip pat galima išskirti *socialinio konstravimo teoriją*, kuri teigia, kad socialinė aplinka yra nuolat kintanti, kuriama įvairių socialinių grupių ir kiekvieno žmogaus asmeniškai. R. Wodak teigia, kad asmuo pasaulį konstruoja ir pažįsta ne kaip kitaip, o tik per pagal savo amžių ir

brandą įsisavinamus informacijos segmentus ir patirtį juos apdorojant. Ši teorija siūlo kritiškai žvelgti į žmogų, kaip nepriklausomą individą, atkreipdama dėmesį į socialinės, kultūrinės, politinės bei ekonominės aplinkos įtaką jo dabartinei veiklai (Rosinaitė, 2010).

Sociokultūrinio konstruktyvizmo atstovas L. Vygotsky sukūrė savąją asmenybės vystymosi teoriją. Teigė, kad pažinimo šaknys yra sociokultūrinės. Vaikas pradeda mokytis žiūrėdamas į aplinkinius žmones, į socialinį pasaulį. Dviejų skirtingų žmonių vieno ir to paties įvykio suvokimas, tuo pačiu ir išmokimas, gali būti skirtingas. Jis formuojamas veikiant socialinei, kultūrinei, fizinei aplinkai bei individo jau išmoktai simbolių sistemai. Individualus supratimas susiformuoja diskutuojant su kitais žmonėmis (Jucevičienė, 2010).

Vienas pagrindinių *kognityvinio konstruktyvizmo* atstovų J. Piaget, pripažindamas aplinkos įtaką individo žinių formavimuisi, teigė, jog individo formuojamos žinios nėra visai tapačios tai informacijai, kuri jį pasiekia iš aplinkos, nes jos yra paties žmogaus aktyviai kuriamos. Fizinis aktyvumas, veikla yra pažinimo pagrindas. Per veiklą pažindamas aplinką, žmogus organizuoja savo mintis taip, kad jos sudarytų prasmę (Jucevičienė, 2010).

Tyrimo metodai:

1. Mokslinės edukologinės, pedagoginės, psichologinės literatūros analizė.
2. Struktūruotas kiekybinis tyrimas (anketinė apklausa). Tyrimo rezultatų aprašymas ir vertinimas.
3. Statistinė duomenų analizė (rezultatai apdoroti Excel ir SPSS kompiuterinėmis programomis).

Teorinė ir praktinė darbo reikšmė. Šeimos įtaka, kaip svarbiausias profesinės karjeros pasirinkimą lemiantis veiksnys, yra tyrinėta tik fragmentiškai. Be to, tyrimų rezultatai gali būti reikšmingi profesinio informavimo (konsultavimo) sistemos tobulinimui, ypač tėvų, kaip prigimtinių ugdytojų, švietimui profesinio informavimo klausimais.

Tyrimo imtis ir organizavimas. Tyrimas atliktas 2013 m. sausio-vasario mėnesiais Telšių Žemaitės gimnazijoje, Telšių Džiugo gimnazijoje ir Telšių rajono Luokės vidurinėje mokykloje. Tiriamaisiais pasirinkti mokiniai (11 ir 12 klasių) ir jų tėvai. Apklausoje dalyvavo 200 mokinių ir 100 tėvų.

Darbo struktūra. Darbą sudaro santrauka lietuvių ir anglų kalbomis, įvadas, 3 skyriai, diskusija, išvados, rekomendacijos, literatūros sąrašas (iš 102 šaltinių), 2 priedai. Darbe pateikiama 21 lentelė ir 19 paveikslų. Bendra darbo apimtis yra 92 puslapiai.

SĄVOKŲ ŽODYNĖLIS

Asmens kompetencija pasireiškia „individo savita raiška veikloje bei pagrįsta jo profesiniais ir asmeniniais sugebėjimais“ (Adamonienė, Daukilas, Kriščiūnas ir kt., 2001, p. 31).

Karjera (lot. *carraria*) – „iš pašaukimo kylančių ir besitęsiančių visą gyvenimą įvairių žmogaus atliekamų socialiai reikšmingų vaidmenų, darbo vietų ir jose užimamų pareigų bei pasiekimų seka, susijusi su saviraiška ir individualiu tobulėjimu bei atspindinti asmenybės gyvenimo viziją ir stilių“ (Laužackas, 2005, p. 17).

Mokinys – tai „asmuo, kuris mokosi“ (Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas, 2011, p. 11).

Šeima – tai „mažiausias visuomenės regeneracijos kolektyvas, kurį sieja ekonominės ir dvasinės veiklos bendrumas“ (Jovaiša, 1993, p. 230).

Profesija (lot. *professio*) – tai „atitinkamomis žiniomis, mokėjimais, sugebėjimais ir įgūdžiais pagrįstos žmonių veiklos rūšių kombinacijos, užtikrinančios žmonėms prielaidas tenkinti savisaugos ir saviraiškos poreikius, t. y. poreikių visumą“ (Adamonienė, Daukilas, Kriščiūnas ir kt., 2001, p. 28).

Profesinė kvalifikacija – tai „tai tam tikrų žinių bei gebėjimų (kompetencijų) visuma, kurią įgijęs žmogus gali efektyviai ir kokybiškai (kompetentingai) dirbti atitinkamoje profesijoje atitinkamos rūšies ir sudėtingumo darbą“ (Laužackas, 2005, p. 20).

Profesinis informavimas – tai „procesas, kurio metu padedama asmeniui sąmoningai rinktis profesiją pagal asmeninius gabumus ir gebėjimus bei darbo rinkos reikalavimus bei poreikius. Arba procesas, kurio metu padedama asmeniui vystyti ir įsisąmoninti visuminį ir adekvatų savęs ir savo asmens darbo pasaulyje vaizdą, įgyjant būtinų žinių ir gebėjimų sąmoningam ir brandžiam profesijos pasirinkimui“ (Laužackas, 2005, p. 42).

Ugdymas karjerai – tai: 1. „ugdymo institucijų, tėvų ir bendruomenės sistemingas bendradarbiavimas, siekiant padėti jaunam žmogui pasirinkti jo pašaukimą atitinkančią profesiją; 2. mokymas įgyti ir panaudoti asmenines nuostatas, žinias ir gebėjimus, kad profesinė veikla būtų prasminga, produktyvi ir pasitenkinimą teikianti kiekvieno individo gyvenimo dalis“ (Laužackas, 2005, p. 47).

1. PROFESINĖS KARJEROS RINKIMOSI TEORINIAI PAGRINDAI

1.1. Pagrindiniai profesijos pasirinkimo bruožai

Įvairūs mokslininkai pateikia skirtingas teorijas apie profesijos pasirinkimą jaunystėje, karjeros projektavimą. Kaip teigia R. Petrauskaitė (1996), rengimo karjerai teorijoje galima išskirti dvi pagrindines kryptis: struktūrinę ir ugdymo bei vystymosi (evoliucinę).

Teorijos, akcentuojančios individo bruožų atitikimą darbinei veiklai, susijusiai su individo interesais ir jo tinkamumu tai veiklai, vadinamos struktūrinėmis teorijomis. Tokios teorijos pavyzdžiu gali būti F. Parsons Savybių ir faktorių teorija.

Remdamiesi R. Petrauskaite (1996), trumpai apžvelgsime pagrindinių teoretikų tezes, nagrinėjančias jaunuolių profesinio kelio pasirinkimą.

- F. Parsons, daugelio mokslininkų laikomas profesinio orientavimo teorijos ir praktikos pradininku, knygoje „Profesijos pasirinkimas“ išdėstė profesijos pasirinkimo koncepciją ir išskyrė tris veiksnius, itin svarbius siekiant profesinio apsisprendimo: 1) geras savęs pažinimas, 2) profesijų ypatumų žinojimas, 3) teisingas šių dviejų veiksnių atitikimo suvokimas. Norint geriau suvokti savęs ir profesijos atitikimą mokslininkas siūlo naudoti įvairius testus, profesijų aprašymus, stebėti jų profesijų atstovų darbą ir t. t. Tačiau F. Parsons koncepcija yra kritikuojama dėl statiškumo, t. y. susikoncentravimo į vieno asmens vienos profesijos rinkimąsi vienu tam tikru laikotarpiu.

F. Parsons įtaka profesinio orientavimo raidai buvo ir yra didžiulė, tačiau, pasak B. Pociūtės (2010), ir kiti socialiniai ir ekonominiai veiksniai savitai veikė įvairių teorijų ir konsultavimo modelių formavimąsi.

- J. Holland profesinei veiklai orientuotos asmenybės ir darbinės aplinkos sąveikos teorija yra kitas struktūrinės teorijos pavyzdys. J. Holland įsitikinęs, kad žmogaus užsiėmimas, darbinė veikla yra jo asmenybės išraiška; žmonės, dirbantys tą patį darbą, turi panašių asmenybės bruožų; žmonės pagal jų darbinės aplinkos pobūdį gali būti skirstomi į profesinei veiklai orientuotos asmenybės ir darbinės aplinkos kategorijas.

Plėtodamas asmenybės ir profesijos suderinamumo idėją mokslininkas pastebėjo, kad žmogus stengiasi pasirinkti darbą, atitinkantį jo asmenines savybes. Jis pateikia tipologiją, aprašančią šešias pagrindines asmenybės orientacijas ir jų įtaką profesijos pasirinkimui, galinčią padėti suprasti individo karjeros kryptį, darbinės veiklos raidą, pasitenkinimą ja, aspiracijas ir pasiekimus (Valeckienė, 2007).

J. Holland asmenybės tipai

Asmenybės tipai	Pagrindiniai tipų požymiai
Realistinis	Pirmenybę teikia veiklai; praktiškas; konservatyvus; turi techninių ir sportinių, bet ne socialinių įgūdžių; vertina konkrečius, apčiuopiamus dalykus; vengia kontaktų su žmonėmis.
Tyrinėtojas	Mėgsta stebėti, ieškoti simbolių, sisteminti; gabus mokslui, matematikai; save laiko turinčiu mokslininko sugebėjimų, intelektualiu, skeptišku, analitišku, neturinčiu vadovavimo įgūdžių; vertina mokslą, žinias; nesugeba įtikinėti, neturi prekiautojo savybių.
Meninis	Pirmenybę teikia neapibrėžtai, laisvai nesisteminei veiklai; turi meninės kalbos, dailės, muzikos, aktorinių arba rašytojo gabumų; neturi klerko ar verslininko įgūdžių; save laiko originaliu, išraiškingu, nestandartišku, nepriklausomu; vertina kūrybą; vengia rutinos, prisitaikymo.
Socialinis	Teikia pirmenybę veiklai, susijusiai su pagalba kitiems, mokymu, gydymu, švietimu, ugdymu; sugeba bendrauti; stokoja fizinio, techninio darbo įgūdžių; save laiko empatišku, kantriu, paslaugiu, suprantančiu kitus, sugebančiu mokyti; vertina etinę, socialinę, visuomeninę veiklą.
Vadovas	Mėgsta vadovauti, įtikinėti; stokoja gabumų moksliniam darbui; save suvokia kaip populiarų, visuomenišką, pasitikintį savimi, agresyvų, turintį vadovavimo ir iškalbos gabumų; vertina materialinę ir socialinę padėtį.
Tradicinis	Mėgsta veiklą, susijusią su tvarka, šablonais, standartais; save laiko prisitaikančiu, tvarkingu, turinčiu kanceliariinių ir skaičiavimo gabumų; stokoja meninių gebėjimų; vertina ekonominius ir komercinius pasiekimus, valdžią; vengia nestruktūruotos veiklos.

Saltinis: Careers and Six Basic Types. www.jholland.com

- D. E. Super įvedė karjeros terminą, kuris, jo nuomone, platesnis už profesiją ir apima žmogaus atliekamų profesinių vaidmenų, darboviečių ir jose užimamų postų seką, prasidedančią daug anksčiau už profesinę veiklą ir pasibaigiančią išėjus į pensiją ar mirus. Pabrėždamas profesijos pasirinkimą kaip ilgalaikį procesą, D. E. Super akcentuoja ugdymo karjerai būtinumą. Nuo siekimo sumažinti ir panaikinti pasirinkimo metu išryškėjusius trūkumus, juos skubiai „išgydyti“ siūloma pereiti prie išankstinio ilgalaikio rengimosi šiam ir daugeliui kitų pasirinkimų, padedant jaunajai kartai įgyti žinių, mokėjimų ir įgūdžių, ir įsisavinti elgseną, kuri padėtų tinkamai apsispręsti, išvengti skuboto ir neracionalaus apsisprendimo ir jo pasekmių.

Pasak D. E. Super, karjeros procesus nagrinėjantys teoretikai per mažai dėmesio skiria vaikystės laikotarpiui (nuo gimimo iki 14 metų), nes tuomet formuojasi pagrindinės su karjera susijusios sąvokos ir nuostatos. Šiame vaiko raidos etape vaiko savivaizdžio kaita remiasi tapatinimusi su reikšmingais šeimos ir mokyklos aplinkoje esančiais asmenimis (Ustinavičiūtė, Katkonienė, Žemaitaitytė, 2011).

- J. Krumboltz socialinio patyrimo teorija pabrėžia tris mokymosi patirties formas: pastiprinimą, modeliavimą ir klasikinį prisitaikymą. Pastiprinimas pagrįstas tam tikru „apdovanojimu“ už tam tikrą elgesį. Žmogaus elgesį veikia teigiami (pagyrimas, pinigai) ir neigiami (gąsdinimas, bausmė) pastiprinimai. J. Krumboltz mano, kad sprendimų priėmimai ir interesų formavimai yra išmokstami dalykai, todėl koordinuojant pasirengimo karjerai programą individui reikia sukurti tokias sąlygas, kad individas galėtų kuo daugiau rinktis. Tokiu būdu būtų mokomasi sprendimų priėmimo.

- E. Ginzberg teorija, panašiai kaip ir D. E. Super, pagrindinį dėmesį skiria karjeros pasirinkimo procesui bei vystymosi stadijų reikšmei profesiniam tapatumui suformuoti. Jis didžiulę reikšmę teikia profesiniam konsultavimui mokykloje. Mokslininkas skiria tris profesinio vystymosi stadijas: fantazijos (iki 11 metų), bandymo (11–17 metų) ir realizacijos (vyresni kaip 17 metų). Pasak jo, 11 ir 17 metų mokiniai turi būti motyvuojami sužinoti savo interesų sritis, galimybes bei gebėjimus.

Kalbant apie lietuvių autorius, pagrindinė idėja, kuria grindžiama profesinio orientavimo sistema, yra „laisvas profesijos rinkimasis“ (Jovaiša, 1978). L. Jovaiša šią mintį plėtoja teigdamas, kad „laisvai, pagal polinkius ir gabumus išsirinktas darbas užtikrina visapusišką ir harmoningą asmenybės vystymąsi“ ir kad „laisvas darbas pagal jėgas bei gabumus įtvirtina darbo pomėgio jausmą, pasisekimo džiaugsmą“ (Jovaiša, 1978, p. 12). Tai labai svarbi mintis, išaukštinanti asmenybės galias priimti sprendimus; į pasirinkimą yra žvelgiama iš asmenybės pozicijų. Kita vertus, L. Jovaiša išpėja apie dažnas pasirinkimo klaidas ir aiškiai nurodo, kad tokį laisvą pasirinkimą reikia valdyti. Tokį laisvo pasirinkimo valdymą įvardija kaip „profesinį orientavimą“, kuris suprantamas kaip „specialiai organizuota auklėjamojo darbo sistema, skirta ugdyti mokinių profesiniam kryptingumui, sugebėjimui sąmoningai rinktis profesiją ir padėti mokiniams apsispręsti rinkimosi momentais“ (Jovaiša, 1978, p. 19). Tiksliau, profesinis orientavimas, anot L. Jovaišos, yra „psichosocialinė technika vadovauti asmenybei, kad ji galėtų optimaliai panaudoti savo individualybės ypatumus profesiniame mokymesi arba darbe“ (Jovaiša, 1978, p. 22).

Nagrinėjant pastarųjų dviejų-trijų dešimtmečių lietuvių autorių darbus, nuolat susiduriama su profesinio apsisprendimo sąvoka. Profesinis apsisprendimas apibrėžiamas kaip „asmens sprendimo priėmimas dėl darbo veiklos būdo, formos, tipo, pobūdžio, atsižvelgiant į vidines ir išorines sąlygas, kurios veikia priimant sprendimą“ (Profesijos vadovas, 2010, p. 10). Profesinį apsisprendimą lemia asmens motyvacija, interesai, poreikiai, polinkiai, visuomenės nuomonė. Sprendimas priklauso nuo turimos informacijos apie galimas profesijas, specialybes, ugdymo įstaigas, savęs vertinimo, svajonių ir tikrovės derinimo, pareigų įsisąmoninimo, profesinio orientavimo organizavimo pobūdžio.

Optimaliu profesiniu apsisprendimu vadinamas toks apsisprendimas, kai asmenybei pavyksta sujungti į prasmingą visumą apibendrintą darbo pasaulio ir savęs supratimą, suderinti savo norus ir polinkius su socialinės aplinkos reikalavimais (Profesijos vadovas, 1999).

Apskritai, pasirengimas (rengimasis) karjerai yra procesas, sudarantis sąlygas informacijos apie save kaupimui, jos panaudojimui ir susipažinimui su darbinės veiklos pasauliu bei savo santykio su tuo pasauliu nustatymui. Šis procesas dažniausiai prasideda anksti ir nesibaigia

įsidarbinimu. Vadinasi, pasirengimo karjerai procesas tęsiasi visą gyvenimą (Bartinikienė, Paurienė, 1989).

Daugelis pedagogų ir psichologų (L. Jovaiša, S. Kregždė, J. Rajeckas, V. Vaitkevičius ir kt.), nagrinėdami jaunimo profesijos pasirinkimą, pagrindinį dėmesį skiria profesinių interesų ugdymo, profesinio orientavimo ir konsultavimo sistemos kūrimo, profesinės atrankos ir tinkamumo klausimams. Jie jaunimą laiko ugdymo objektu. Tačiau būtina pastebėti, kad besirenkantis profesiją jaunas žmogus yra ne tik ugdymo objektas, bet ir savarankiškas veikėjas. Žinoma, jaunuoliams įtakos turi daugelis veiksnių, bet jų siekiai, besiremiantys motyvais, dažniausiai ir lemia pasirinkimą. Taigi galime teigti, kad jaunimas pats pasirenka profesiją. Be to, palyginti per trumpą laiką sprendžia ne tik profesijos, bet ir socialinės padėties, gyvenamosios bei darbo vietos pasirinkimo, šeimos sukūrimo ir kitus svarbius gyvenimo klausimus (Matulionis, Mikšys, 1992).

D. Beresnevičienė (2003) straipsnyje išskiria tris profesinio intereso lygmenis: vartotojo, veikėjo ir specialųjį profesinį. Anot autorės, jie apima asmens interesų formavimąsi nuo jo atsiradimo iki brandos. Pirmajam – vartotojo – lygmeniui būdingas nedidelis veiklos aktyvumas, atsirandantis kaip išorinių poveikių padarinys. Antrajam – veikėjo – interesui svarbiausias yra valios komponentas (žmogus nepasitenkina tuo, kad interesą jam sukelia kiti, o pats planuoja, organizuoja veiklą). Trečiajam – specialiajam profesiniam interesui – būdinga tos pačios kaip veikėjo interesui, dėmesio, valios pastangų bei emocijų charakteristikos, tačiau jos pasireiškia intensyviau, nes atsiranda nauja paskata – įsisamonintas apsisprendimas, perspektyva, kad atitinkama veikla virs profesine.

Tuo tarpu A. Gumuliauskienė, D. Augienė, L. Bobrova ir kt. (2002) knygoje „Karjera šiandien ir rytoj“ išskiria šiuos pagrindinius pasirengimo karjerai principus:

1. viskas nuolat keičiasi ir kinta (svarbu būti lanksčiam, prisitaikyti prie aplinkybių);
2. mokymasis – tęstinis reiškinys (pasirengimas karjerai turi būti tęstinis, visą gyvenimą trunkantis procesas);
3. svarbu pašaukimas ir tinkamumas (svarbu tinkamumo tam tikram darbui jautimas: intelektiniai ir praktiniai gebėjimai, charakterio savybės, polinkis į tam tikrą veiklą ir kt.);
4. svarbu dėmesys procesui (svarbu nusibrėžti plačią ateities viziją, nusistatyti pagrindinę kryptį, o ne siaurą specifinį tikslą);
5. svarbu priimti kitų žmonių pagalbą (savarankiškumas – puiki savybė, tačiau ne viską galime padaryti vieni. Pažinčių tinklas turi veikti nuolat).

D. Augienė (2009) šiuos pasirengimo karjerai principus dar papildė vienu principu:

6. asmeninių savybių ir įgūdžių tobulinimas (svarbiausia yra bendravimo įgūdžiai ir iniciatyva).

Reikia pripažinti, kad pasirinkti perspektyvią, visuomenės ir asmens poreikius atitinkančią profesiją tampa vis sudėtingiau. Profesijos rinkimasis yra toks sudėtingas procesas, kad neretai jauni žmonės pasirenka klaidingą sprendimą, todėl manyti, kad profesijos apsisprendimas yra vienkartinis aktas, būtų neteisinga. Juk kinta ne tik pati besirenkančiojo asmenybė, bet ir profesijų turinys (Antanaitienė, Sajienė, 2011).

Šioms autorėms pritaria R. Adamonienė, S. Daukilas, B. Kriščiūnas, I. Maknienė, A. Palujanskienė (2001) teigdami, kad profesinis apsisprendimas yra ilgalaikis, todėl jo negalima atskirti nuo kitų gyvenimo įvykių. Profesinis apsisprendimas stipriai paveikia asmenybės gyvenimą, todėl jaunuolis, besirinkdamas profesiją, turi numatyti, kaip tai paveiks kitas gyvenimo sritis (šeimą, laisvalaikį, draugus), poreikius.

E. L. Herr ir S. H. Cramer (2004) išskyrė 10 vadinamųjų „išgyvenimo“ įgūdžių, be kurių, jų teigimu, žmogus negali sėkmingai veikti šiuolaikinėje visuomenėje ir kurių formavimui ir tobulinimui jaunoji karta, tėvai ir pedagogai turi skirti didelį dėmesį:

- 1) savo privalumų ir trūkumų žinojimas, pagrindinės vertybės ir prioritetai bei jų derinimas su mokymosi ir profesiniais tikslais, gebėjimu realiai save vertinti;
- 2) gebėjimas naudotis informacija savo asmeninėms savybėms ir pasirinkimui patikrinti;
- 3) savo mokymosi, profesinių, socialinių, gyvenimo tikslų žinojimas ir gebėjimas juos susieti tarpusavyje;
- 4) gebėjimas tikslingai ir racionaliai apsispręsti ką nors renkantis;
- 5) bendravimo sugebėjimai;
- 6) įsidarbinimo ir darbo ieškojimo įgūdžiai;
- 7) socialinių vaidmenų (darbuotojas, klientas, vadybininkas ir kt.) supratimas;
- 8) švietimo ir profesinių struktūrų abipusės priklausomybės supratimas;
- 9) savo laiko ir energijos organizavimo gebėjimas;
- 10) gebėjimas matyti save iš šalies, savo asmeninės vertės ir savigarbos pojūtis.

Individualios galimybės įgyti šiuos „išgyvenimo“ įgūdžius, juos pažinti ir vertinti yra gana skirtingos. Kaip rodo tyrimai, geriau besimokantys vaikai, palyginti su silpnesniaisiais, geriau save pažįsta, jų pasirinkimai racionali. Ypač ta priklausomybė padidėja 9-12 klasėse. Tai pirmiausia savęs supratimas, atsakomybės prisiėmimas, atkaklumas, sugebėjimas planuoti, pasitikėjimas savimi, polinkis konkuruoti ir turėti siekių. Žemesnio pažangumo mokiniams paprastai sunkiau save pažinti ir apsispręsti, ir kai yra įvairių pasirinkimo galimybių, jiems ypač reikalinga suaugusiųjų – tėvų, mokytojų, psichologų ir pedagogų – pagalba (Petrauskaitė, 1996).

B. Jatautaitės (1993) tyrimas atskleidžia, kad didžioji dalis (76 proc.) apklaustų devintokų nesugeba apibūdinti savo charakterio, temperamento, sugebėjimų, nes neturi pakankamai

psichologinių žinių. Dvyliktojų savianalizė irgi prasta. Mokslininkės manymu, tai yra viena iš kliūčių, dėl kurios mokiniai savarankiškai nesirengia profesijos rinktis arba nesugeba jos rinktis.

R. Kriščiūnaitė ir A. Smailys (2011), remdamiesi mokslininku J. E. Marcia, išskiria keturias subrendimo profesijos pasirinkimui būsenas:

1. **Difuzijos (padrika) būsena.** Vaikas dar rimtai nemąsto apie profesijas, apie savo sugebėjimus, nedaro jokių sprendimų ir nemėgina jų įgyvendinti.

2. **Išankstinio sprendimo būsena.** Vaikas mėgina įgyvendinti tam tikrus profesinius ketinimus, rimtai domisi kokia nors sritimi, lavina būsimai profesijai reikalingus įgūdžius. Tačiau jis neapmąsto šių ketinimų asmeniškai, tiesiog kopijuoja savo tėvus ar kitus asmenis.

3. **Moratoriumas.** Šią būseną išgyvenantis vaikas rimtai tyrinėja profesijų pasaulį mėgindamas rinktis kurią nors profesiją. Jis bando atsakyti į daugybę prieštaringų klausimų, bet dar neranda tinkamo atsakymo.

4. **Pasiekto brandumo būsena.** Ši būsena būdinga jaunuoliams, patyrusiems kritinį moratoriumo (paieškų) periodą ir po tam tikrų apmąstymų bei tyrinėjimų tvirtai apsisprendusiems. Jie žino, ko nori, ir pagal galimybes įgyvendina savo tikslą. Tokie jaunuoliai turi savo nuomonę ir yra mažiau priklausomi nuo tėvų ir kitų asmenų įtakos. Sėkmingai bręstant, šios būsenos pereinamos nuo 12 iki 18 metų amžiaus.

R. Kriščiūnaitė ir A. Smailys (2011), remdamiesi D. E. Super ir E. Erikson, išskiria šiuos brandumą karjerai skatinančius veiksnius:

- „Aš vaizdo“ susiformavimas – kai vaikas jau gali apibūdinti save (pvz., aš esu judrus, gerai bendrauju, man sunku susikaupti, esu gabus matematikai ir pan.).
- Gana aukštas savivertės lygis – kai vaikas pasitiki savo gebėjimais ir mano, kad turi gerų charakterio savybių. Tada jis jaučiasi turįs pagrindą imtis kokios nors veiklos.
- Tapatumo pasiekimas – kai „aš“ vaizdas atitinka realias žmogaus savybes ir yra gana platus, kad apimtų charakterio ypatumus, gebėjimus, jausmus, tarpasmeninius santykius ir t. t.
- Geras profesijų pasaulio pažinimas – profesijų visumos matymas, darbo turinio supratimas ir žinojimas, kokių savybių jos reikalauja iš žmogaus.

Susiformavus šiems dalykams, žmogus pagal savo suvoktą individualumą jau gali susirasti vietą profesinėje veikloje.

Renkantis profesiją arba veiklos kryptį tikslinga naudotis čia pateiktu modeliu, kuris susideda ir kelių etapų (Baltrėnienė, Volbėkienė, 1998):

1. **Problemų suvokimas.** Vyresnėse klasėse mokiniai konkrečios profesijos gali ir nepasirinkti, bet būtina pasirinkti kryptį, kuri jaunuoliui yra priimtinesnė.

2. **Alternatyvų iškėlimas.** Svarbu turėti kelias alternatyvas, o joms iškelti būtinas pakankamas informacijos kiekis. Sudominusias profesijas reikia patyrinti ir teoriškai, ir praktiškai – pabandyti pačiam, pabendrauti su žmonėmis, dirbančiais sudominusį darbą.

3. **Alternatyvų svarstymas.** Kai pasirinkti keli galimų profesijų ar veiklos krypčių variantai, reikia surinkti visą įmanomą informaciją apie save (savo interesus, polinkius, gebėjimus, charakterio ir asmenybės savybes), pačias profesijas (darbo turinį, darbo sąlygas, darbo priemones, kokių žmogaus charakterio savybių ir gebėjimų šios profesijos reikalauja) ir realias galimybes jas įgyti (kokios ir kur yra mokymo įstaigos, kokios mokymosi sąlygos, situacija darbo rinkoje, kokios šeimos finansinės galimybės mokytis).

4. **Sprendimo priėmimas.** Įvertinus savo interesų, asmeninių savybių ir gebėjimų atitikimą profesijų reikalavimams bei realią gyvenimo situaciją, pasirenkama profesinės karjeros kryptis, veiklos sritis arba konkreti profesija. Pasirinkimo tinkamumą parodo tai, kiek profesija ar profesinė kryptis atitinka asmens motyvaciją ir gebėjimus, taip pat kiek realu šią profesiją įgyti ir dirbti pritaikius įgytas žinias.

5. **Sprendimo įgyvendinimas.** Įgyvendinimas prasideda mokykloje: pasirenkami mokymosi dalykai ir jų lygiai, lankomi būreliai, papildomi užsiėmimai, stojama mokytis profesijos arba studijuoti atitinkamo dalyko.

6. **Grižtamasis ryšys (arba sprendimo įvertinimas).** Sprendimo tinkamumą galima įvertinti ir mokykloje pagal pasirinktų mokomųjų dalykų ar veiklų rezultatus. Paaiškėja gebėjimai ir pasirinktos srities atitiktis vaiko interesams ir asmenybei.

a) teigiamas – po jo seka įsitvirtinimas profesinėje veikloje.

b) neigiamas – po jo ciklas prasideda iš naujo. Vėl keliamos naujos alternatyvos.

Mokslininkus I. Gati ir I. Asher cituoja autorės V. Isiūnaitė ir B. Pociūtė (2011), išskirdamos pagrindinius profesinio sprendimo priėmimo modelio etapus. Pirmojo etapo tikslas – sudaryti trumpą perspektyvių profesinės veiklos alternatyvų sąrašą. Iš plataus profesijų sąrašo žmogus turi kruopščiai išsirinkti tikrai jį dominančias alternatyvas. Antrajame etape labai atidžiai analizuojamos perspektyvios alternatyvos. Pavyzdžiui, pirmajame etape jaunuolis koncentravosi į profesijas, kurias pasirinkęs numatė veikti nepriklausomai, o antrajame etape jis turi išsiaiškinti, ar nori būti nepriklausomas ir rinkdamasis „ką daryti“ ir „kaip daryti“. O gal jį domina tik viena šių sąlygų? Šiame etape nagrinėjamas profesijų tinkamumas asmeniui ir asmens tinkamumas profesijoms. Galiausiai išsirenkamos ne mažiau kaip dvi profesinės veiklos alternatyvos. Trečiame etape pasirenkama tinkamiausia alternatyva. Šiame etape analizuojamos alternatyvos lyginamos tarpusavyje ir sudaroma jų eilė, atsižvelgiant į kiekvienos jų pranašumus ir trūkumus.

Ne vienas autorius (Holland, 1992; Petrauskaitė, 1996) pabrėžia, kad geras savęs pažinimas yra labai svarbus tinkamos profesijos pasirinkimo veiksnys. Savo poreikių, tikslų, vertybių

įvertinimas padeda jaunuoliui geriau suprasti, ko jis ar ji nori iš gyvenimo. Jaunas žmogus turi gerai įsiklausyti į savo „noriu“ ir „galiu“ ir juos įvertinęs suderinti. Kitaip tariant, reikėtų siekti, kad pasirinktoji profesija atitiktų asmenybės individualias ypatybes.

Kaip teigiama elektroniniame leidinyje „Mano vaikas renkasi karjeros kelią“ (2012), per pastaruosius dešimtmečius švietimo srityje vyko esminiai pokyčiai ir orientuotis juose nėra paprasta. Šiuos staigius pokyčius lėmė informacinių technologijų plėtra, naujų specialybių atsiradimas. Todėl būtina nuolat atnaujinti informaciją, ieškoti naujų galimybių ar prisitaikyti prie pasikeitusių. Svarbu sugebėti tinkamai išsirinkti informacijos šaltinius ir kritiškai įvertinti gautą informaciją.

Asmeninė informacija gali būti renkama naudojant psichometrinius arba nepsichometrinius būdus. Psichometriniai metodai yra paremti psichologiniais testais. Tokie testai yra plačiai naudojami pastaruoju metu, tačiau juos būtina naudoti (daryti išvadas) kartu su nepsichometriniais metodais, tokiais kaip: stebėjimas, vaiko mokymosi pasiekimų knygelė (elektroninis dienynas), interviu, pomėgiai, medicininiai tyrimai, trečiųjų šalių nuomonė.

Socialinė informacija padeda mums suprasti skirtingus aplinkos, kurioje gyvename, socialinius aspektus. Susipažinęs su šia informacija asmuo gali sužinoti vertybes ir taisykles, sužinoti ir pakeisti elgesio būdus, pagrindinius požiūrius ir motyvus. Taip pat turėdamas tokią informaciją asmuo gali galvoti ir veikti savarankiškai bei nepriklausomai.

Mokymosi informacija nurodo mokslo, studijų ir profesinio mokymosi galimybes ir potencialą, būdingą konkrečiam asmeniui.

Profesinė informacija yra tokia, kuri apibūdina verslo pasaulį (darbo įstatymai, darbo rinka, karjeros mugės) ir profesijų pasaulį (darbo apibūdinimas, darbo aplinka, darbo reikalavimai).

Reikėtų pastebėti, kad pasirinkdamas profesiją žmogus priima galutinį sprendimą pats, nes niekas kitas negali už jį norėti, niekas negali savo valios paversti kito asmens valia. Asmenybė privalo būti savarankiška ir kartu atsakinga už savo veiksmus (Danilevičius, 2008).

Apsisprendimo sąvoka reiškia ne tik aktyvų, savarankišką ir sąmoningą pasirinkimą, bet ir savo asmenybės plėtros ribų nustatymą. Rinkimasis – tam tikras kompromisas, nereikšmingų dalykų atsisakymas dėl asmenybei svarbesnių tikslų. Apibrėžta laiko požiūriu žmogaus egzistencija nesuteikia jam galimybės vienodai realizuoti visą turimą vidinę potencialą, todėl anksčiau ar vėliau tenka rinktis, kokius gabumus ir mokėjimus toliau vystyti ir lavinti, kokių – atsisakyti (Adamonienė, Daukila ir kt., 2001).

Galima išskirti tokius efektyvaus karjeros planavimo etapus (Pukelis, 2008):

1. Savęs pažinimas. Šis etapas paremtas savęs ir savo galimybių pažinimu bei įžvalgomis, savo interesų, įgūdžių, vertybių, asmeninių savybių, tikslų nustatymu.

2. Karjeros ir mokymosi galimybių tyrimas. Tai galimybių tyrimo etapas skaitant literatūrą karjeros klausimais, bendraujant su specialistais, lankantis jų darbo vietose, tyrinėjant tolesnių studijų galimybes.

3. Sprendimų priėmimas / tikslo nustatymas. Apibendrinus karjeros galimybių tyrinėjimus, būtina įvertinti kiekvieną savo pasirinkimą, nustatyti kiekvienos alternatyvos rizikos laipsnį, numatyti galimas ateityje pasekmes, pasirinkus vieną iš jų.

4. Pasirinkimo / pasirinkimų realizavimas. Tai priimtų sprendimų įgyvendinimo, efektyvios darbo paieškos ir įsidarbinimo etapas.

5. Karjeros planavimas atsižvelgiant į numatomus pokyčius.

Išnagrinėjus literatūrą apie profesinį apsisprendimą, kuris yra esminė teisingo profesijos pasirinkimo prielaida, galima daryti išvadą, kad dauguma jų nagrinėjusių autorių išsamiau tyrė tik pradinį profesinio apsisprendimo etapą, t. y. profesinių ketinimų formavimąsi ir profesijos pasirinkimo problemas (Isiūnaitė, Pociūtė, 2011; Elijošius, 2001; Makūnas, Pugevičienė, 2005). Lietuvos mokslininkai gana plačiai nagrinėja ir profesinio informavimo sistemą (Barkauskaitė, 2007; Nazelskis, 2010, 2011; Pociūtė, 2010; Railienė, 2010, 2011; Stanišauskienė, Sokolova, 2007 ir kt.) bei karjeros projektavimo problematiką (Danilevičius, 2008; Garnienė, 2006; Pukelis, 2006; Navickienė, 2006; Pukelis, Garnienė, 2003; Stanišauskienė, 2000 ir kt.).

Apibendrinant galima teigti, kad paauglystė ir jaunystė baigiasi profesijos pasirinkimu ir pasirengimu darbui. Tai sukonkretina žmogaus požiūrį į gyvenimą, užbaigia identiškumo formavimąsi. Rengimasis profesijai yra tolesnis socializacijos procesas, prasidėjęs vaikystėje, stebint suaugusiųjų gyvenimą, gilinantis į jį imitacija ir žaidimu, interesų atsiradimu. Profesija leidžia individui savarankiškai tvarkyti savo gyvenimą, užtikrina turiningą, visuomenės pripažintą ir materialiai atlyginamą egzistavimą dirbant specializuotą darbą pagal savo pasirengimą, interesus, sugebėjimus (Gučas, 1990). Profesinis apsisprendimas yra nuoseklus, sąmoningas asmens pasirengimo profesijos pasirinkimui formavimas(is), ugdant gebėjimus vertinti savo poreikius, gabumus, siekius ir galimybes, planuoti asmeninę karjerą, identifikuoti aplinkos ir darbo pasaulio pokyčius.

1. 2. Profesinį apsisprendimą sąlygojantys veiksniai

L. Jovaišos (1993) teigimu, profesijos rinkimuisi turi įtakos daugelis veiksnių: profesinė branda, intelektas ir specialūs gebėjimai, poreikiai, interesai, polinkiai ir vertybinės orientacijos, charakteris, ugdymas, socialiniai ir ekonominiai bei medicinos veiksniai, taip pat šeima, gyvenamoji vieta. Vadinasi, kalbant su jaunuoliu apie profesijos pasirinkimą, reikia apgalvoti psichologinio, pedagoginio, informacinio pobūdžio priemonių visumą, tikintis, kad ji sudarys

sąlygas savo tapatumui vertinti, įsitraukti į profesinės informacijos paiešką, gebėti vertinti, priimti sprendimus, susivokti kaitoje.

Vienas iš šiuolaikinių karjeros planavimo projektų, pavadintas „Integruotas gyvenimo planavimas“, skelbia, kad reikia derinti darbą ir šeimą, darbą ir mokymąsi, darbą ir laisvalaikį. Kitaip tariant, pabrėžiama, jog darbas turi prisidėti prie harmoningo gyvenimo – užtikrinti fizinę, intelektinę, emocinę, dvasinę ir socialinę gerovę (Razmaitė, 2012).

Z. Bartinikienė ir L. Paurienė (1989) išskiria šias pagrindines grupes veiksnių, turinčių didesnės ar mažesnės įtakos galutiniam mokinių profesiniam apsisprendimui:

- 1) asmens fiziologinės ir sveikatos galimybės,
- 2) asmenybės kryptingumas,
- 3) informacijos kiekis apie profesiją,
- 4) emocinis santykis su profesija,
- 5) socialiniai skatuliai.

L. Jovaiša (1999) prie asmenybinių profesiniam apsisprendimui įtaką darančių veiksnių priskiria:

- fizinę sambrandą, apimančią normalų kūno išsivystymą, fizinę ir psichinę sveikatą, tinkamą profesiniam mokymuisi ir darbui;

- psichinį subrendimą, kuris matuojamas pagal savivokos bei savimonės, interesų bei polinkių, intelekto ir kitokių sugebėjimų bei charakterio kokybę;

- socialinius veiksnius, tokius kaip tėvų socialinė branda, mokslo įstaigų artumą, kaimynų kultūrą ar nekultūringumą. Būdamas pagrindiniu socializacijos veiksniu, šeima tiesiogiai ir netiesiogiai daro įtaką renkantis profesiją. Šeimoje susipažįstama su vaidmenų modeliais, kaupiama patirtis, numatomos galimybės, diegiama tam tikra vertybių sistema, teikiama parama ir paskatinimas, išryškintos šeimos tradicijos, lūkesčiai, reikalavimai. Profesijos pasirinkimą gali lemti ir visuomeninė ekonominė padėtis. Pastebėta, jog žemesniam visuomeniniam sluoksniui priklausantys asmenys dažniau renkasi darbą, kuriame mažesnės karjeros galimybės, o kaita vyksta tik horizontaliame lygmenyje. Aukštesniam visuomenės sluoksniui priklausantys žmonės renkasi karjerą;

- ekonominius veiksnius, nuo kurių priklauso galimybės rasti darbą dominančioje srityje. Šiandien daugėja profesijų, susijusių su paslaugomis ir naujausiomis technologijomis, tačiau mažėja darbo vietų gamyboje ir žemės ūkyje. Dažnai profesijos pasirenkamos ar atmetamos vadovaujantis stereotipais, netikslia ar nepilna informacija;

- kultūrinius veiksnius, apimančius bendrąjį humanitarinį ir socialinį lavinimą, padedantį subrandinti jaunimą profesinei veiklai;

- dvasinius veiksnius, kurie artimai siejasi su kultūriniais veiksniais.

R. Laužackas (1999) išskiria išorinius ir vidinius profesijos rinkimosi veiksnius. Išoriniai – tėvų, pažįstamų įtaka, pavyzdys, prikalbinėjimai, geros ateities perspektyvos, uždarbis. Vidiniais veiksniais laikė „patraukimą tą darbą dirbti“, kai domina ne perspektyva, o pats darbo turinys. Pasak jo, jei profesijos pasirinkimą lemia ne vidiniai, o išoriniai veiksniai (garbė, uždarbis), tai žmogų skatina dirbti įsikalbėjimas, didelis valingas nusistatymas. Toks nuolatinis nusistatymas be reikiamo intereso neretai sukelia asmenybei įvairių konfliktų. Norint to išvengti, būtina siekti vidinės harmonijos, kuri įmanoma tik gerai pažinus savo polinkius, gebėjimus, darbo turinį ir vadovaujantis adekvačiais motyvais.

Anot J. Albrechto (2005), asmenybės esmę atskleidžia šie elementai:

- elgesio kryptingumas (interesai, siekiai, polinkiai, idealai),
- gabumai,
- charakteris,
- temperamentas.

Tuo tarpu A. Gučas (1990) teigia, kad socializacijos procese dalyvauja šeima, mokykla, draugai, darbovietės kolektyvas, vaikų ir jaunimo organizacijos, televizija, radijas, spauda. Socializacijos procesas – tai lyg mokymasis gyventi bendrijoje pagal visuomenės ir kultūros priimtas normas.

Plačiau apžvelgsime psichologinius veiksnius, lemiančius profesijos pasirinkimą (Jovaiša, 1993):

- 1) profesinis subrendimas,
- 2) intelektas ir specialieji gabumai,
- 3) poreikiai,
- 4) interesai,
- 5) vertybės,
- 6) charakteris.

Profesinis subrendimas. Vienas subrendimo veiksnių renkantis profesiją yra patirtis (žinios, mokėjimai, įgūdžiai). Savęs, kaip darbo ir santykių su aplinka subjekto, pažinimas formuoja savimone, kitaip tariant, padeda save įvertinti sąveikoje su socialine aplinka ir darbu, susiformuoja labiau tikrovę atitinkantis (objektyvus) asmeninis statusas.

Intelektas – tai įgimtas mąstymo gabumas, protas; tai gabumas spręsti uždavinius, numanyti (intuicija); tai sugebėjimas prisitaikyti prie kintančių gyvenimo ir veiklos reikalavimų; kūrybinis gabumas, išmokimo gabumas ir t. t. Šiuolaikinėje mokslinėje literatūroje intelektas siejamas ir su organizavimo prisitaikymo galimybėmis, t. y. su adaptacija. Tačiau atskirose veiklos srityse intelektas pasireiškia skirtingai, todėl kalbama apie teorinį, socialinį, praktinį, profesinį intelektą.

Poreikis – tai pirmasis orientacinis profesijos pasirinkimo šaltinis. Tačiau poreikį patenkinus, noras praeina, todėl vien poreikiu remtis neatsargu. Renkantis profesiją dar reikia remtis ir kitokiais veiksniais: interesais, vertybėmis, idealais, į kuriuos įsigilinti lengviau, suvokus poreikius.

Interesas – pastovesnis profesijos rinkimosi veiksnys, kurį galėtume paaiškinti kaip reliatyviai pastovų poreikį sužinoti, tirti. Interesą iš vidaus stimuliuoja tie patys veiksniai kaip ir poreikius. Profesinis interesas suprantamas dvejopai:

- 1) kaip poreikis susipažinti su profesija ir ją tirti;
- 2) kaip ilgalaikis gilinimasis į ją dirbant.

Profesinius interesus nagrinėja ir S. Kregždė (1981). Autorius apibūdina juos kaip faktorių, stimuliuojantį žmogaus veiklą, susijusią su ketinama rinktis ar pasirinktąja profesija ir pasireiškiantį emociniu, pažintiniu ir valios aktyvumu susiduriant su įvairiais aplinkos objektais ir reiškiniiais.

Vertybė yra tai, ko žmogus ypač ieško savo biologiniams, materialiniams, socialiniams ar dvasiniams poreikiams tenkinti. Tai dar gilesnis ir patvaresnis psichinis darinys negu interesai. Vertybės asmenybės struktūroje įgyja idealų, siekių, gyvenimo tikslo ir prasmės formas, tačiau jos nepadeda konkretizuoti pasirenkamos profesijos, nes vieną ir tą pačią vertybę gali atitikti daugelis profesijų.

Taigi, vertybės formuojasi socializacijos procese. Iš pradžių jos remiasi šeimos, mokyklos, socialinės aplinkos suformuotais stereotipais. Taip profesija tampa įvairių poreikių realizavimo šaltiniu. B. Jatautaitei (1993) apklausus vyresnių klasių mokinius, paaiškėjo, kad, pasirenkant profesiją, vienuoliktokams svarbu, kokias materialines privilegijas duos būsimas darbas. Materialinę gerovę mini ir R. Petrauskaitės (1996) apklausti mokiniai, tuo pačiu teigdami, kad jiems rūpi darbo patrauklumas, socialinės garantijos, profesijos prestižas, galimybė siekti karjeros, profesinio augimo perspektyva, pripažinimas. Renkantis profesiją, vertybinės orientacijos gali būti susijusios su profesiniu turiniu bei darbo pobūdžiu, bet neretai ir šalutiniai aspektai gali tapti dominuojančiomis vertybėmis (pvz., suteikiamas materialinis gerbūvis).

Profesijos rinkimosi procese tam tikrą vaidmenį vaidina ir žmogaus charakteris bei temperamentas. Yra profesijų, kurias gali pasirinkti tik tam tikro temperamento žmogus. Bet antra vertus, daugelį profesijų gali rinktis žmonės įvairių temperamentų, nes nuo šių priklauso ne tiek veiklos kokybė, kiek stilius.

Edukologijos teorijai ir praktikai svarbus psichologijos teigimas, kad dauguma charakterio bruožų turi motyvuojančios reikšmės, t. y. reguliuoja veiklą bei elgesį. Kadangi charakterio bruožai palyginti pastovūs dariniai, tad ir iš jų kylanti motyvacija yra pastovi, t. y. teikianti asmenybės elgesiui kryptingumą (Jovaiša, 2002).

Asmenybės charakterio bruožai skirstomi į 3 pagrindines grupes (Profesinio konsultavimo metodinės rekomendacijos profesijos konsultantams, 2008):

1. moralinius (jautrumas, sąžiningumas, atidumas);
2. valinguosius (ryžtingumas, atkaklumas, santūrumas);
3. emocinius (švelnumas, staigumas, abejingumas ir t. t.).

Charakteris nėra įgimtas – jis priklauso nuo žmogaus pasaulėžiūros, įsitikinimų, idealų, socialinės padėties, aplinkos įtakos, iš dalies net nuo paveldimumo. Žmogaus charakteris ir individualūs ypatumai visada yra tam tikros bendruomenės ir visos visuomenės rezultatas.

Sveikatos veiksnys turi nemažai įtakos profesijos pasirinkimui. Įvairios lėtinės ligos, buvusių sunkių somatinių ligų padariniai, psichiniai sutrikimai, oligofrenija, psichinės reabilitacijos galimūnai.

Tuo tarpu L. Jovaiša ir L. Vaitkevičius (1987) teigia, kad profesijos pasirinkimas yra vienaip ar kitaip motyvuojamas ir išskiria šiuos pagrindinius pasirinkimo motyvacijos veiksnius: 1) socialiniai-ekonominiai; 2) ugdymo; 3) psichologiniai; 4) sveikatos; 5) atsitiktiniai.

Prie socialinių-ekonominių veiksnių priskiriama: tėvų socialinė padėtis, uždarbis, gamybinė aplinka (netoliese fabrikas), kultūrinė aplinka (arti aukštoji mokykla), techninė pažanga. Anot L. Jovaišos, „tėvų, kitokių giminių konsultacija grindžiama jų siekiais, gyvenimišką patirtimi. Ji taip pat daro didelį poveikį vaikams ir būna taiklesnė nei vienmečių“ (Jovaiša, Vaitkevičius, 1987, p. 236).

Apskritai, atliktų tyrimų rezultatai rodo, kad profesiniai savivaizdžiai dažniausiai formuojami šeimoje – tai vyksta tėvų ir vaikų bendradarbiavimo ir artimų santykių pagrindu. Tai gali būti pokalbiai apie karjerą, jos planavimą ir kitus susijusius dalykus. Taip suteikiama vertingos informacijos apie profesijas, su jomis susijusius vaidmenis ir veiklas (Ustinavičiūtė, Katkonienė, Žemaitaitytė, 2011).

Su karjera susijusių žinių tyrinėjimas didele dalimi yra socialinė veikla, todėl socialinių santykių kokybė (pvz., suvokiamas saugumas) gali turėti didelę įtaką karjeros projektavimui. Suvoktas saugus prierašumas prie motinos ir tėvo yra susijęs karjeros sprendimų saviveiksmingumu. Vaikai, kurių prierašumas prie tėvų yra saugus, geriau susidoroja su kliūtimis ir sunkumais priimdami su karjeros projektavimu susijusius užduočių sprendimus (Ustinavičiūtė, Katkonienė, Žemaitaitytė, 2011).

Apibendrinant galima teigti, kad profesijos pasirinkimas – ilgalaikis ir sudėtingas motyvacinis procesas, lemiantis asmens pasitenkinimą gyvenimu. Yra nustatyta, jog profesijos pasirinkimą lemia įvairūs *vidiniai* ir *išoriniai* veiksniai: šeima, amžius, mokymosi rezultatai, mokinių siekiai, gebėjimai, potraukis kuriai nors sričiai, profesijos prestižas, kuris dažniausiai

būna susijęs su situacija darbo rinkoje, tėvų išsilavinimas bei daugelis kitų veiksnių (Augienė, 2009; Beresnevičienė, 1995; Butkienė, Kepalaitė, 1996; Paulavičius, 2002).

1. 2. 1. Motyvacijos reikšmė profesiniam apsisprendimui

Profesijos rinkimąsi taip pat lemia motyvacija. Motyvas – tai elgsenos (veiklos ir elgesio) priežastis. Jis skatina veiksmus siekiant tikslo. Motyvas kyla tada, kai atsiranda sąveika tarp poreikio ir objekto (situacijos). Mokinių rinkimosi motyvai gali būti veiksmingi (jie lengvai nusprendžia kuo būti), neveiksmingi (turi motyvų, bet jie nepadedą apsispręsti dėl profesijos). Dalis mokinių neturi reikšmingesnių motyvų, todėl jiems sunku pasirinkti profesiją (Profesinio konsultavimo metodinės rekomendacijos profesijos konsultantams, 2008).

Motyvacija – tai „psichofizinis procesas, reguliuojantis asmenybės veiklą ir santykius su aplinka motyvų kaitos pagrindu“ (Jovaiša, 2007, p. 172). Profesijos rinkimosi motyvacija – hierarchinė motyvų kaita, lemianti kryptingą apsisprendimą ir elgesio strategiją, siekiant galutinio tikslo.

Motyvacijos sampratos painumas yra sąlygotas skirtingų teorinių požiūrių į aiškinamą elgesį. Šių teorijų skirtumus apibrėžia skirtingas požiūris į tai, kokie veiksniai lemia motyvaciją, t. y. kas slypi už elgesio priežasčių.

Toliau pateikiame svarbiausias motyvacijos teorijas (Mano vaikas renkasi karjeros kelią, 2012):

Instinktų teorija. Tai viena seniausių teorijų, teigianti, kad elgesį sukelia biologinės, įgimtos, mechaninės jėgos. Tik gimusio žmogaus elgesys jau yra „užprogramuotas“, siekiantis išlikimo. Toks „užprogramuotas“ elgesys yra vadinamas instinktu. Instinktai pasižymi stipria energija, kuri nukreipia asmens elgesį tam tikra kryptimi. Pastaruoju metu instinktų teorija stipriai kritikuojama, kadangi žmogaus elgesys yra pernelyg sudėtingas, kad jį būtų galima paaiškinti vien įgimtais instinktais.

Sužadavimo teorija: skatinimo ieškojimas. Kiekvienas žmogus turi optimalų fiziologinio jautrumo lygį, kurį nori palaikyti. Tai pasiekama išlaikant tam tikrus skatinimo ir veiklos lygius, kurie, priklausomai nuo situacijos, gali didėti arba mažėti. Per mažas sužadavimas – apatija, per didelis – šokas, stresas.

Skatinimo teorija. Ši teorija teigia, kad motyvaciją sukelia ne tik skatinimas ar vidaus poreikiai, bet ir išorės poreikiai. Veiksmai turi būti nukreipti gauti teigiamas paskatas ir išvengti neigiamų. Didelę reikšmę turi laukiama vertė ir kiek ji atitinka vidinius poreikius.

Priešingo proceso teorija. Tai dviejų pastarųjų teorijų kombinacija. Susijaudinimas padidina ramios reakcijos gamybą nervų sistemoje ir atvirkščiai. Tai reiškia, kad kiekviena

reakcija į dirgiklį automatiškai sąlygoja ir priešingą reakciją (krūptelėję nuo didelio garso, tuoj pat atsipalaiduojame). Naudojant tą patį dirgiklį keletą kartų, pirminė reakcija susilpnėja, o priešingas procesas sustiprėja.

Pažinimo teorija. Ši teorija aiškina individualų elgesį per lūkesčių, įsitikinimų, mąstymo bei pasaulio suvokimo prizmę.

A. Maslow teorija (žmonių poreikių hierarchija). Ji skiria stygiaus motyvaciją, kurią sukelia nepatenkinti pagrindiniai poreikiai, ir augimo motyvaciją, kuri sukelia norą pakeisti esamą situaciją. Ši teorija aiškina, kad motyvacija kinta hierarchiniu principu – tik patenkinus žemesnius poreikius (fiziologinius), kyla aukštesnės pakopos principai (saugumo ir t. t.).

Yra skiriami 3 veiksniai, formuojantys motyvaciją:

1. *Motyvacija ir individualumas: paskatinimo suradimas.* Kiekvienas asmuo jaučiasi motyvuojamas dalykų, kurie jį patenkina ar suteikia gerą savijautą.

2. *Motyvacija ir poelgis. Abipusiai santykiai.* Skirtingos studijos bando iširti, ar egzistuoja optimalus motyvacijos lygmuo, sąlygojantis akivaizdų elgesio pablogėjimą. Dėl to kyla šie klausimai: Kokie veiksniai formuoja motyvacijos ir poelgio santykį? Kaip motyvacija gali padėti pasiekti tikslą? Atsakę į šiuos klausimus, galėsime pagerinti vaikų ir tėvų santykius.

3. *Motyvacija ir smalsumas.* Kas skatina motyvaciją? Atrodo teisinga, kad labiausiai motyvacija priklauso nuo siekiamo tikslo ir lūkesčių. Tačiau nepamirškime smalsumo – noro atrasti ir pasiekti. Be jo žmonės tampa nuobodžiaujančiais, nuolankiais, susirūpinusiais, nors galbūt išvengia rizikos, todėl naujos ir patrauklios užduotys sulaukia didesnio susidomėjimo.

L. Jovaiša (2002) išskiria 2 motyvacijos rūšis:

- kognityvinę (ji kyla ne tik iš poreikio, bet ir žinojimo, supratimo),
- emocinę (ji kyla iš aukštesniųjų jausmų: emocijų (dorovinių, intelektinių ir kt.), kurios stereotipiškai motyvuoja elgseną pagal išugdytą žmogaus būdą).

Apibendrinant galima teigti, kad jaunuoliai, turintys didelę motyvaciją, sugeba tikslingiau pasirinkti profesinį kelią. Dauguma individų jau puikiai suvokia ir įvertina, kad asmeninės karjeros valdymas (sugebėjimas susikurti galimybes ir mokytis iš savo klaidų) lemia profesinės karjeros sėkmę. „Sėkminga asmens profesinė karjera pirmiausia priklauso nuo asmens, o ne nuo organizacijos. Todėl asmuo turi norėti (motyvuoti save) aktyviai formuoti savo karjerą ir būti atsakingu už ją. Motyvacija, paremta noru siekti ir plėtoti asmeninę karjerą ir puikiai dirbti, iškyla kaip esminė vidinė jėga“ (Laumenskaitė, Petkevičiūtė, 2004, p. 82).

1. 2. 2. Pašaukimo reikšmė profesiniam apsisprendimui

Kas yra pašaukimas – mažai nagrinėtas klausimas. J. Vabalas-Gudaitis (1938) ir A. Gučas (1937) pašaukimu laiko „įgimus gabumus ir linkimus“, galimybę „pasiekti maksimalų darbo našumą“ ir „rasti pasitenkinimą“.

Pašaukimą suformuoja įvairūs veiksniai:

1. socialiniai-ekonominiai,
2. ugdymo,
3. psichologiniai,
4. sveikatos.

L. Jovaišos (1981) manymu, jauno žmogaus pašaukimas yra lemiamas profesijos pasirinkimo motyvas. Šnekamojoje kalboje žodis „pašaukimas“ suprantamas keleriopai: kaip žmogaus lemtis dirbti tam tikrą darbą („jis gimęs būti artistu“), kaip žmonių grupės paskirtis atlikti pilietiškai svarbią veiklą („karių pašaukimas ginti Tėvynę“), kaip tikslas, kuriam žmogus paskyrė savo gyvenimą („gydytojas iš pašaukimo“, kunigystė) (Jovaiša, 1981, p. 76).

Pašaukimas tam tikrai profesijai reiškiasi nepaprasta trauka tai veiklai. Net semantinė prasme daugelyje kalbų *profesija* ir *pašaukimas* įvardijami vienu žodžiu (vok. *beruf*, angl. *vocation*). Ryškus pašaukimo bruožas – veržimasis atitinkamos veiklos link, kai veiklos motyvai atrandami veikiant (Profesinio konsultavimo metodinės rekomendacijos profesijos konsultantams, 2008).

B. Pociūtė (2010) pateikia autorių A. Wrzesniewski ir J. Tosti nuomonę, kad galima skirti tris kategorijas, reprezentuojančias skirtingas darbo orientacijas, kurios yra susijusios su savasties formavimu: darbas kaip darbas, darbas kaip profesinė karjera ir darbas kaip pašaukimas. Dirbantieji iš pašaukimo nėra orientuoti į materialinį apdovanojimą ar paaugstinimą, bet jų tikslas – siekti pilnatvės, dirbant mėgstamą darbą.

Kaip teigia K. Pukelis (1995, 1998), pašaukimas – vienas iš svarbiausių kriterijų, kurių pagrindu turi būti rengiamas karjeros planas. Individualaus profesinio pašaukimo atskleidimas atveria platesnių galimybių visapusiškai asmenybės plėtotei. Kita vertus, svarbus ne tik asmeninis, bet ir visuomeninis profesinio pašaukimo atskleidimo aspektas.

Kaip pabrėžia V. Stanišauskienė (2000), optimalus visuomenės narių pasiskirstymas darbo veiklos sritimis daro įtaką socialinei pažangai. Be to, galima daryti prielaidą, kad pagalba mokiniams kruopščiau pasirenkant tolesnes studijas ar profesiją galėtų sušvelninti ir nedarbo problemą.

Lietuvoje moksliai profesinio pašaukimo problemomis domisi L. Jovaiša (1978, 1993, 1998), S. Kregždė (1988), O. Kregždienė (1980), H. Galkytė (1977), D. Beresnevičienė (1990,

1995), R. Petrauskaitė-Kučinskienė (1996), K. Pukelis (1995, 1998) ir kiti. Daugelio tyrėjų nuomone, savo esme profesinis pašaukimas – tai atitinkamas žmogaus ir pasirinktos profesinės veiklos santykis, kylantis iš žmogaus prigimties ir sukeliantis jos jėgas siekiant numatyto tikslo. Šio santykio raiškos hierarchinę tvarką įvairūs autoriai traktuoja skirtingai. Dažniausiai literatūroje randama pašaukimo raiškos traktuotė, susijusi su polinkio ir gebėjimo darna.

Kaip teigiama Profesinės karjeros planavimo gebėjimų ugdymo D metodikoje (2008), vienas iš ryškiausių profesinio elgesio plėtros tyrėjų D. E. Super įsitikinęs, kad žmonės nevienodai tinka įvairioms profesijoms, nes skiriasi jų gabumai, interesai, asmenybės. Panašaus požiūrio laikosi ir pašaukimo klausimus tyręs ir teoriškai juos sistemines L. Jovaiša (1999). Jis nurodo, kad pašaukimo esmė – tai asmenybės ir konkrečios darbo rūšies (profesijos) santykis. Nors asmenybės pašaukimą jis mano esant nedalomu reiškiniu, bet skiria kelis pašaukimo apibrėžimus, atsižvelgiant į psichologinę profesinio pašaukimo struktūrą. Iš pašaukimo dirbančių žmonių profesinis pašaukimas, autoriaus nuomone, – tai „asmenybės veiklos motyvacinių, potencinių, charakterologinių bruožų derinys, sąlygojantis jos darbinio gyvenimo prasmę“ (Jovaiša, 1981, p. 24).

Visgi apibendrinant galima teigti, kad profesinio pašaukimo kaip reiškinio tyrimai yra sudėtingi ir kompleksiniai, todėl duomenų aptinkama tik apie kai kuriuos svarbiausius jo elementus: profesinius interesus, vertybines orientacijas, bendrųjų gebėjimų ugdymo prielaidas. Daugelio tyrėjų nuomone, profesinis pašaukimas formuojasi ir atsiskleidžia dažniausiai vėlyvosios paauglystės laikotarpiu, nors dauguma vyresniųjų klasių mokinių (11–12 klasės) vis dar būna nepasirinkę savo būsimos profesijos (Profesinės karjeros planavimo gebėjimų ugdymo D metodika, 2008).

2. ŠEIMOS ĮTAKA PROFESINIAM APSISPRENDIMUI

2.1. Šeimos narių tarpusavio santykių įtaka vaikui renkantis profesiją

Metodologine ir teorine prasme Lietuvoje ir užsienyje yra sudaryta daug šeimos apibrėžimų. Remiantis Valstybine šeimos politikos koncepcija (2008) galima teigti, kad „šeima – esminis visuomenės gėris, kylantis iš žmogaus prigimties ir grindžiamas savanorišku vyro ir moters santuokiniu pasižadėjimu skirti savo gyvenimą šeiminiams santykiams kurti, užtikrinantis šeimos narių – vyro ir moters, vaikų bei visų kartų gerovę ir sveikos visuomenės raidą, tautos bei valstybės gyvybingumą ir kūrybingumą“ (p. 2).

Kaip teigia Z. Bajoriūnas (1997), šeimos narių tarpusavio santykiai yra visuomeninių santykių atspindys. Anot jo, šeimai, kaip visuomenės vienetui, būdingi tam tikri bruožai, iš kurių didelę reikšmę turi tai, kad šeimos nariai bendrauja vieni su kitais atlikdami socialines funkcijas: motina ir tėvas, žmona, vyras, sūnus, dukra, brolis, sesuo. Visais laikais šios socialinės funkcijos iš esmės buvo pastovios. Šiais laikais jos yra pakitusios, dažnai susipynusios tarpusavyje.

Tikslinga pažymėti, kad didžiausią įtaką tėvai daro ne kalbomis, o savo gyvenimo pavyzdžiu ir reakcija į vaiko pasiekimus, polinkius, jam kylančius sunkumus, nesusipratimus, vaikui svarbių klausimų sprendimą. Svarbu, ar paremia, padrašina, sustiprina, o kartu leidžia galutinius sprendimus priimti pačiam, bet įspėja apie galimas jų pasekmes ir suteikia progą su tomis pasekmėmis susidurti (Kriščiūnaitė, Smailys, 2011).

Apibendrintai galima teigti, kad šeima – tai pagrindinis kanalas, per kurį veikia praktiškai visi socialiniai veiksniai. Būtent šeimoje pradeda formuotis požiūris į visuomenę, kurioje gyvena, vertinant tiek jos teikiamas galimybes, tiek būdus, kaip įgyvendinti savo tikslus. Ypač didelę reikšmę jaunuoliams turi tėvo ir motinos profesijos. Profesinės dinastijos padeda iš kartos į kartą perduoti specialybės paslaptis, dešimtmečiais kauptą patyrimą, nuo mažens kryptingai ugdyti įgūdžius ir atskleisti gabumus. Poveikis yra ypač didelis, kai abu tėvai yra tos pačios profesijos. Bet yra ir tokių tėvų, kurie kategoriškai draudžia rinktis jų profesiją. Nereti atvejai, kai nugali tėvų nuomonė, o vėliau įsitikinus savo netinkamumu tam darbui, profesija keičiama. Taigi tėvų nuomonė yra svarbi, bet galutinį sprendimą vis dėlto turi priimti pats vaikas (Matulionis, Mikšys, 1992).

Ruošimasis profesijos pasirinkimui prasideda nuo pat gimimo ir trunka iki vėlyvos paauglystės ir jaunystės pradžios. Ir net vėliau, jei reikia keisti profesiją, išvykti mokytis į kitą miestą ar šalį, tėvų supratimas ir parama yra labai svarbūs. Tėvų svarbą jaunuoliui renkantis profesiją pagrindžia ir tyrimas (Indrašienė, Rimkevičienė, Gaigalienė ir kt., 2006), kurio metu

buvo apklausti mokiniai ir jų tėvai. Mokinių buvo pasiteirauta, kas juos dažniausiai konsultuoja profesijos pasirinkimo klausimais. Beveik pusė apklaustųjų (49 proc.) nurodė, kad profesijos pasirinkimo klausimais juos dažniausiai konsultuoja tėvai. Deja, patys tėvai nėra tokios geros nuomonės apie savo dalyvavimą vaikams renkantis profesiją. To paties tyrimo duomenimis, 60 proc. tėvų prisipažįsta nežinantys, ar vaikams pakanka informacijos, reikalingos profesijai pasirinkti. Didesnė dalis tėvų mano, kad pagalbą vaikams renkantis profesiją turėtų teikti tos srities specialistai ar pedagogai.

Pastebėta, kad sėkmingas profesijos pasirinkimas labai veikia žmogaus laimės jausmą, nes darbe praleidžiami geriausi gyvenimo metai ir šviesiausias paros laikas. Ir nuo to, kaip žmogus jaučiasi dirbdamas, priklauso didelė dalis laimės. Aišku, laimę lemia ir sėkmė tarpasmeniniuose santykiuose (gebėjimas sukurti ilgalaikius ryšius, gyventi šeimoje ir kt.).

L. Kutkienės ir V. Valatkaitės (2006) tyrimas rodo, kad tarpasmeninių santykių srityje brandumą yra pasiekę 45 proc. vyresnių klasių moksleivių. Tarpasmeninių santykių brandumas yra tiesiogiai susijęs su profesijos pasirinkimu, mat santykiai šeimoje lemia vaikų socialinį ir psichologinį brandumą, būtiną norint tinkamai pasirinkti profesiją.

Šeima atlieka daug funkcijų, iš kurių viena – auklėjamoji. Ši funkcija įpareigoja tėvus „sudaryti sąlygas, skatinančias vaiko interesus ir intelektualius poreikius, ugdyti nuolatinio mokymosi motyvus“ (Bajoriūnas, 1997, p. 33). Tad tėvai šeimoje tampa auklėtojais, kuriems lygiai taip pat kaip augančiam vaikui svarbu pačių autoritetas, jų asmenybės augimas, savireguliacija. Šeimoje sutuoktiniai, veikdami kartu, siekia visapusiško funkcionavimo (siekiama būti tuo, kuo jis ar ji gali būti). „Čia, šeimoje, rodoma besąlygiška pagarba vyro ir žmonos, kitų jos narių profesijai, visuomeninei veiklai ir jiems, kaip žmonėms. Jie padeda vienas kitam įveikti objektyvius sunkumus, įsisąmoninant pagrindinį jų tikslą – išsaugoti tvirtą šeimą ir deramai išauklėti vaikus. Šeimoje sutuoktiniai savo bendra veikla tenkina savęs aktualizavimo poreikį, t. y. siekti didesnių visuomeninių tikslų – paaukoti visą savo gyvenimą šeimai, vaikų auklėjimui, darbui, tautai, Tėvynei“ (Bajoriūnas, 1997, p. 170).

Gausėjant šeimai, viena bendravimo forma keičia kitą. Nuo vyro ir žmonos santykių santuokoje, gimus kūdikiui, toliau į tėvo ir motinos bendravimą, dar toliau ir į tėvų – vaikų santykius, brolių ir seserų ryšius. Per poreikį bendrauti šeimoje, per jo patenkinimą žmogus atranda savo reikšmingumą kitiems (Uzdila, 1993). Šeima – vaiko socializacijos pagrindas, nes tik tinkamas šeimos mikroklimatas sudaro vaikui sąlygas jaustis saugiam ir tobulėti (Litvinienė, 2002).

Kiekviena šeima turi ruošti vaikus profesinei veiklai. Pasak Titarenkos (1980), labai svarbu, kad vaikai kuo anksčiau suvoktų darbo, profesinės veiklos būtinumą, kad jie pajustų, jog darbas visuomenėje – socialinė vertybė. Apie tėvų ir kitas profesijas vaikai turi sužinoti viską,

kas jų amžiuje gali būti supраста, teisingai išaiškinta. Niekada nereikia vaikų versti pasirinkti būtent tą ar kitą profesiją vien tik dėl to, kad ji madinga, pelninga ar labai garbinga. Svarbu, kad profesija atitiktų besirenkančiojo gabumus, polinkius ir būtų patraukli tam, kuris ją renkasi. Jeigu vaikų ir tėvų profesijos pasirinkimo planai labai skiriasi, reikėtų padrašinti vaikus realizuoti savuosius, o ne tėvų tikslus, ir patarpininkauti derantis dėl to su tėvais.

Šeimos ugdomasis poveikis yra skirstomas į formalų ir neformalų. **Formalus poveikis** yra tėvų veiksmai ir žodžiai, sąmoningai, kryptingai siekiantys paveikti vaiko mąstymą. **Neformalų poveikį** daro šeimos narių ekonominis, veiklos statusas, tarpusavio santykiai, kurių dėka susiformuoja atitinkamas šeimos psichologinis klimatas. Kiekvienoje šeimoje susiklosto šių veiksmų stereotipas, turintis įtakos vaiko, paauglio, jaunuolio brendimui (Jakavičius, 1998).

Šeimai tenka vykdyti asmenines šeimos narių ir visuomenės socialines funkcijas. Šeimos narių santykiams labai didelę įtaką turi išoriniai, socialiniai, visuomeniniai veiksniai, tradicijos, religija, ekonominė, socialinė šeimos padėtis. Tačiau šeimos stabilumą garantuoja ir šeimos narių vidaus veiksniai: meilės jausmai, atsakomybė, supratimas vienas kito ir kt. Šeimoje vyksta svarbiausi asmeninio, privataus gyvenimo įvykiai, žmogų jungiantys su socialine grupe, visuomene (Černeckienė, 2007).

Matydami tėvus, dirbančius nemėgstamą darbą už menką atlyginimą, vaikai supranta, kad jų profesinė raida turi būti kitokia. Matydami tėvus dirbančius mėgstamą darbą, vaikai nusprendžia rinktis tokią pat arba panašią profesiją. Kritiniai gyvenimo įvykiai taip pat vertinami kaip turintys lemiamą įtaką vaikų profesinės raidos atžvilgiu. Tėvų ligos, mirtys, bedarbystė, išėjimas į pensiją, patekimas į kalėjimą dramatiškai keičia vaikų profesinius planus (Navaitienė, 2004).

Viena iš tėvų funkcijų yra vadovaujamoji, skirta padėti vaikams susirasti savo gyvenimo tikslą. Ši funkcija ypač svarbi jaunystėje, kai yra renkama būsima profesija. Taigi šeima yra svarbiausias veiksnys, galintis padėti vaikui kurti savo gyvenimą (Martišauskienė, 2008).

Galima pastebėti, kad tėvų pagalba vaikams ir elgesys priklauso nuo to, ko patys tėvai tikisi iš savo vaikų karjeros. Galima išskirti šiuos dažniausiai pasitaikančius tėvų lūkesčius:

- vaikas profesinį kelią pasirinks pats,
- vaikas įstos į prestižinę mokyklą ir prestižinę specialybę,
- vaikas pasirinks profesiją pagal savo polinkius ir gebėjimus, jam gerai seksis profesinėje veikloje ir jis gerai jausis,
- vaikas paseks šeimos tradicija ir pasirinks vieno iš tėvų profesiją,
- vaikas pasirinks pelningą profesiją,
- vaikas įgyvendins mūsų neišsipildžiusias viltis ir įgis specialybę, kurios mes, tėvai, labai norėjome.

Be abejo, vaikai tikisi padaršinimo, pagalbos randant reikalingą informaciją, kad tėvai suteiktų galimybę stebėti, ką darbe veikia įvairių profesijų žmonės. Kiekviename amžiaus tarpsnyje tos pagalbos jiems reikia vis kitokios. Juk „šeima – tai pirminė institucija, perduodanti vaikams tautos bei šeimos tradicijas, skiepija ir formuoja žmogiškąsias vertybes ir paruošia juos tapti visaverčiais visuomenės ir bendruomenės nariais“ (Indrašienė, Rimkevičienė, Gaigalienė ir kt., 2006, p. 15).

„Dažnai jaunuolio interesai būna neišryškėję ir nenusistovėję. Jis nesuvokia savo gabumų ir polinkių, nepažįsta gerai gyvenimo, yra linkęs į ryškius herojiškus paveikslus. Todėl, paviršutiniško išpūdžio ar jausmo pagautas, jis greitai sprendžia apie savo būsimą profesiją“ (Bitinas, 1961, p. 5).

Geriau pažinti save ir profesijas bei racionaliau apsispręsti gali padėti ne tik profesionalūs darbuotojai pedagogai bei psichologai, bet ir šeimos nariai (tėvai, broliai, seserys, vyrai, žmonos), giminaičiai. Daugiau ir artimiau bendraudami, jie geriau pažįsta jauną žmogų ir gali duoti naudingų patarimų, nes labiau už svetimus rūpinasi savo artimo žmogaus ateitimi. Be to, dažniausiai būdami vyresni už besirenkantįjį, jie jau turi tam tikrą profesijos rinkimosi ir darbinės veiklos patirtį, kuri gali būti naudinga bręstančiai atžalai (Petrauskaitė, 1996).

Profesinis apsisprendimas – ilgas ir sudėtingas procesas. Aptariami įvairūs profesinės ateities variantai: vieni greitai atmetami, kiti įtemptai svarstomi, lyginami, sprendžiama, kuris iš jų patraukliausias. Vaikų profesiniam apsisprendimui turi įtakos tėvų patarimai – jie turi būti išmintingi, racionalūs, tikslingi (Miškinis, 2003). Šeima vienaip ar kitaip dalyvauja profesijos rinkimosi akte, daro įtaką išsirinkimui.

Kaip teigia R. Kriščiūnaitė ir A. Smailys (2011), tėvai įvairiais būdais gali padėti savo atžaloms renkantis karjeros kelią:

- *Domėkitės*: kaip vaikui sekasi, kuo užsiima, ar jam tai patinka, kokios kyla abejonės, kokios informacijos reikia, ką žino, ko nežino. Tačiau domėjimasis neturi peržengti vaiko privatumo ribų, turi būti ne įkyrus, o geranoriškas, rodomas ne susirūpinimas, o smalsumas.

- *Kalbėkitės su vaikų draugais* apie profesijas, ką jie galvoja, ką tėvai pataria, ko trūksta, kad galėtų pasirinkti. Jie gali atviriau apie tai pasišnekėti negu jūsų vaikas, o tai padės geriau suprasti savo vaiką. Paaugliai mieliau išklauso draugų nei savo tėvų nuomonę ir priima informaciją, o paskui ją apgalvoja. Galima tikėtis, kad su jūsų vaiku pasikalbės jo draugų tėvai.

- *Kalbėkitės vaikui girdint apie jo gabumus* ir pasiekimus tarpusavyje, su savo draugais ir giminaičiais.

- *Aiškinkite apie išsilavinimo lygius*, jų plusus ir minusus, profesijos turėjimo reikšmę, pateikdami vaikui pažįstamų giminaičių ar kaimynų pavyzdžius.

- *Palaikykite*: pritarkite atsiradusiems pomėgiams, jei reikia – padėkite susirasti veiklą pagal pomėgius, palaikykite pastangas ir sprendimus, net kai nėra siekiamų rezultatų. Vaikams labai svarbus tėvų palaikymas ištikus nesėkmei ar sunkumams. Svarbu leisti vaikams klysti, įgyti savo patirties, vertinti pastangas, pagirti net ir už mažus pasiekimus.

- *Lavinkite tikslingumą*: savo klausimais skatinkite kelti sau tikslus ir juos tinkamai formuluoti, padėkite pakoreguoti tikslų realumą, gebėjimą motyvuotai pasirinkti, įveikti kliūtis.

- *Dalykitės savo patirtimi*. Svarbu, kad dalijimasis nebūtų vien didaktinis savo pranašumų parodymas, o kartu ir išgyvenimų, patirtų klaidų atskleidimas.

- *Suteikite galimybes gauti informaciją apie profesijas ir save*:

- a) padėkite rasti informacijos šaltinius,

- b) sudarykite sąlygas pamatyti. Nuo pradinių klasių sistemingai pateikite informaciją apie profesijas. Sudarykite galimybes stebėti gyvai, paaiškindami, kokia tai profesija ir ką jos atstovai daro.

- c) sudarykite sąlygas pabandyti. Namų ūkio darbai, darbai pas gimines bei pažįstamus, galimybė padirbėti per atostogas ir pan. Tai yra labai svarbu, nes veikloje geriausiai atsiskleidžia svarbios charakterio savybės, gebėjimai ir polinkiai.

- *Leiskite klysti*. Svarbu, kad vaikas žinotų, jog jis gali bandyti imtis veiklą, kurių dar gerai nemoka, kad gali savarankiškai spręsti ir suklydęs nebus pasmerktas.

- *Suteikite galimybę konsultuotis su specialistais*. Laikas ir lėšos, skirtos profesinės karjeros planavimui, – investicija į vaikų ateitį.

- *Kaip patarti*. Svarbu prisiminti, kad mūsų tikslas – skatinti vaiką priimti sprendimus savarankiškai. Tad vertėtų vengti dalinti patarimus arba reikia juos pateikti kaip pasiūlymus.

D. Augienė (2009) rašo, kad šeima karjeros pasirinkimui gali daryti teigimą ir neigiamą įtaką, nes, būdama pagrindiniu socializacijos veiksniumi, ji tiesiogiai ir netiesiogiai lemia profesijos ir karjeros pasirinkimą. Juk vaikai susipažįsta su vaidmenų modeliais, kaupia patirtį, numato galimybes, kuriasi vertybių sistema, teikiama parama ir paskatinimas, išryškinamos šeimos tradicijos, lūkesčiai. Vaikas mėgdžioja suaugusiuosius perimdamas jų santykius. Taigi susidarius netinkamoms sąlygoms, vaikas gali įgyti ribotą savęs ir savo galimybių įsivaizdavimą. Be to, vaikystėje susiformavęs požiūris į save ir savo galimybes yra toks tvirtas, kad žmogus gali nugyventi visą gyvenimą, realizuodamas šią primestą elgesio programą.

R. Glazneris pažymi, kad kuo toliau, tuo mažiau jaunuolių pasirinkimui daro įtaką tėvų pageidavimai – gal jie tapo tolerantiškesni, gal suprato, kad mėgstamas darbas svarbiau nei prestižinė specialybė. Pinigai pagal vertybių skalę 40% vyresnių klasių mokinių yra pirmoje vietoje. Jis teigia, kad „vis dėlto specialybės prestižas, populiarumas stipriai rūpi jaunuoliams. O

kas populiariu ar ne, jie mato žiniasklaidoje, tėvų vaidmuo šiuo atveju silpnėjęs. Jaunimas gana stipriai orientuojasi į finansinę gerovę, įvaizdį, statusą visuomenėje“ (Razmaitė, 2012, p. 20).

Nors baigiamosiose bendrojo lavinimo mokyklos klasėse besimokantys paaugliai siekia nepriklausomybės ir savarankiškumo, tačiau rinkdamiesi būsimą profesiją jie nėra visiškai laisvi, jų pasirinkimas priklauso nuo daugelio dalykų, taip pat ir nuo tėvų. Apie didelę tėvų įtaką vaikui pasirenkant profesiją byloja įvairiose šalyse atlikti tyrimai. Pavyzdžiui, Rusijoje atlikta apklausa parodė, kad mokinių pasirinkimą labiausiai veikia pažįstamų asmenų profesinės karjeros pavyzdžiai, tėvai bei informacija apie mokymo ir studijų įstaigas. Daugiausia žinių apie profesijas mokiniai gauna iš draugų, šeimos, giminių bei pažįstamų, o žiniasklaida bei specialūs leidiniai atsiduria antroje vietoje (Sokolova, 2004).

A. Sokolova (2004) pateikia apklausos rezultatus, pagal kuriuos 9-10 klasės dauguma mokinių ieško profesinės informacijos šeimose, tarp draugų ir pažįstamų, kur kas rečiau naudojasi specialiais leidiniais ir internetu. Į Karjeros planavimo centro specialistus kreipiasi vyresnių klasių mokiniai. Apie 50 proc. jų teigia, jog tėvai palieka jiems visišką laisvę renkantis, nesikiša į šį procesą. Kiti jaučia didesnę ar mažesnę tėvų spaudimą.

Didelė tėvų įtaka paaiškinama tuo, kad jaunimas yra finansiškai priklausomas. Lietuvoje nemokamos aukštosios studijos prieinamos tik geriausiai besimokantiems, nemokamai studijuojantieji sudaro apie trečdalį visų aukštųjų mokyklų studentų. Kiti privalo mokėti dalį arba visą studijų kainą. Taigi tėvai gali paremti arba neparemti vienokį ar kitokį profesijos pasirinkimą ir studijas.

Neabejotinas tėvų pagalbos renkantis profesiją privalumas yra tas, kad jie dalyvauja priimant atsakingą sprendimą, turėsiantį įtakos vaikų tolesniam gyvenimui. „Vaikų pažiūra į profesijas labai daug priklauso nuo tėvų. Jei tėvai patys teisingai vertina įvairias profesijas, tai ir vaikai susidarys tokias pažiūras“ (Bitinas, 1961, p. 14). Juk jaunam žmogui labai svarbu, kad artimieji jį supranta ir palaiko. Tėvai patys kažkada rinkosi profesiją, jie turi savo profesinės karjeros istoriją, todėl gali būti puikiu pavyzdžiu vaikams, duoti svarbių patarimų, padrašinti.

Kaip trūkumą galima būtų paminėti kai kurių tėvų norą, kad vaikai besąlygiškai tęstų šeimos tradicijas, sektų jų pėdomis, rinktųsi tą patį profesinį kelią. Toks noras suprantamas, tačiau nereikia pamiršti individualių vaiko polinkių, įvertinti jo interesus, gebėjimus ir tinkamumą būtent tai profesinei sričiai. Vaiko pašaukimas gali skirtis nuo tėvų. Be to, studijų sąlygos ir galimybės, situacija darbo rinkoje sparčiai keičiasi, todėl tėvų turima informacija apie profesijas ir studijas gali būti netiksli. Rėmimasis vien viešąja nuomone, pavyzdžiui: „ekonomikos studijos garantuoja būsimą darbą“ arba „iš dailės nepragyvensi“ gali būti klaidinantys. Profesijos rinkimosi motyvai neturėtų apsiriboti vien „geru atlyginimu“ ar prestižu,

ne mažiau svarbus domėjimasis ta profesine sritimi, gabumų atitikimas, savirealizacijos galimybės (Sokolova, 2004).

Pasak A. Sokolovos (2004), vaikams ir tėvams reikia kartu nagrinėti objektyvią, naujausią profesinę informaciją, viską, ką vertėtų žinoti priimant sprendimą dėl profesijos. Tėvams reikia įsiklausyti į vaikų norus, įvertinti jų polinkius, interesus, gebėjimus. Vaikams svarbu gauti grįžtamąjį ryšį apie savo pasirinkimą iš tėvų, aptarti jų profesinės karjeros patirtį. Taip pat iš anksto derėtų aptarti sėkmės ir nesėkmės renkantis profesiją atvejus (kokios yra studijų alternatyvos, ką daryti, jei nepavyks įstoti į pasirinktą studijų programą ir kt.).

Kaip teigiama elektroninėje knygoje „Mano vaikas renkasi karjeros kelią“ (2012), dauguma tėvų turi išankstines nuostatas, kurios riboja vaiko profesinio kelio pasirinkimą. Remdamiesi šia knyga, išskirsime keletą dažniausiai pasitaikančių nuostatų:

- Šeimos profesijos dubliavimo schema. Kai kuriose šeimose yra „paveldimos“ profesijos, perduodamos iš kartos į kartą. Arba tėvai yra labai patenkinti savo profesija, todėl nori priversti vaikus sekti jų pėdomis. Dažniausiai tokie atvejai pasitaiko teisininkų, gydytojų, architektų šeimose. Tai būdinga ir tėvams, turintiems nuosavą verslą. Tėvai vis tiek turi išanalizuoti savo vaikų poreikius, požiūrius, pateikti jiems pasiūlymų ir suteikti galimybę rinktis.

- Kitos nuomonės laikosi tėvai, kurie nenori, kad vaikai rinktųsi jų profesiją. Galbūt jie taip elgiasi todėl, kad išgyvena didelę įtampą dėl netinkamai pasirinktos (arba išrinktos) profesijos. Tačiau, jei vaikas turi polinkį ar gabumų vienai ar kitai veiklai, būtų netikslinga neleisti jam rinktis konkrečios profesijos.

- Kai kurie tėvai savo neišsipildžiusias profesines svajones bando įgyvendinti pasitelkdami vaikus. Savo vaiko asmenyje jie mato antrąjį „Aš“, kaip savęs pratęsimą. Taigi, jie gali priversti savo vaiką dėti pastangas vien tam, kad įgyvendintų tėvų svajonę, nors vaikui ji nepriimtina.

- Renkantis profesiją dažnai vyrauja mitas „svarbu tik pinigai“. Šiuo požiūriu darbas sumenkinamas iki pragyvenimo lėšų šaltinio. Tiems, kurie vadovaujasi šiuo požiūriu, visiškai nesvarbu atlikti darbą su malonumu ar vertinti save pagal asmeninius įgūdžius, talentus ir poreikius.

- Kitas mitas – didžiausias pasiekimas yra turėti darbą, o koks tai darbas – nėra svarbu. Stresas, kurį sukelia nemalonus darbas, yra toks didelis, kad po tam tikro laiko žmonės jį palieka.

- Tam tikri finansiniai suvaržymai paveikia vaiko profesinį apsisprendimą labiau nei išankstinės nuostatos. Daugeliu atvejų sprendimas lankyti mokyklą, universitetą ar atlikti darbą priklauso nuo finansinio aspekto. Dažniausiai tėvai išrenka vaikui mokymo įstaigą tame mieste, kuriame jie gyvena, vien dėl to, kad dėl didelių išlaidų negali vaiko leisti mokytis kur nors toliau.

- Įsitikinimas, kad sėkmę karjeroje užtikrina žinios. Todėl kartais, net neatsižvelgdami į vaiko gebėjimus, polinkius bei poreikius, verčia vaiką mokytis papildomai ar siunčia mokytis į prestižinę mokyklą.

- Dalis tėvų norėtų, kad jų vaikai dirbtų viešojo administravimo sektoriuje vien todėl, kad tai saugus, švarus, pastovaus tvarkaraščio darbas, nesvarbu net jei jis ir nebus gerai apmokamas.

Kalbant apie tėvų ir vaikų santykius, A. Roe išskyrė tris emocinių santykių tipus namuose:

1. emocinė koncentracija į vaiką,
2. vaiko vengimas,
3. vaiko priėmimas tokiu, koks jis yra.

A. Roe nuomone, aprašytieji vaikų ir tėvų santykiai lemia du elgesio tipus – į žmones orientuotas elgesys ir ne į žmones orientuotas elgesys. Tokį pat elgesio modelį vaikai stengsis išsaugoti ir pradėję suaugusiųjų gyvenimą, ir rinkdamiesi profesijas. Vaikai, kurių šeimose vyravo šilti, draugiški santykiai, rinksis profesijas, orientuotas į bendravimą su kitais žmonėmis. Ir atvirkščiai – vaikai, kurių šeimose vyravo šalti, abejingi santykiai, rinksis profesijas, orientuotas į veiklą su daiktais (Profesinės karjeros planavimo gebėjimų ugdymo D metodika, 2008).

Visgi tėvai, norėdami veiksmingai padėti savo vaikams teisingai pasirinkti profesinį kelią, tą padaryti gali. Štai keletas pasiūlymų (Mano vaikas renkasi karjeros kelią, 2012):

1. pripažinti vaiko savarankiškumą ir tapatumo suvokimą;
2. atskleisti vaikui jo interesus, gebėjimus, įgūdžius ir talentus kiekviename vaiko vystymosi etape;
3. susilaikyti nuo etiketės klajavimo vaikui ir vienintelės pasirinkimo galimybės suteikimo;
4. sustiprinti vaiko suvokimą, kad jis yra išskirtinis ir ypatingas;
5. įvertinti asmeninius vaiko tikslus;
6. atskirti savo lūkesčius ir tikslus nuo vaiko pasirinkimo.

Remiantis K. Miškiniu (1985), galima pridurti dar keletą patarimų:

1. panagrinėkite svarbiausias profesijas įvairiais aspektais,
2. įvertinkite vaiko sveikatą, fizinį išsivystymą,
3. nepatarinėkite vaikams, vedini egoistinių sumetimų,
4. neniekinkite vaiko pasirinktos profesijos vien dėl antipatijos tai profesijai ar jos atstovams,
5. neskirstykite šeimoje profesijų į garbingas ir negarbingas, madingas ir nemadingas. Juk daugelis vaikų į profesijas žiūri tėvų akimis. Jeigu vaikai tėvų akyse mato nepritarimą, vaikai tos specialybės nesirinks.

Apibendrinant galima teigti, kad mokymosi sėkmė ir orientavimasis į profesiją labai priklauso nuo šeimos nuostatų. Pritaranti atmosfera palaiko jauno žmogaus pastangas apsispręsti ir iškelti sau gyvenimo tikslą. Kai paauglys sąmoningai galvoja apie būsimą profesiją, jis daug rimčiau žiūri ir į vidurinę mokslą, sukonzentruoja dėmesį į pamėgtus, su būsimą profesija susijusius dalykus. Profesijos pasirinkimo klausimas paauglius labai jaudina, juo labiau kad tą pasirinkimą nulemia daugybė sąlygų, ne visada priklausančių nuo jo valios ir pomėgių (Gučas, 1990).

Anot L. Jovaišos (2002), svarbiausias ugdytojų rūpestis – teikti ugdytiniams per visą gyvenimą saviraiškos priemones. Svarbu patenkinti visus socialinius poreikius: priklausomumo, švelnumo ir meilės, globos. Asmeninių poreikių – savisaugos, laisvės, saviraiškos – tenkinimas be galo svarbus pilnutinei veiklos motyvacijai.

2. 2. Klaidingo profesijos pasirinkimo priežastys

Karjeros kelio pasirinkimas – nelengvas uždavinys, todėl dažnai pasitaiko klaidų. Jos kyla ir dėl įvairių su jaunu žmogumi susijusių priežasčių, ir su jo artimiausios aplinkos (pavyzdžiui, tėvų, draugų).

R. Kriščiūnaitė ir A. Smailys (2011) išskiria šias tėvų klaidas dalyvaujant vaiko profesijos pasirinkimo procese:

- nesidomėjimas, kaip vaikas renkasi profesiją, paliekama spręsti pačiam,
- spaudimas, kad vaikas ką nors pasirinktų, bet nesidomėjimas, kaip ir ką pasirinks,
- tiesioginis ar netiesioginis spaudimas ar skatinimas pasirinkti tėvams priimtina profesiją,
- šeimoje gaji nuostata, kad profesija paveldima iš kartos į kartą, ši nuostata gali būti paremta tėvų noru perduoti savo patirtį, įsitikinimus.

Aukščiau minėti autoriai išskiria šias klaidas, kurias daro patys jaunuoliai, pasirinkdami karjeros kelią:

1. **Profesijos populiarumo arba prestižo iškėlimas svarbiausiu profesijos rinkimosi kriterijumi.** Ši klaida būdinga tiems mokiniams, kurie mano, kad svarbiausias profesijos rinkimosi kriterijus yra aplinkinių nuomonė. Manoma, kad populiarios ar prestižinės profesijos pasirinkimas yra asmenybės vertės įrodymas. Šiuo atveju besirenkantysis neįvertina, ar turi gabumų, reikalingų norimai profesijai, ar profesinės veiklos turinys atitinka jo asmenybės struktūrą bei poreikius, ar jis galės sėkmingai dirbti tik todėl, kad profesija yra prestižinė.

2. **Profesijos rinkimasis pasiduodant draugų įtakai.** Ši profesijos rinkimosi klaida dažniausiai būdinga tiems, tarp kurių mokykliniais metais užsimezga stipresni draugystės ryšiai. Norėdami ir toliau likti drauge, jie pasirenka tą pačią profesiją. Kartais beatodairiškai sekama

draugais dėl kitos dažnai pasitaikančios profesijos rinkimosi klaidos – neskubėjimo apsispręsti. Šios profesijos rinkimosi klaidos pasekmė yra ta, kad paaugliui tenka pasirinkti profesiją tam nepasirengus. Tokiu atveju neretai profesijos rinkimosi sprendimas priimamas remiantis abejotinais draugų argumentais, kurie dažnai neatitinka mokinio gabumų ir polinkių.

3. **Siekimas kuo greičiau pradėti darbą.** Ši profesijos rinkimosi klaida dažniausiai susijusi su mokinio noru mokymosi veiklą pakeisti darbine. Tokia aplinkos keitimo skubėjimo priežastis dažniausiai yra noras pabėgti iš tėvų namų, prasti mokymosi rezultatai tų dalykų, kuriuos mokytojai, klasės draugai ir tėvai laiko svarbiais. Dėl žemesnių mokymosi rezultatų mokinio statusas tarp klasės draugų ir mokytojų nėra toks, kokį jis norėtų turėti. Žinoma, šis statusas yra žemesnis.

4. **Neskubėjimas apsispręsti.** Ši profesijos rinkimosi klaida labai dažnai susijusi su bendromis ugdymo klaidomis šeimoje ir (ar) mokykloje, ypač ugdant vertybes (auklėjant), kai mokiniui neįskiepijamas teigiamas požiūris į darbą, supratimas, kad profesija yra viena svarbiausių žmogaus saviraiškos ir savirealizacijos bei materialinio apsirūpinimo ateityje sąlyga. Ši klaida dažniausiai pasireiškia mokinio abejingumu renkantis profesiją.

Neskubėjimo apsispręsti nereikia painioti su mokinio negalėjimu apsispręsti tuo atveju, kai jį traukia ne viena, o daugiau profesijų.

5. **Uždarumas, susijęs su požiūriu į savo pasirinkimą.** Ši profesijos rinkimosi klaida dažniausiai atsiranda tada, kai tėvai, mokytojai, klasės draugai ar kiti mokiniui svarbūs žmonės netolerantiškai ar net pašaipiai vertina mokinio pasirinkimą. Patirtas pažeminimas, susijęs su profesinio ketinimo paviešinimu, sukelia mokinio uždarumą, nepasitikėjimą kitais žmonėmis. Todėl labai svarbu savo profesinius ketinimus aptarti su kitais, daugiau patyrusiais žmonėmis.

6. **Atsitiktinės aplinkybės.** Ši profesijos rinkimosi klaida būdinga įtaigaus tipo mokiniams. Atsitiktinės aplinkybės – pamatytas meninis ar kitokio tipo filmas, išgirstas gerbiamo asmens pasakojimas ar nuomonė apie kokią nors profesiją. Jei tokios atsitiktinės aplinkybės sutampa su laikotarpiu, kai mokiniui reikia pasirinkti profesiją, jos gali paveikti daromus sprendimus. Profesijos rinkimasis, grįstas atsitiktinių aplinkybių įtaka, dažniausiai yra prastas.

7. **Nusiteikimas, kad profesiją renkuosi visam gyvenimui.** Darbo rinka nuolat keičiasi, keičiasi ir asmens patirtis, atsiranda naujos galimybės. O šis nusiteikimas stabdo naujų alternatyvų svarstymą jau pasirinkus profesiją. Tam turi įtakos ir tėvai – nenorėdami nuvilti tėvų, vaikai gali nepripažinti savo klaidos pasirinkę jiems nepriimtina profesinį kelią.

Remiantis Profesinio konsultavimo metodinėmis rekomendacijomis profesijos konsultantams (2008) galima tvirtinti, kad karjeros pasirinkimas laikomas tinkamu, jei jis grindžiamas:

1. žiniomis apie profesiją, jos reikšmę ir poreikį darbo rinkoje,

2. interesais, polinkiais ir patiriamomis teigiamomis emocijomis dirbant,
3. tinkamu savo psichinių ir fizinių galių įvertinimu,
4. tinkamu ekonominių galimybių įvertinimu.

Pasak L. Jovaišos (1981), neadaptivi profesijos rinkimosi būseną gali susidaryti dėl įvairių priežasčių: „blogų žinių“, menko savarankiškumo, problemos ar užduoties nesupratimo, vertybių, idealų trūkumo, taip gali atsitikti ir tuomet, kai jaunuolis blaškosi tarp kelių profesinių sprendimų arba dėl objektyvių priežasčių yra priverstas keisti savo sprendimą, kuris jo netenkina, dėl kurio jis nerimauja, ieškodamas ir nerasdamas išeities.

L. Jovaiša (1981) išskiria 8 neadaptivias profesijos rinkimosi būsenas:

1. *Nepasitikėjimas savimi*. Tai neigiamas savo galimybių vertinimas. Ši būseną atsiranda dėl pasikartojančių nesėkmių arba dėl baimės prarasti turimą statusą. Baimė slopina besirenkančiojo profesiją aktyvumą.

2. *Savo jėgų pervertinimas*. Būseną, būdingą aktyviems, judriems, egzaltuotai apie savo profesinį pasirinkimą kalbantiems klientams, tačiau neskubantiems jo išbandyti.

3. *Abejingumas*. Tai silpnų emocijų būseną, kai konsultuojamasis nesidomi profesijos rinkimosi problemomis. Dažniausia šios būsenos priežastis yra ta, kad jaunuolis nėra subrendęs rinktis profesiją.

4. *Rigidiškumas*. Būseną, kai asmuo nepajėgia keisti profesinio rinkimosi stereotipų. Tai jaunuoliai, nesugebantys objektyviai vertinti turimų gebėjimų, pasikeitusių aplinkybių. Jie elgiasi ir mąsto stereotipiškai, nors pasikeitusi situacija reikalauja keisti ir elgseną, ir mąstyseną.

5. *Įtaigumas (sugestyvumas)*. Tai pasidavimas kitų įtakai, renkantis profesiją. Ši būseną pateisinama, kai vaikui teikiami protingi patarimai ir jis juos priima. Priešingu atveju, kai pasiduodama neatsakingiems draugų raginimams ar nekompetentingų žmonių patarimams, įtaigumas virsta neigiamu profesijos rinkimosi veiksmu.

6. *Konfliktiškas elgesys*. Būseną, kai konsultuojamasis išgyvena prieštaringas emocijas, priešinasi išorės veiksniams. Šio tipo jauni žmonės sunkiai priima sprendimus, nes turi dvi vienodai patrauklias profesijos rinkimosi alternatyvas. Konfliktas aštrėja, jei atsiranda prieštaravimas tarp stipraus noro, intensyvaus siekimo ir baimės, kad siekiai nebus realizuoti (frustracijos). Dažniausia tokios būsenos pasekmė – agresyvus elgesys arba vengimas analizuoti profesijos rinkimosi problemas – konfliktų vengimas.

7. *Negatyvus elgesys*. Pasireiškia siūlomo patarimo atmetimu arba priešingu elgesiu, kuris dažniausiai būna visiškai nemotyvuotas. Negatyvizmo priežastis — valios silpnumas, konsultuojamojo nepasitikėjimas konsultantu arba jo ignoravimas.

8. *Pasirinkimo disonansas*. Būseną, kai po konfliktų konsultuojamasis pasirenka profesiją, priešingą jo norams ir troškimams, poreikiams ir interesams, bet atitinkančią kitos konfliktuojančios pusės (pvz., tėvų, darbdavių) norus, interesus, siekius.

Apibendrinant galima pasakyti, kad daugelis autorių akcentuoja nuoseklų ir logišką apsisprendimo procesą, pagrįstą savęs ir darbo rinkos pažinimu, kuriam įtaką daro daugybė veiksnių: socialinė-ekonominė šeimos padėtis, mokymosi galimybės. Nustatyta, kad dažniausiai apsisprendimas apima tokius žingsnius kaip problemos apsibrėžimas, alternatyvų iškėlimas, informacijos rinkimas ir jos apdorojimas, planų sudarymas, jų įvertinimas, derinimas prie galimybių ir planų įgyvendinimas. Kadangi tai sudėtingas procesas, tyrinėtojai išskiria tokias problemas kaip menkas savęs pažinimas, profesijų ir specialybių įvairovė ir informacijos trūkumas apie jas, neadekvatus savęs vertinimas, abejojimas savimi, menkas akademinis pasiruošimas, asmenybės nesubrendimas, baimė suklysti dėl ateities ir kt. (Petrauskaitė, 1996; Kregždė, 1988; Jatautaitė, 1991).

Atlikus literatūros analizę, reziumuojant skyrių apie šeimos įtaką vaikui renkantis būsimą profesiją galima teigti, kad profesijos pasirinkimas jaunuoliams yra sudėtingas procesas ir jo sėkmę lemia daug išorinių ir vidinių veiksnių. Daugelis autorių teigia, kad sėkmingas profesinis apsisprendimas dažnai būna nulemtas individo patirties ankstyvojoje vaikystėje, vaikai auga ir bręsta aplinkoje, kuri nėra neutrali jo išsimokslinimui ir profesiniam gyvenimui. Atlikus literatūros analizę matyti, kad tėvų įtaka yra skirtingo stiprumo ir kryptingumo. Tai priklauso ne tik nuo tėvų socialinės pozicijos, profesijų vertinimo kriterijų, bet ir nuo jų santykių su vaikais artimumo. Padėti išsirinkti profesinį kelią vieni tėvai laiko savo pareiga, kiti tai palieka vaikų nuožiūrai. Taip pat didelę įtaką profesijos pasirinkimui daro jaunuolių vertybių prioritetai, t. y. kas svarbiau jų socialinėje erdvėje: didesnis darbo užmokestis ar mėgstama veikla, prestižinė profesija ar pašaukimas, galimybė daryti karjerą ar pastovi darbo vieta.

Visgi gausiai išnagrinėtoje literatūroje buvo pasigesta gilesnės ir išsamesnės šeimos – kaip vieno iš svarbiausių profesinio apsisprendimo veiksnių – analizės. Dėl šios priežasties nuspręsta atlikti empirinį tyrimą, kuris padėtų išsiaiškinti šeimos įtaką jaunuoliui renkantis profesinės karjeros kelią.

3. TYRIMAS: ŠEIMA KAIP PROFESINĖS KARJEROS RINKIMOSI VEIKSNYS

3.1. Tyrimo metodika ir organizavimas

Tyrimo objektas – iš šeimos kylantys veiksniai, darantys įtaką mokinių profesinės karjeros rinkimosi procesui.

Tyrimo tikslas: ištirti šeimos veiksnius, darančius įtaką mokinių profesinės karjeros apsisprendimui.

Tyrimo uždaviniai:

1. išsiaiškinti, kokie šeimos veiksniai daro didžiausią įtaką vaikų profesiniam apsisprendimui;
2. nustatyti, kokiais būdais tėvai daro įtaką mokiniams renkantis būsimą profesiją;
3. palyginti tėvų ir mokinių požiūrį į šeimos įtaką profesinės karjeros pasirinkimo procesui;

Tyrimo laikotarpis – 2013 metų sausio-vasario mėnesiai.

Tyrimo imtis. Tyrime dalyvavo Telšių Žemaitės gimnazijos, Telšių Džiugo gimnazijos ir Telšių rajono Luokės vidurinės mokyklos 11-12 klasių mokiniai ir jų tėvai. Mokiniai buvo įduoti vokai su anketomis tėvams. Mokiniai savo anketas grąžino kartu su tėvų anketomis vokuose. Ir mokinių, ir tėvų imtis – atsitiktinė.

Detalus tyrimo instrumento pristatymas.

Duomenų surinkimo metodas – anoniminė anketinė apklausa, vykdyta raštu (žr. 1 ir 2 priedus). Remiantis mokslinės literatūros analize, anketos sukurtos darbo autorės. Anketose yra ir atvirų, ir uždarų klausimų. Šis tyrimo metodas labiausiai tiko siekiant patvirtinti darbo pradžioje išsikeltą tikslą, o jo populiarumą lemia santykinis apklausos atlikimo pigumas, galimybė greitai surinkti daug duomenų ir lengviau juos apdoroti.

Mokinių anketą sudarė 23 klausimai, tėvų – 22 klausimai. Mokiniai buvo išdalinta 230 anketų, iš kurių grįžo 200 anketų. Tėvams buvo išdalinta 150 anketų, iš kurių grįžo 100 anketų. Mokinių anketų grįžtamumo kvota – 87 procentai, tėvų – 67 procentai.

Anketinėje apklausoje (mokinių ir tėvų anketose) keturiais pirmaisiais klausimais siekiama atskleisti demografinius respondentų duomenis (amžių, lytį, išsilavinimą, šeimos finansinę padėtį).

5 ir 6 anketos mokiniams klausimu siekiama sužinoti apie tolesnius mokinių išsilavinimo planus. Kitu klausimų mokiniams bloku (nuo 7 iki 9 klausimo) siekiama sužinoti esmines respondentų darbo vertybes, karjeros sampratą. Toliau anketinėje apklausoje (nuo 10 iki 16

klausimo) siekiama atskleisti, koks yra tėvų ir reikšmingų kitų asmenų poveikis, svarba mokiniui renkantis būsimą profesiją. Paskutiniu klausimų mokiniams bloku (nuo 17 iki 23 klausimo) siekiama sužinoti, kaip jaunuolių profesinį pasirinkimą veikia jų tėvų profesinė patirtis, ir atskleisti, kokie pagrindiniai veiksniai lemia jaunuolių profesinį pasirinkimą.

Anketoje tėvams nuo 5 iki 8 klausimo siekiama sužinoti esmines respondentų darbo vertybes, karjeros sampratą. Kitu klausimų tėvams bloku (nuo 9 iki 16 klausimo) siekiama sužinoti, kaip asmeninė tėvų patirtis profesinėje srityje ir turima informacija apie situaciją darbo rinkoje lemia jų elgesį padedant vaikui pasirinkti būsimą profesiją. Atvirų klausimų bloku (nuo 17 iki 19 klausimo) siekiama išsiaiškinti, kas, jų manymu, sąlygoja tinkamą profesijos pasirinkimą ir kokia jo reikšmė. Paskutiniu klausimų bloku (nuo 20 iki 22 klausimo) siekiama sužinoti tėvų nuomonę apie jų pačių pasirinktą profesiją bei požiūrį į profesinio informavimo ir konsultavimo naudą.

Surinktų duomenų analizė. Surinkti statistiniai duomenys apdoroti Excel ir SPSS kompiuterine programa.

3. 2. Tyrimo rezultatų analizė

3. 2. 1. Tyrimo demografinė statistika

Mokinių tyrime dalyvavo 114 merginų (57 proc.) ir 86 vaikinai (43 proc.). Tėvų tyrime dalyvavo 67 moterys (67 proc.) ir 33 vyrai (33 proc.).

Daugumos mokinių teigimu, jų tėvo išsilavinimas yra profesinis (33 proc.), aukštąjį išsilavinimą turi 22 proc., aukštesnįjį – 20 proc., vidurinį – 13 proc., pagrindinį – vos 3 proc. tėvų, savo tėvo išsilavinimo nežino net 9 proc. moksleivių.

Daugumos mokinių teigimu, jų motinos išsilavinimas yra aukštasis (45 proc.), aukštesnįjį turi 28 proc. motinų, vienodai procentų (po 11 proc.) turi profesinį ir vidurinį išsilavinimą. Nė vienas mokinys nenurodė, kad jo mama turi tik pagrindinį išsilavinimą (0 proc.), 5 proc. mokinių apskritai nežino savo motinos išsilavinimo.

Daugumos respondentų (tėvų) teigimu, jų išsilavinimas yra aukštasis (54 proc.), dvigubai mažiau tėvų turi aukštesnįjį išsilavinimą (23 proc.), vidurinį išsilavinimą turi 14 proc. apklaustųjų, mažiausiai – profesinį (8 proc.) ir pagrindinį (1 proc.).

Tyrimo rezultatai parodė, kad dauguma apklaustųjų mokosi 12 klasėje (51 proc.), 11 klasėje mokosi 49 proc. respondentų, dalyvavusių apklausoje.

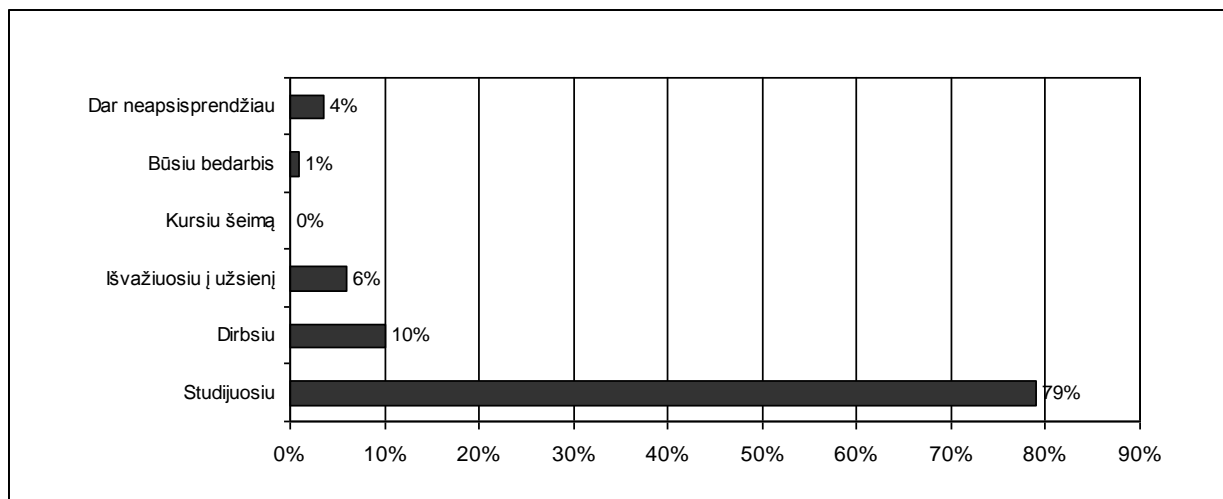
Tyrimo rezultatų duomenimis, daugiausia respondentų (tėvų) yra 41-50 metų amžiaus (57 proc.), kone vienodai pasiskirstė 30-40 metų ir 51-60 metų respondentai (atitinkamai 20 proc. ir 21 proc.), mažiausiai – vos 2 proc. – apklausoje dalyvavusių tėvų yra vyresni nei 61 metų.

Kalbant apie tiriamųjų šeimos finansinę padėtį, daugiausia, t. y. 52,5 proc. mokinių nurodė, kad jų šeimos finansinė padėtis gera, 26 proc. teigia, kad būklė patenkinama, 19,5 proc. respondentų šeimos finansinę padėtį įvardijo kaip labai gerą, o 2 proc. mokinių šeimos finansinė būklė yra bloga.

Tuo tarpu mokinių tėvai, atsakydami apie šeimos finansinę padėtį, nurodė, kad jų šeimos finansinė padėtis yra gera (49 proc.), 47 proc. – patenkinama, 3 proc. – labai gera ir vos 1 proc. (arba – 1 respondentas iš 100 apklaustųjų) tvirtino, kad jų šeimos finansinė padėtis – bloga.

Iš to galima daryti išvadą, kad tėvai ir mokiniai panašiai vertina savo šeimos finansinę padėtį – akivaizdžiai skiriasi tik atsakymas apie labai gerą finansinę padėtį (19,5 proc. mokinių ir vos 1,5 proc. tėvų).

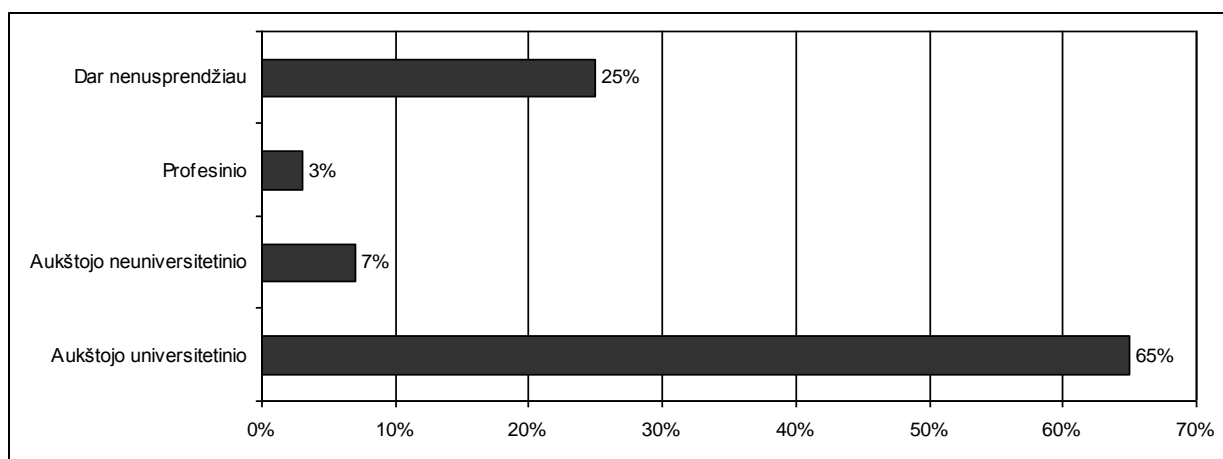
Tyrimo metu mokinių buvo teirujamasi, ką jie planuoja veikti baigę vidurinę mokyklą (žr. 1 pav.).

1 pav. Mokinių planai baigus vidurinę mokyklą (N=200)

Dauguma apklaustųjų (net 79 proc.) teigia, kad baigę vidurinę mokyklą planuoja studijuoti. Lygiai dešimtadalis (10 proc.) dalyvavusių apklausoje nurodė, kad baigę vidurinę mokyklą ketina dirbti. Kitus atsakymus pasirinko apytikriai vienodai mažai respondentų, t. y. išvažiuoti į užsienį planuoja 6 proc. mokinių, 4 proc. – dar nėra apsisprendę, ką veiks baigę mokyklą. Save kaip būsimo bedarbiu įvardija vos 1 proc. (arba – 2 respondentai) dalyvavusiųjų tyrime. O kurti šeimos neplanuoja nei vienas iš 200 apklausoje dalyvavusių mokinių.

Aptarus tiriamųjų planus dėl tolesnės veiklos, siekiame tiksliau išsiaiškinti ketinimus tų respondentų, kurie baigę vidurinę mokyklą ketina iš karto studijuoti (žr. 2 pav.).

2 pav. **Mokinių ketinimai siekiant išsilavinimo (N=158)**

Daugiausiai, net 65 proc., apklaustųjų teigia, kad baigę vidurinę mokyklą ketina siekti aukštojo universitetinio išsilavinimo. Nedidelė dalis dalyvavusiųjų tyrime rinksis aukštąjį neuniversitetinį išsilavinimą (7 proc.) ir profesinį išsilavinimą (3 proc.). Kone ketvirtadalis (25 proc.) apklausoje dalyvavusių mokinių teigia dar neapsisprendę, kokio tiksliai išsilavinimo toliau sieks.

Galima pagrįstai tvirtinti, kad neapsisprendusių mokinių procentas (25 proc.) yra labai didelis įvertinus tai, kad į šį klausimą atsakinėjo tik tie respondentai, kurie atsakydami į ankstesnį klausimą pasirinko atsakymą „studijuosiu“ (žr. 1 pav.). Viena vertus, galima apgailestauti, kad mokiniai nėra tvirtai apsisprendę dėl savo profesinio pasirinkimo, kita vertus, galima daryti prielaidą, kad atsakymą „dar neapsisprendžiau“ dažniausiai rinkosi 11 klasių mokiniai, kuriems iki profesinio apsisprendimo dar liko ne vieneri metai.

3. 2. 2. Mokinių ir tėvų požiūriu, profesinės karjeros samprata, darbo vertybės, profesijos pasirinkimo reikšmė

Tyrimo metu siekta išsiaiškinti, kokios yra mokinių ir tėvų vertybės (žr. 2 ir 3 lenteles).

2 lentelė

Mokinių nuomonė apie vertybes (N=200)

1. TEIGINIAI	2. SVARBU % / N	3. IŠ DALIES SVARBU % / N	4. NESVARBU % / N	5. REIŠKŠMINGUMO INDEKSAS RI
Šeima	94,5 / 189	5,5 / 11	-	0,97
Draugai	77 / 154	23 / 46	-	0,89
Darbas	81,5 / 163	18 / 36	0,5 / 1	0,91
Išsilavinimas	71,5 / 143	23,5 / 47	5 / 10	0,83
Karjera	60,5 / 121	30,5 / 61	9 / 18	0,76

2 lentelės tęsinys 45 puslapyje

2 lentelės tęsinys

1.	2.	3.	4.	5.
Sveikata	85 / 170	14,5 / 29	0,5 / 1	0,92
Pinigai	63,5 / 127	35,5 / 71	1 / 2	0,81
Asmeninė laimė	83,5 / 167	16,5 / 33	-	0,92
Bendravimas su kitais	56,5 / 113	39,5 / 79	4 / 8	0,76
Tolerancija	58,5 / 117	34 / 68	7,5 / 15	0,76
Meilė	75 / 150	24 / 48	1 / 2	0,87
Religija	18,5 / 37	41 / 82	40,5 / 81	0,39
Laisvė	68,5 / 137	26,5 / 53	5 / 10	0,82
Politika	24,5 / 49	47,5 / 95	28 / 56	0,48
Saugumas	69,5 / 169	23,5 / 47	7 / 14	0,96
Kita	-	-	-	-

Tyrimo anketoje buvo pateiktas klausimas, kuris padėjo išsiaiškinti pagrindines mokinių vertybes. Respondentų požiūriu, jiems svarbiausia šeima (RI – 0,97), saugumas (RI – 0,96) sveikata (RI – 0,92), asmeninė laimė (RI – 0,92) ir darbas (RI – 0,91).

Kiek mažiau reikšmės mokiniai skiria draugams (RI – 0,89) ir meilei (RI – 0,87). Tarp nesvarbių vertybių apklausoje dalyvavę mokiniai dažniausiai minėjo politiką (RI – 0,48) ir religiją (RI – 0,39).

Apibendrinant galima teigti, kad šeima, saugumas, sveikata ir asmeninė laimė mokiniams yra svarbiausia, šiek tiek mažiau svarbu – darbas, draugai ir meilė, o visai nesvarbu – religija ir politika.

3 lentelė

Tėvų nuomonė apie vertybes (N=100)

TEIGINIAI	SVARBU % / N	IŠ DALIES SVARBU % / N	NESVARBU % / N	REIKŠMINGUMO INDEKSAS RI
Šeima	99 / 99	1 / 1	-	1
Draugai	48 / 48	50 / 50	2 / 2	0,73
Darbas	86 / 86	13 / 13	1 / 1	0,93
Išsilavinimas	65 / 65	31 / 31	4 / 4	0,81
Karjera	34 / 34	51 / 51	15 / 15	0,60
Sveikata	97 / 97	3 / 3	-	0,99
Pinigai	60 / 60	40 / 40	-	0,80
Asmeninė laimė	91 / 91	9 / 9	-	0,96
Bendravimas su kitais	62 / 62	37 / 37	1 / 1	0,81
Tolerancija	72 / 72	25 / 25	3 / 3	0,85
Meilė	86 / 86	13 / 13	1 / 1	0,93
Religija	21 / 21	50 / 50	29 / 29	0,46
Laisvė	65 / 65	31 / 31	4 / 4	0,81
Politika	13 / 13	55 / 55	32 / 32	0,41
Saugumas	95 / 95	5 / 5	-	0,98
Kita	-	-	-	-

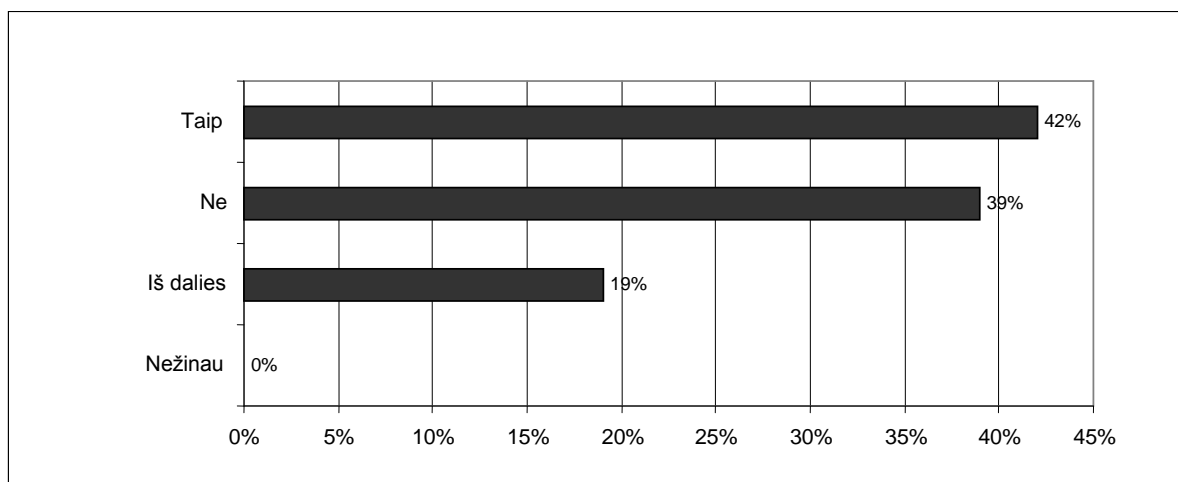
Tyrimo anketoje buvo pateiktas klausimas, kuris padėjo išsiaiškinti pagrindines tėvų vertybes. Respondentų požiūriu, jiems svarbiausia šeima (RI – 1), sveikata (RI – 0,99), saugumas (RI – 0,98), asmeninė laimė (RI – 0,96), meilė (RI – 0,93) bei darbas (RI – 0,93).

Kaip šiek tiek mažiau svarbias vertybes apklausoje dalyvavę tėvai įvardijo toleranciją (RI – 0,85), išsilavinimą (RI – 0,81), bendravimą su kitais (RI – 0,81) ir laisvę (RI – 0,81). Tarp nesvarbių vertybių apklausoje dalyvavę tėvai dažniausiai minėjo religiją (RI – 0,46) ir politiką (RI – 0,41).

Apibendrinant galima teigti, kad šeima, sveikata ir saugumas tėvams yra svarbiausia, šiek tiek mažiau svarbu – asmeninė laimė, meilė ir darbas, o visai nesvarbu – religija ir politika.

Apibendrinus mokinių ir tėvų nuomonę apie vertybes (žr. 2 ir 3 lenteles), paaiškėjo, kad ir tėvams, ir vaikams šeima, sveikata, saugumas bei asmeninė laimė yra didžiausios vertybės. Palyginus matyti, kad ir suaugusiems žmonėms, ir jaunuoliams svarbu yra tai, kas arčiausiai jų pačių ir jų šeimos, o mažiausiai svarbūs ne tokią didelę įtaką šeimai ir jos nariams turintys dalykai kaip politika ir religija.

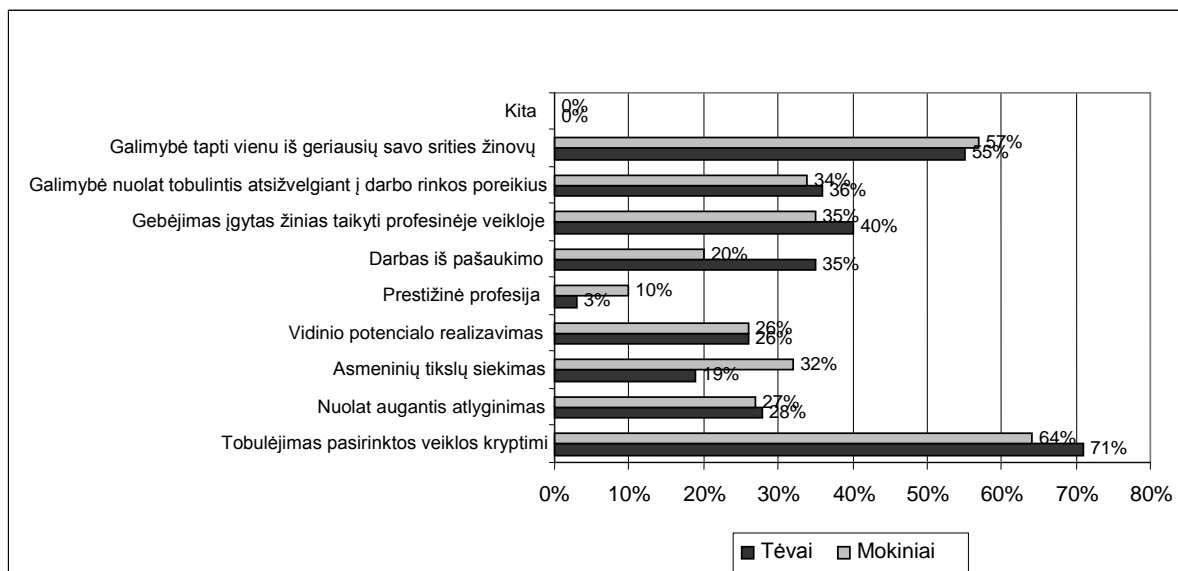
Išsiaiškinus tiriamųjų (tėvų) nuomonę apie vertybes, toliau siekiama sužinoti, ar jie šiuo metu dirba pagal įgytą profesiją (žr. 3 pav.).

3 pav. Tėvų, dirbančių pagal profesiją, skaičius (N=100)

Apibendrinus tyrimo rezultatus galima teigti, kad kone vienodai pasiskirstė skaičius respondentų, dirbančių pagal specialybę (42 proc.) ir nedirbančių pagal specialybę (39 proc.). Visgi jei atsakymą „iš dalies“ (19 proc.) priskirtume dirbantiems pagal specialybę, tuomet du trečdaliai dalyvavusių apklausoje tėvų dirba pagal įgytą profesiją.

Ir mokiniams, ir tėvams tyrimo metu buvo užduotas klausimas, kas, jų manymu, yra karjera (žr. 4 pav.).

4 pav. Tėvų ir mokinių manymu, kas yra karjera (N=300)

Įdomu pastebėti, kad dauguma tėvų (71 proc.) ir mokinių (64 proc.) karjerą supranta vienodai, t. y. kaip „tobulėjimą pasirinktos veiklos kryptimi“. Tik šiek tiek mažiau populiarus buvo atsakymas, kad karjera – tai „galimybė tapti vienu iš geriausių savo srities žinovų“. Šį atsakymą pasirinko 55 proc. tėvų ir 57 proc. mokinių. Kiti atsakymai pasiskirstė apylygiai tarp 20-40 proc. Ir tėvų, ir mokinių nuomone, karjera suprantama kaip „gebėjimas įgytas žinias taikyti profesinėje veikloje“ (35 proc. mokinių ir 40 proc. tėvų), šiek tiek rečiau pasirinktas atsakymas „galimybė nuolat tobulintis atsižvelgiant į darbo rinkos poreikius“ (34 proc. mokinių ir 36 proc. tėvų), „asmeninių tikslų siekimas“ (32 proc. mokinių ir 19 proc. tėvų), „darbas iš pašaukimo“ (20 proc. mokinių ir 35 proc. tėvų), „nuolat augantis atlyginimas“ (27 proc. mokinių ir 28 proc. tėvų) o atsakymą „vidinio potencialo realizavimas“ pasirinko vienodai – po 26 proc. – tėvų ir mokinių.

Rečiausiai ir tėvai, ir mokiniai karjerą įvardijo kaip „prestižinę profesiją“ (10 proc. mokinių ir 3 proc. tėvų). Šio atsakymo nepopuliarumą gali sąlygoti tai, kad dabar žiniasklaidoje nuolat skelbiama informacija, kad įgijus prestižinėmis laikomas specialybes (pvz., teisę) labai sunku rasti darbą dėl didelės konkurencijos ir rekomenduojama rinktis retesnes, bet darbo rinkoje labiau patrauklias specialybes.

Apibendrinant galima pastebėti, jog iš esmės ir tėvų, ir mokinių supratimas apie profesinę karjerą yra panašus, be didesnių skirtumų. Iš to galima daryti išvadą, kad mokiniams tėvai daro didelę įtaką formuojant supratimą apie profesinę karjerą.

Tyrimo metu siekta išsiaiškinti, kokios darbo vertybės mokiniams yra svarbiausios (žr. 4 lentelę).

Mokinių nuomonė apie darbo vertybes (N=200)

TEIGINIAI	SVARBU % / N	IŠ DALIES SVARBU % / N	NESVARBU % / N	REIKŠMINGUMO INDEKSAS RI
Būti įvertintam už pastangas	80,5 / 161	18 / 36	1,5 / 32	0,90
Geras darbo užmokestis	65,5 / 131	34,5 / 69	-	0,83
Galimybė eiti aukštas pareigas	49,5 / 99	37,5 / 75	13 / 26	0,68
Karjeros galimybės	63 / 126	30 / 60	7 / 14	0,78
Geros darbo sąlygos	81 / 162	17 / 34	2 / 4	0,90
Būti atsakingam už tai, ką darau	62,5 / 125	28,5 / 57	9 / 18	0,77
Galimybė atskleisti savo kūrybiškumą	47 / 94	41 / 82	12 / 24	0,68
Galimybė spręsti iškilusias problemas	43,5 / 87	44,5 / 89	12 / 24	0,66
Galimybė atskleisti savo kompetencijas	58 / 116	33 / 66	9 / 18	0,75
Gerai santykiai su kolegomis	65 / 130	30,5 / 61	4,5 / 9	0,80
Gerai santykiai su darbdaviu	66,5 / 133	31 / 62	2,5 / 5	0,82
Profesijos populiarumas, prestižas	20 / 40	50,5 / 101	29,5 / 59	0,45
Darbas iš pašaukimo	45 / 90	39,5 / 79	15,5 / 31	0,65
Galimybė išreikšti save (gabumus, interesus, vertybes)	64 / 128	27,5 / 59	8,5 / 17	0,78
Turėti nuolatinį darbą	76 / 152	18,5 / 37	5,5 / 11	0,85
Galimybė dirbti komandoje	30,5 / 61	45 / 90	24,5 / 49	0,53
Laisvas darbo grafikas	29,5 / 59	44 / 88	26,5 / 53	0,52
Galimybė pasirinkti atostogų laiką	37 / 74	46 / 92	17 / 34	0,60
Galimybė įsidarbinti netoli dabartinės gyvenamosios vietos	25,5 / 51	37 / 74	37,5 / 75	0,44
Galimybė gyventi ir dirbti pagal specialybę didmiestyje	32 / 64	42,5 / 85	25,5 / 51	0,53
Galimybė dirbti namuose	11 / 22	34 / 68	55 / 110	0,28
Galimybė laisvai derinti profesinį ir šeimos gyvenimą	57,5 / 115	38,5 / 77	4 / 8	0,77
Kita	-	-	-	-

Iš 4 lentelėje pateiktų duomenų matyti, kad apklausoje dalyvavusiems mokiniams vienodai svarbios net keletas su darbu susijusių vertybių: būti įvertintam už pastangas (RI – 0,90), geros darbo sąlygos (RI – 0,90), turėti nuolatinį darbą (RI – 0,85), geras darbo užmokestis (RI – 0,83) ir geri santykiai su darbdaviu (RI – 0,82).

Pačiomis nesvarbiausiomis darbo vertybėmis apklausti jaunuoliai įvardija laisvą darbo grafiką (RI – 0,52), profesijos populiarumą ir prestižą (RI – 0,45), galimybę įsidarbinti netoli dabartinės gyvenamosios vietos (RI – 0,44) bei galimybę dirbti namuose (RI – 0,28).

Taip pat tyrimo metu siekta išsiaiškinti, kokios yra tėvų darbo vertybės (žr. 5 lentelę).

Tėvų nuomonė apie darbo vertybes (N=100)

TEIGINIAI	SVARBU % / N	IŠ DALIES SVARBU % / N	NESVARBU % / N	REIKŠMINGUMO INDEKSAS RI
Būti įvertintam už pastangas	73 / 73	25 / 25	2 / 2	0,86
Geras darbo užmokestis	86 / 86	14 / 14	-	0,93
Galimybė eiti aukštas pareigas	17 / 17	60 / 60	23 / 23	0,47
Karjeros galimybės	30 / 30	59 / 59	11 / 11	0,60
Geros darbo sąlygos	83 / 83	15 / 15	2 / 2	0,91
Būti atsakingam už tai, ką darau	78 / 78	20 / 20	2 / 2	0,88
Galimybė atskleisti savo kūrybiškumą	53 / 53	43 / 43	4 / 4	0,75
Galimybė spręsti iškilusias problemas	60 / 60	34 / 34	6 / 6	0,77
Galimybė atskleisti savo kompetencijas	59 / 59	34 / 34	7 / 7	0,76
Gerai santykiai su kolegomis	67 / 67	30 / 30	3 / 3	0,82
Gerai santykiai su darbdaviu	69 / 69	28 / 28	3 / 3	0,83
Profesijos populiarumas, prestižas	25 / 25	52 / 52	23 / 23	0,51
Darbas iš pašaukimo	57 / 57	38 / 38	5 / 5	0,76
Galimybė išreikšti save (gabumus, interesus, vertybes)	62 / 62	34 / 34	4 / 4	0,79
Turėti nuolatinį darbą	76 / 76	12 / 12	2 / 2	0,82
Galimybė dirbti komandoje	40 / 40	47 / 47	13 / 13	0,64
Laisvas darbo grafikas	30 / 30	44 / 44	26 / 26	0,52
Galimybė pasirinkti atostogų laiką	41 / 41	49 / 49	10 / 10	0,66
Galimybė įsidarbinti netoli dabartinės gyvenamosios vietos	27 / 27	39 / 39	34 / 34	0,47
Galimybė gyventi ir dirbti pagal specialybę didmiestyje	14 / 14	38 / 38	48 / 48	0,33
Galimybė dirbti namuose	10 / 10	34 / 34	56 / 56	0,27
Galimybė laisvai derinti profesinį ir šeimos gyvenimą	76 / 76	23 / 23	1 / 1	0,88
Kita	-	-	-	-

Iš 4 lentelėje pateiktų duomenų matyti, kad tėvams vienodai svarbios net keletas su darbu susijusių vertybių: geras darbo užmokestis (RI – 0,93), geros darbo sąlygos (RI – 0,91), būti atsakingam už tai, ką daro (RI – 0,88), galimybė laisvai derinti profesinį ir šeimos gyvenimą (RI – 0,88), būti įvertintam už pastangas (RI – 0,86), geri santykiai su darbdaviu (RI – 0,83), turėti nuolatinį darbą (RI – 0,82) bei geri santykiai su kolegomis (RI – 0,82).

Pačiomis nesvarbiausiomis darbo vertybėmis apklausti tėvai įvardija galimybę eiti aukštas pareigas (RI – 0,47) bei įsidarbinti netoli dabartinės gyvenamosios vietos (RI – 0,47), taip pat galimybę gyventi ir dirbti pagal specialybę didmiestyje (RI – 0,33) bei dirbti namuose (RI – 0,27).

Apibendrinus matyti, kad ir tėvų, ir mokinių rezultatai šiuo klausimu yra kone identiški. Ir vieniems, ir kitiems svarbiausia geros darbo sąlygos, gerai apmokamas darbas, kuriame gerai sutartų su darbdaviu ir kolegomis, o mažiausiai žavi tokie šiuolaikiški dalykai kaip galimybė dirbti namuose pagal laisvą darbo grafiką ar galimybė įsidarbinti netoli gyvenamosios vietos.

3. 2. 3. Šeimos įtaka profesiniam apsisprendimui mokinių ir tėvų požiūriu

Atlikdami tyrimą tėvų paklausėme, kas, jų manymu, yra labiausiai atsakingas už pagalbą vaikui renkantis būsimą profesiją (žr. 6 lentelę).

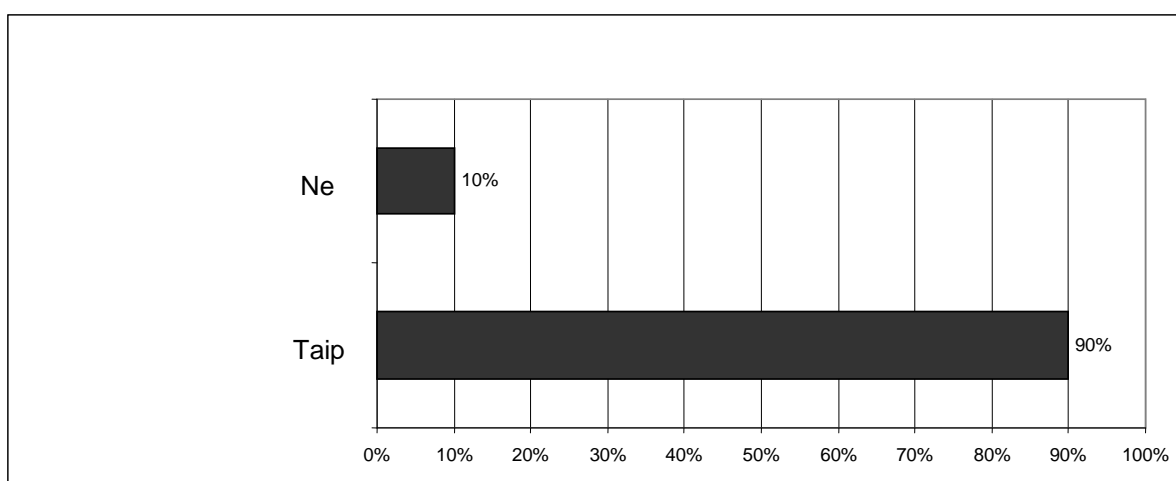
6 lentelė

Tėvų nuomone, kas atsakingas už pagalbą vaikui renkantis profesiją (N=100)

TEIGINIAI	SUTINKU % / N	IŠ DALIES SUTINKU % / N	NESUTINKU % / N	REIŠKŠMINGUMO INDEKSAS RI
Tai mokyklos užduotis	10 / 10	48 / 48	42 / 42	0,34
Tai šeimos pareiga	56 / 56	34 / 34	10 / 10	0,73
Mokykla ir šeima turi bendradarbiauti	45 / 45	33 / 33	12 / 12	0,62
Vaikas pats turi nuspręsti	64 / 64	35 / 35	1 / 1	0,82
Kita	-	-	-	-

Susumavus rezultatus paaiškėjo, kad didžioji dalis tėvų yra įsitikinę, jog vaikas pats turi nuspręsti dėl būsimos profesijos (RI – 0,82). Panašus skaičius tėvų pateikė nuomonę, jog pagalba apsisprendžiant – šeimos pareiga (RI – 0,73). Šiek tiek mažiau respondentų laikosi nuomonės, jog šeima ir mokykla turi bendradarbiauti teikiant pagalbą vaikui (RI – 0,62), tačiau reikia pažymėti, jog 10 proc. respondentų apskritai neišsakė savo nuomonės dėl šio teiginio. Labiausiai nesutinkama su nuomone, jog už pagalbą vaikui renkantis profesiją yra atsakinga mokykla (RI – 0,34). Galima daryti prielaidą, jog tėvai, palikdami teisę dėl būsimos profesijos apsispręsti patiems vaikams, siekia jų savarankiškumo. Tuo pačiu tėvai laikosi nuomonės, kad jaunuolio savarankiškas profesinis apsisprendimas turi būti priimtas šeimos aplinkoje.

Anketoje tėvams taip pat buvo užduotas klausimas, ar jie padeda savo vaikui priimti sprendimus dėl būsimos profesijos (žr. 5 pav.).

5 pav. Tėvų pagalba vaikams renkantis būsimą profesiją (N=100)

Apibendrinus rezultatus matyti, kad didžioji dauguma tyrime dalyvavusių tėvų (net 90 proc. apklaustųjų) tvirtina padedantys savo vaikams pasirinkti būsimą profesiją. Tik 10 proc. respondentų pripažino nepadedą vaikams renkantis profesiją. Iš to galima daryti išvadą, kad tėvų ir vaikų santykiai yra glaudūs, jie bendrauja svarbiausiais gyvenimiškais klausimais.

Tyrimo metu siekta išsiaiškinti, kokią įtaką išvardinti asmenys daro mokiniams renkantis būsimą profesiją (žr. 7 lentelę).

7 lentelė

Asmenys, mokinių požiūriu, darantys įtaką jų profesiniam pasirinkimui (N=200)

TEIGINIAI	DIDELĘ % / N	MAŽĄ % / N	NEDARO JOKIOS % / N	REIKŠMINGUMO INDEKSAS RI
Tėvai	58,5 / 117	32,5 / 65	9 / 18	0,75
Brolis / Sesuo	24,5 / 49	33 / 66	42,5 / 85	0,41
Močiutė / senelis	8,5 / 17	34,5 / 69	57 / 114	0,26
Draugai	14 / 28	52 / 104	34 / 68	0,40
Bendraklasiai	8,5 / 17	42,5 / 85	49 / 98	0,30
Dalyko mokytojai	11,5 / 23	43 / 86	45,5 / 91	0,33
Klasės auklėtojas	6 / 12	38 / 76	56 / 112	0,25
Socialinis darbuotojas	4 / 8	24 / 48	72 / 144	0,16
Psichologas	2,5 / 5	20 / 40	77,5 / 155	0,13
Karjeros konsultantas	13 / 26	31 / 62	56 / 112	0,29

Apklausoje dalyvavę jaunuoliai nurodė, kad didžiausią įtaką renkantis profesiją jiems daro tėvai (RI – 0,75), kiek mažiau įtakos turi brolis ar sesuo (RI – 0,41) bei draugai (RI – 0,40).

Mokinių nuomone, jų profesiniam apsisprendimui mažai įtakos daro dalyko mokytojai (RI – 0,33), bendraklasiai (RI – 0,30), karjeros konsultantas (RI – 0,29), močiutė ar senelis (RI – 0,26) bei klasės auklėtojas (RI – 0,25). Kaip nedarančius jokios įtakos daugiausia jaunuolių įvardijo socialinį darbuotoją (RI – 0,16) ir psichologą (RI – 0,13).

Reziumuojant rezultatus matyti, kad visgi gerokai daugiau respondentų beveik prie visų išvardintų asmenų nurodo, kad jie „nedaro jokios“ ar „mažą“ įtaką nei kad „didelę“ įtaką. Iš to galima daryti išvadą, kad mokiniai šiuo klausimu nori būti savarankiški, nenori, kad jiems būtų peršama kito asmens nuomonė (išimtis tik viena – tėvai).

Tyrimo metu siekta išsiaiškinti, su kuo dažniau mokiniai kalba apie būsimą profesiją – mama ar tėvu (žr. 8 lentelę).

8 lentelė

Mokinių požiūriu, su kuo jie dažniau aptaria būsimą profesiją – mama ar tėvu (N=200)

TEIGINIAI	DAŽNAI % / N	RETAI % / N	NIEKADA % / N	REIKŠMINGUMO INDEKSAS RI
Su mama	47 / 94	49,5 / 99	3,5 / 7	0,72
Su tėčiu	42,5 / 85	43,5 / 87	14 / 28	0,64

Apibendrinus anketos rezultatus matyti, kad nežymiai daugiau yra mokinių, kurie dažniau profesijos pasirinkimo klausimais kalbasi su mama (RI – 0,72) nei su tėčiu (RI – 0,64).

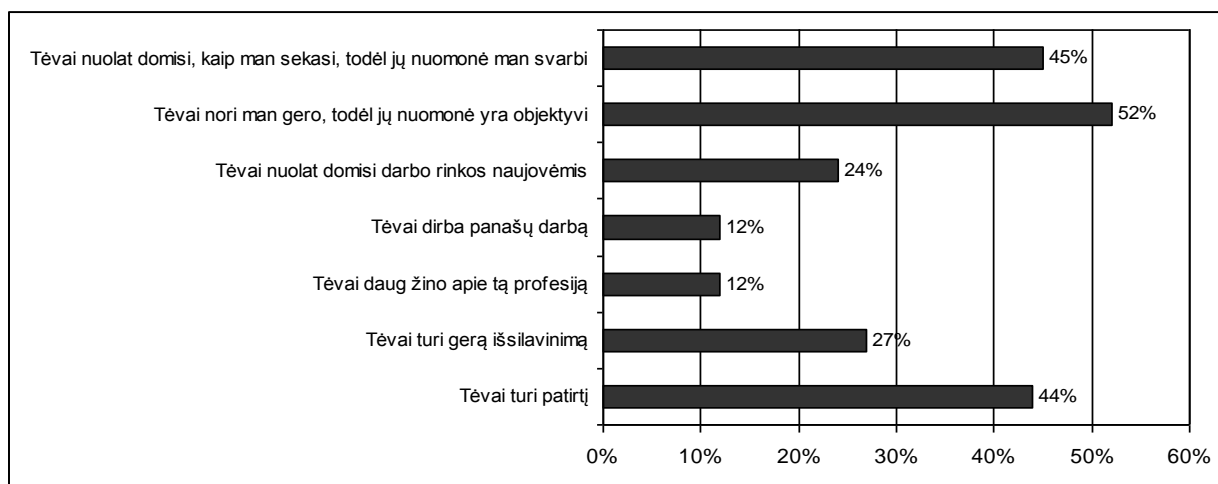
Teigiamu dalyku galima laikyti tai, kad mokinių, kurie teigia niekada neaptariantys su tėvais profesijos pasirinkimo klausimų, yra labai mažai (su mama niekada neaptaria 3,5 proc., o su tėčiu – 14 proc. respondentų), o tokių, kurie aptaria dažnai ir netgi retai (vadinasi, nors ir kartais, bet vis tiek aptaria), yra daug.

Reziumuojant visgi tenka pripažinti, kad, mokinių požiūriu, jie greičiau „retai“ nei „dažnai“ apie profesijos pasirinkimą kalba ir su mama, ir su tėčiu. Taip pat galima teigti, kad profesijos pasirinkimo klausimu kaip patarėja mama yra pasirenkama šiek tiek dažniau nei tėvas, tačiau šis skirtumas nėra ženklus.

Toliau tyrimo metu mokiniams buvo užduotas klausimas, ar apskritai jų tėvų nuomonė, patarimai daro jiems įtaką renkantis būsimą profesiją. Didžioji dalis respondentų (net 74,5 proc.) į šį klausimą atsakė teigiamai (priežastys iliustruotos 6 pav.).

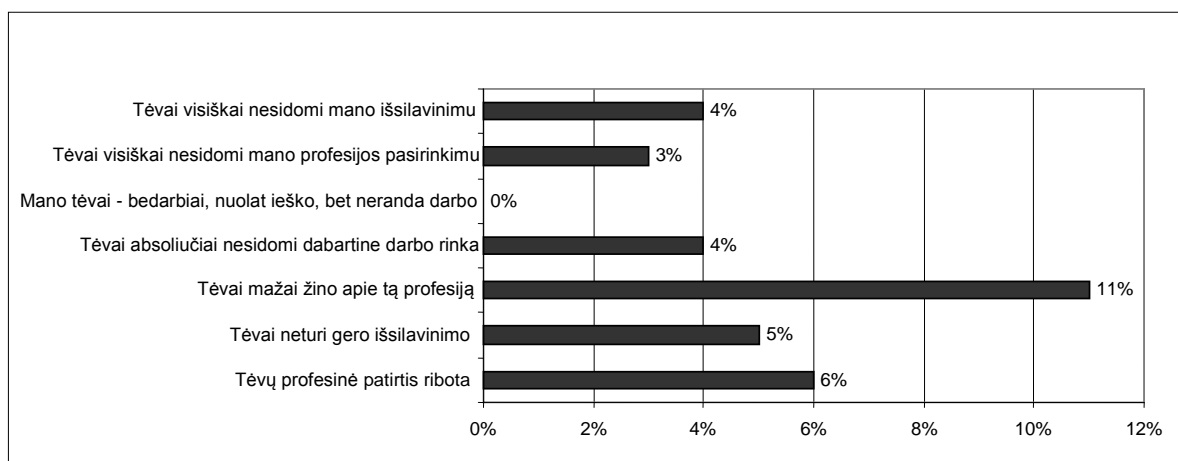
Tik ketvirtadalis tyrime dalyvavusių mokinių (25,5 proc.) tvirtino, esą tėvai jiems nedaro įtakos priimant sprendimus dėl būsimos profesijos (priežastys iliustruotos 7 pav.).

Toliau tyrimo metu siekta konkrečiai išsiaiškinti, kodėl mokiniams svarbūs tėvų patarimai (žr. 6 pav.) arba kodėl patarimai nesvarbūs (žr. 7 pav.).

6 pav. **Priežastys, kodėl tėvų patarimai svarbūs mokiniams renkantis profesiją (N=200)**

Mokiniams buvo užduotas klausimas, ar jiems svarbūs tėvų patarimai renkantis profesiją. Atsakydami į klausimą, mokiniai pažymėjo, kad jiems tėvų patarimai ir nuomonė yra svarbūs, nes tėvai nori gero ir jų nuomonė yra objektyvi (52 proc.), tėvai nuolat domisi, kaip vaikui sekasi (45 proc.), tėvai turi patirtį (44 proc.), tėvai turi gerą išsilavinimą (27 proc.), nuolat domisi darbo rinkos naujovėmis (24 proc.). Rečiausiai kaip priežastį, kodėl renkantis profesiją tėvų nuomonė jiems svarbi, mokiniai nurodė tai, kad tėvai dirba panašų darbą (12 proc.) ir daug žino apie tą profesiją (12 proc.).

7 pav. Priežastys, kodėl tėvų patarimai nesvarbūs mokiniams renkantis profesiją (N=200)

Kita dalis apklaustų mokinių pažymi, kad tėvų patarimai ir nuomonė renkantis profesinės karjeros kelią jiems nedaro įtakos, nes tėvai mažai žino apie tą profesiją (11 proc.), tėvų profesinė patirtis yra ribota (6 proc.), tėvai neturi gero išsilavinimo (5 proc.). Vienodai mažai mokinių (po 4 proc.) rinkosi atsakymus, kad tėvai nesidomi būsimu jų išsilavinimu bei dabartine darbo rinka. Panašus kiekis respondentų (3 proc.) pasirinko ir atsakymą, kad tėvai nesidomi jų profesiniu pasirinkimu. Nei vienas tyrime dalyvavęs mokinys (0 proc.) nepasirinko atsakymo „mano tėvai – bedarbiai“ kaip priežasties, kodėl tėvų nuomonė ir patarimai nedaro įtakos renkantis profesiją.

Apibendrinant šių dviejų grafikų (žr. 6 ir 7 pav.) rezultatus matyti, kad daug daugiau mokinių, kuriems svarbi tėvų nuomonė ir patarimai renkantis profesiją, nurodė priežastis, kodėl tėvų įtaka didelė. Tuo tarpu retas iš tų mokinių, kurie tvirtino esą jiems nedaro įtakos tėvų nuomonė ir patarimai, nurodė priežastis, kodėl taip yra. Iš to galima daryti pagrįstą išvadą, kad tie jaunuoliai, kurių tėvai domisi, padeda, pataria renkantis profesiją, ir patys tampa aktyvesni, tikslingiau ir drąsiau renkasi profesinį kelią.

Atliekant tyrimą tėvų klausta, kaip jie padeda savo vaikui pasirinkti būsimą profesiją (žr. 9 lentelę).

9 lentelė

Tėvų požiūriu, kaip jie padeda savo vaikui pasirinkti būsimą profesiją (N=100)

1. TEIGINIAI	2. DAŽNAI % / N	3. RETAI % / N	4. NIEKADA % / N	5. REIKŠMINGUMO INDEKSAS RI
Pasakojate, kaip pats rinkotės profesiją	17 / 17	71 / 71	12 / 12	0,53
Bendraujate su mokytojais profesinio informavimo klausimais	3 / 3	35 / 35	62 / 62	0,21
Patariate rinktis tai, kas jam patinka	91 / 91	7 / 7	2 / 2	0,95

9 lentelės tęsinys 54 puslapyje

9 lentelės tęsinys

1.	2.	3.	4.	5.
Domėtės, kokios dabar populiariausios profesijos darbo rinkoje	53 / 53	37 / 37	10 / 10	0,72
Pasakojate apie profesijos veiklos turinį	34 / 34	52 / 52	14 / 14	0,60
Stengiatės atskleisti vaiko gabumus kokiai nors profesijai	65 / 65	25 / 25	10 / 10	0,78
Kartu vykstate aplankyti universitetų, kolegijų ir kitų mokymo įstaigų	9 / 9	38 / 38	53 / 53	0,28
Domėtės stojimo tvarka į aukštąsias, profesines mokyklas	51 / 51	38 / 38	11 / 11	0,70
Padedate ieškoti informacijos internete	42 / 42	35 / 35	23 / 23	0,60
Sprendimus dėl profesijos pasirinkimo vaikas turi priimti savarankiškai	64 / 64	32 / 32	4 / 4	0,80
Kita	-	-	-	-

Susumavus rezultatus galima daryti išvadą, kad tėvai dažnai padeda savo vaikams pasirinkti būsimą profesiją: pataria rinktis tai, kas jam patinka (RI – 0,95), mano, kad sprendimus dėl profesijos pasirinkimo vaikas turi priimti savarankiškai (RI – 0,80), stengiasi atskleisti vaiko gabumus kokiai nors profesijai (RI – 0,78), domisi, kokios dabar populiariausios profesijos darbo rinkoje (RI – 0,72) bei domisi stojimo tvarka į aukštąsias, profesines mokyklas (RI – 0,70).

Daug rečiau tėvai pasakoja vaikams apie profesijos veiklos turinį (RI – 0,60) ir padeda ieškoti informacijos internete (RI – 0,60) bei retai dalijasi patirtimi, kaip patys rinkosi profesiją (RI – 0,52).

Būtina pažymėti, kad daugiausia tėvų teigia niekada kartu nevykstantys aplankyti universitetų, kolegijų ir kitų mokymo įstaigų (RI – 0,28) bei nebendruojantys su mokytojais profesinio informavimo klausimais (RI – 0,21).

Apibendrinant galima teigti, kad tėvai pataria vaikams rinktis tai, kas patinka būtent jiems, retai kada pasakoja, kaip patys rinkosi profesiją, ir niekada profesijos pasirinkimo klausimais nebendruoja su mokytojais.

Tyrimo metu siekta išsiaiškinti ir pačių mokinių nuomonę, koku būdu tėvai jiems padeda pasirinkti būsimą profesiją (žr. 10 lentelę).

10 lentelė

Mokinių požiūriu, koku būdu tėvai jiems padeda pasirinkti būsimą profesiją (N=200)

1. TEIGINIAI	2. DAŽNAI % (N)	3. RETAI % (N)	4. NIEKADA % (N)	5. REIŠKŠMINGUMO INDEKSAS RI
Pasakoja, kaip patys rinkosi profesiją	33,5 / 67	39,5 / 79	27 / 54	0,53
Bendruoja su mokytojais profesinio informavimo klausimais	8,5 / 17	30,5 / 61	61 / 122	0,24
Pataria rinktis tai, kas man patinka	78,5 / 157	17 / 34	4,5 / 9	0,87
Pataria domėtis, kokios dabar populiariausios profesijos darbo rinkoje	47 / 94	31 / 62	22 / 44	0,63
Pasakoja apie profesijos veiklos turinį	26 / 52	38,5 / 77	35,5 / 71	0,45

10 lentelės tęsinys 55 puslapyje

10 lentelės tęsinys

1.	2.	3.	4.	5.
Stengiasi atskleisti mano gabumus kokiai nors profesijai	44,5 / 89	32,5 / 65	23 / 46	0,61
Kartu vyksta aplankyti universitetų, kolegijų ir kitų mokymo įstaigų	6 / 12	22 / 44	72 / 144	0,17
Kartu su manimi domisi stojimo tvarka į aukštąsias, profesines mokyklas	35,5 / 71	25,5 / 51	39 / 78	0,48
Padedą ieškoti informacijos internete	21,5 / 43	33,5 / 67	45 / 90	0,38
Tėvai akcentuoja, kad sprendimus dėl būsimos profesijos turiu priimti pats	75,5 / 151	18,5 / 37	6 / 12	0,85
Kita	-	-	-	-

Susumavus rezultatus galima daryti išvadą, kad, mokinių nuomone, kalbėdami apie profesijos pasirinkimą tėvai jiems dažnai pataria rinktis tai, kas patinka (RI – 0,87) bei akcentuoja, kad sprendimus dėl būsimos profesijos turi priimti patys (RI – 0,85). Jaunuoliai teigia, kad tėvai retai pasakoja, kaip patys rinkosi profesiją (RI – 0,53) bei apie profesijos veiklos turinį (RI – 0,45), taip pat retai kartu su jais domisi stojimo tvarka į aukštąsias, profesines mokyklas (RI – 0,48). Tikėtina, jog tai, kad tėvai palieka pačiam vaikui teisę nuspręsti dėl būsimos profesijos, nereiškia, kad jie nepadedą jaunuoliui renkantis profesiją. Iš to galima daryti išvadą, kad tėvai akcentuoja vaikui apsisprendimo teisę.

Mokiniai pažymi, kad tėvai niekada nebendrauja su mokytojais profesinio informavimo klausimais (RI – 0,24) bei kartu su jais nevyksta aplankyti universitetų, kolegijų ir kitų mokymo įstaigų (RI – 0,17).

Įvertinus tai, kad pastaraisiais metais mokyklose dažnai vyksta įvairios konferencijos, susitikimai, kurių metu mokiniai gauna informacijos apie juos dominančias profesijas, taip pat pačios mokyklos organizuoja išvykas, ekskursijas į aukštesnes mokymo įstaigas, anketos rezultatai šiuo konkrečiu klausimu nestebina, jų buvo galima tikėtis. Dėl gana mažo naudojimosi internetu (45 proc. mokinių teigia, jog tėvai niekada nepadedą ieškoti informacijos internete) galima daryti prielaidą, jog vaikai pakankamai savarankiškai, patys naudojami internetu, patys vyksta į atvirų durų dienas mokymo įstaigose, todėl čia tėvų pagalbos reikia mažiau arba jos apskritai nereikia.

Galima pažymėti, kad pagrindinė priežastis, kodėl vos keli procentai tėvų savo vaiko profesinio informavimo klausimais kalbasi su mokytojais, yra ta, kad, deja, mokyklose per mažas dėmesys skiriamas darbui su tėvais profesinio informavimo ir konsultavimo klausimais.

Palyginus tėvų ir mokinių atsakymus matyti, jog ir vieni, ir kiti labai panašiai vertina tėvų pagalbos būdus vaikams renkantis būsimą profesiją: tiek tėvai, tiek mokiniai pažymi, jog dažniausiai tėvai pataria rinktis tai, kas vaikui patinka, bei mano, kad sprendimus dėl profesijos pasirinkimo vaikas turi priimti savarankiškai, tačiau tėvai visai neįdedą pastangų tais atvejais, kai

reikia kartu su mokiniu lankyti būsimas mokymo įstaigas, bendrauti su mokytojais ar padėti ieškoti informacijos. Tai paliekama pačių vaikų nuožiūrai.

Anketuojant taip pat siekta sužinoti, ką jaunuoliams akcentuoja tėvai, kalbėdami apie būsimą profesiją (žr. 11 lentelę).

11 lentelė

Mokinių nuomone, ką jiems akcentuoja tėvai kalbėdami apie būsimą profesiją (N=200)

TEIGINIAI	SVARBU % / N	IŠ DALIES SVARBU % / N	NESVARBU % / N	REIKŠMINGUMO INDEKSAS RI
Svarbiausia – įgyti aukštąjį išsilavinimą	45 / 90	40 / 80	15 / 30	0,65
Svarbu, kad būtų galimybė siekti karjeros	39 / 78	49 / 98	12 / 24	0,64
Rinktis pelningą profesiją	47,5 / 95	45 / 90	7,5 / 15	0,70
Rinktis profesiją, kuri būtų naudinga visuomenei	15 / 30	50 / 100	35 / 70	0,40
Rinktis studijas, kurias būtų galimybė tęsti užsienyje	12 / 24	41,5 / 83	46,5 / 93	0,33
Rinktis tokią pat profesiją, kurią turi tėvai	8,5 / 17	26,5 / 53	65 / 130	0,22
Rinktis specialybę, paklausią darbo rinkoje	44,5 / 89	40,5 / 81	15 / 30	0,65
Rinktis studijas, kurias būtų lengva studijuoti	12,5 / 25	38,5 / 77	49 / 98	0,32
Rinktis studijas, kurios būtų nebrangios	24 / 48	39,5 / 79	36,5 / 73	0,44
Rinktis mokymo įstaigą, kuri būtų arčiau namų	16,5 / 33	24 / 48	59,5 / 119	0,29
Rinktis specialybę atsižvelgiant į savo mokymosi rezultatus	46,5 / 93	40 / 80	13,5 / 27	0,67
Rinktis profesiją, kuri sudarytų sąlygas derinti karjerą ir šeimą	23,5 / 47	49,5 / 99	27 / 54	0,48
Rinktis profesiją, kuri nekenktų sveikatai	50,5 / 101	29,5 / 59	20 / 40	0,65
Kita	-	-	-	-

Išanalizavus gautus duomenis paaiškėjo, kad tėvai, mokinių nuomone, kalbėdami apie būsimą profesiją, kaip svarbų dalyką akcentuoja būtinybę rinktis pelningą profesiją (RI – 0,70) bei specialybę atsižvelgiant į savo mokymosi rezultatus (RI – 0,67). Taip pat vienodai svarbu, jų nuomone, įgyti aukštąjį išsilavinimą (RI – 0,65) bei rinktis specialybę, paklausią darbo rinkoje (RI – 0,65) ir profesiją, kuri nekenktų sveikatai (RI – 0,65).

Anot respondentų, tėvai retai mini būtinybę rinktis studijas, kurias būtų galimybė tęsti užsienyje (RI – 0,33) ar lengva studijuoti (RI – 0,32), bei rinktis mokymo įstaigą, kuri būtų arčiau namų (RI – 0,29). Kaip nesvarbų dalyką renkant profesiją, mokinių požiūriu, rečiausiai tėvai akcentuoja galimybę rinktis tokią pat profesiją, kurią turi jie patys (RI – 0,22).

Tyrimo metu siekta išsiaiškinti, ką patys tėvai akcentuoja savo vaikams, kai su jais diskutuoja apie profesijos pasirinkimą (žr. 12 lentelę).

Tėvų požiūriu, ką jie akcentuoja vaikui, kai kalbasi apie būsimą profesiją (N=100)

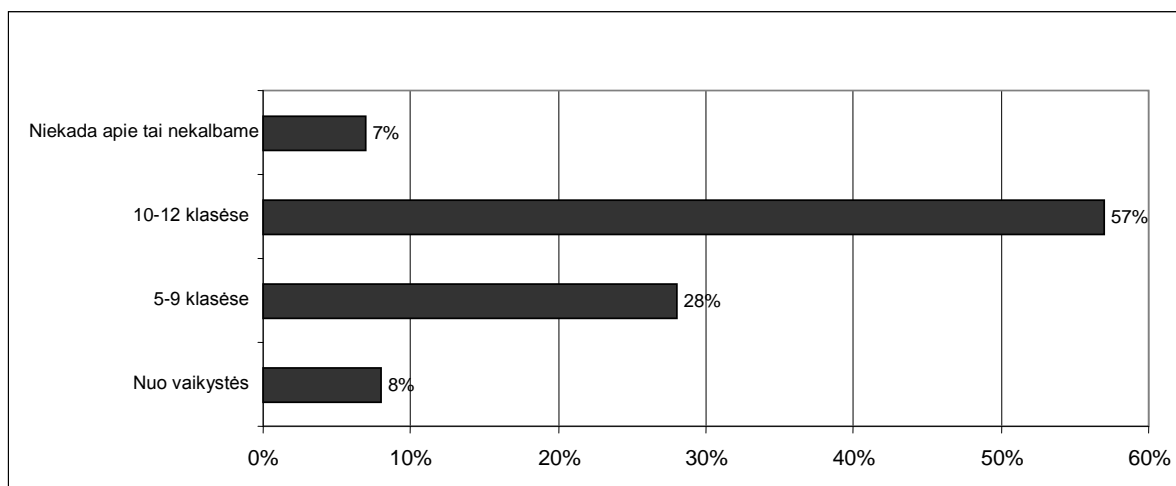
TEIGINIAI	SVARBU % / N	IŠ DALIES SVARBU % / N	NESVARBU % / N	REIKŠMINGUMO INDEKSAS RI
Svarbiausia – įgyti aukštąjį išsilavinimą	46 / 46	41 / 41	13 / 13	0,67
Svarbu, kad būtų galimybė siekti karjeros	42 / 42	51 / 51	7 / 7	0,68
Rinktis pelningą profesiją	41 / 41	53 / 53	6 / 6	0,68
Rinktis profesiją, kuri būtų naudinga visuomenei	25 / 25	59 / 59	16 / 16	0,55
Rinktis studijas, kurias būtų galimybė tęsti užsienyje	12 / 12	46 / 46	42 / 42	0,35
Rinktis tokią pat profesiją, kurią turi tėvai	2 / 2	11 / 11	87 / 87	0,08
Rinktis specialybę, paklausią darbo rinkoje	61 / 61	30 / 30	9 / 9	0,76
Rinktis studijas, kurias būtų lengva studijuoti	8 / 8	38 / 38	54 / 54	0,27
Rinktis studijas, kurios būtų nebrangios	13 / 13	58 / 58	29 / 29	0,42
Rinktis mokymo įstaigą, kuri būtų arčiau namų	8 / 8	36 / 36	56 / 56	0,26
Rinktis specialybę atsižvelgiant į savo mokymosi rezultatus	56 / 56	38 / 38	6 / 6	0,75
Rinktis profesiją, kuri sudarytų sąlygas derinti karjerą ir šeimą	40 / 40	50 / 50	10 / 10	0,65
Rinktis profesiją, kuri nekenktų sveikatai	80 / 80	13 / 13	7 / 7	0,87
Kita	-	-	-	-

Susumavus respondentų atsakymus matyti, kad tėvai, su vaiku kalbėdamiesi apie būsimą profesiją, dažniausiai pabrėžia būtinybę rinktis profesiją, kuri nekenktų sveikatai (RI – 0,87), būtų paklausi darbo rinkoje (RI – 0,76), bei prieš renkantis atsižvelgti į savo mokymosi rezultatus (RI – 0,75). Tėvų nuomone, nemažiau svarbu, kad būtų galimybė siekti karjeros (RI – 0,68) bei rinktis pelningą profesiją (RI – 0,68).

Tėvų požiūriu, visai nesvarbu, kad vaikas rinktųsi studijas, kurias būtų lengva studijuoti (RI – 0,27), mokymo įstaigą, kuri būtų arti namų (RI – 0,26) ar tokią pat profesiją, kurią turi patys tėvai (RI – 0,08).

Palyginus 11 ir 12 lentelių duomenis matyti, jog mokiniai ir jų tėvai panašiai vertina situaciją, kai kalbasi apie būsimą profesiją, tačiau skiriasi prioritetai: mokiniai teigia, jog renkantis profesiją tėvai labiausiai jiems akcentuoja būtinybę rinktis pelningą profesiją bei specialybę atsižvelgiant į savo mokymosi rezultatus. Tuo tarpu tėvai sako vaikams dažniausiai pabrėžiantys būtinybę rinktis profesiją, kuri nekenktų sveikatai bei būtų paklausi darbo rinkoje. Tiek vieni, tiek kiti sutinka, jog mažiausiai svarbu, kad vaikai rinktųsi tokią pat profesiją, kurią turi tėvai.

Tyrimo metu mokinių taip pat klausta, nuo kada tėvai su jais pradėjo kalbėtis apie būsimos profesijos pasirinkimą (žr. 8 pav.).

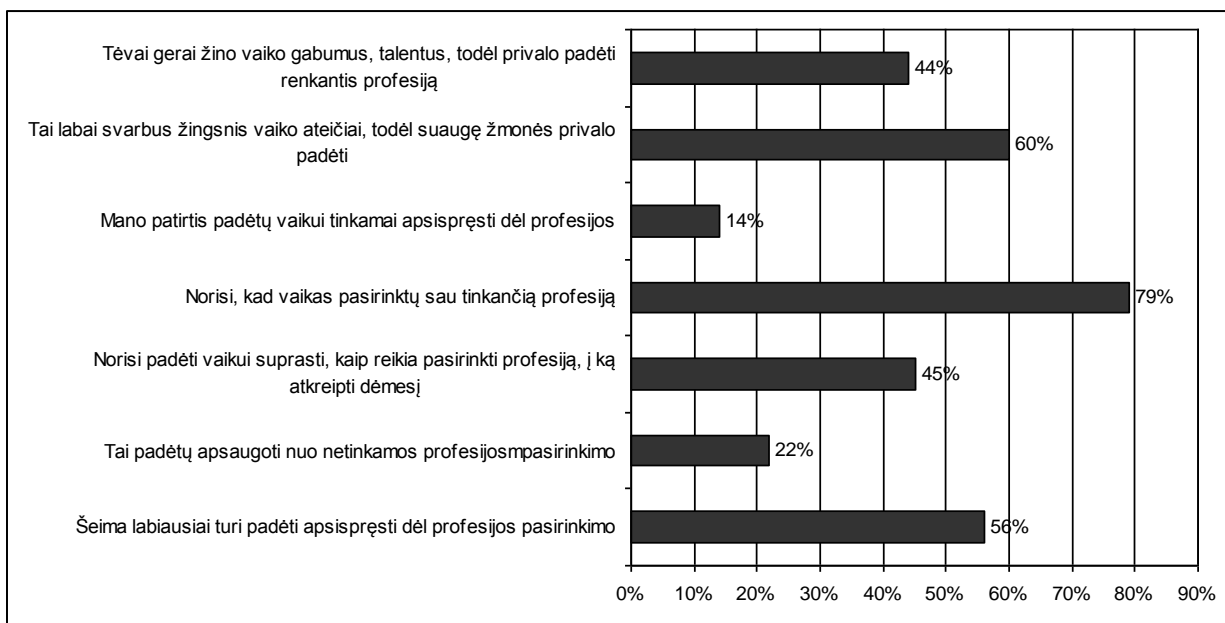

8 pav. Mokinių nuomone, kada tėvai su jais pradėjo kalbėtis apie profesijos pasirinkimą (N=200)

Apibendrinus anketos duomenis matyti, kad daugumos mokinių tėvai apie profesijos pasirinkimo svarbą su jais kalbėtis pradėjo 10-12 klasėje (57 proc.). 28 proc. mokinių teigia, kad tėvai apie būsimą profesiją su jais pradėjo kalbėtis 5-9 klasėse. Beveik vienodas skaičius tėvų su savo vaikais apie profesijos pasirinkimą pradėjo kalbėtis labai anksti – nuo vaikystės (8 proc.) arba apskritai niekada nekalba (7 proc.). Iš šių duomenų matyti, kad populiariausia profesijos galimybes aptarti tuomet, kai vaikas pradeda lankyti paskutines vidurinės mokyklos klases.

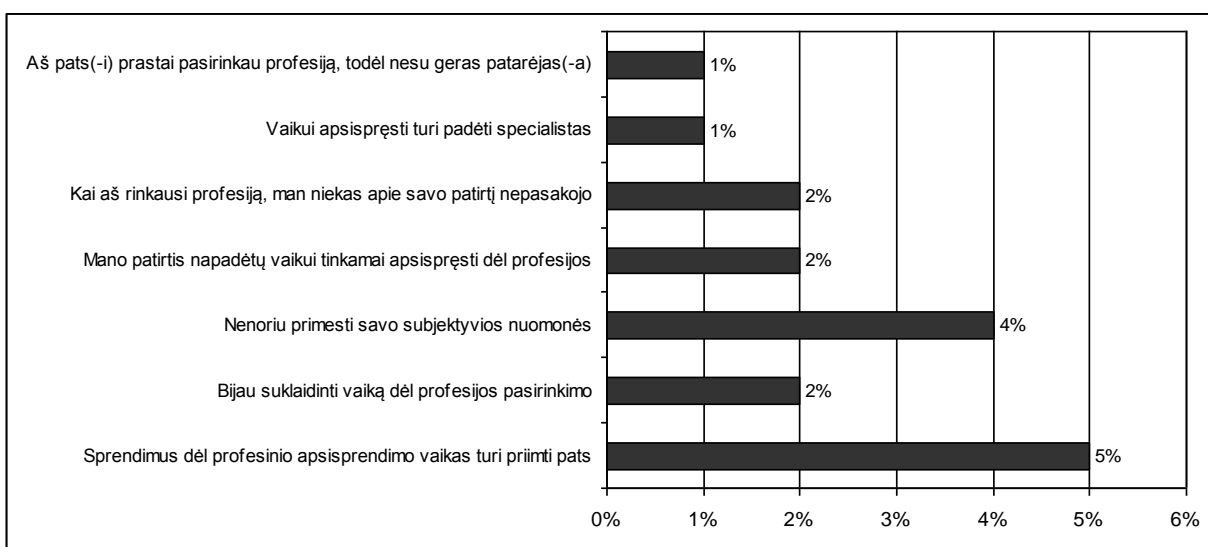
Toliau tyrime siekta išsiaiškinti, ar tėvai dalijasi patirtimi su vaiku dėl profesijos pasirinkimo. Apibendrinus rezultatus matyti, kad absoliuti dauguma tėvų (92 proc.) tvirtina, kad jie dalijasi savo patirtimi. Tik 8 tėvai iš 100 dalyvavusių apklausoje sako, kad savo patirtimi su vaiku jie nesidalija.

Atliekant tyrimą siekiama konkrečiai sužinoti, kodėl tėvai dalijasi arba nesidalija patirtimi su savo vaiku (žr. 9 ir 10 pav.).

9 pav. Priežastys, kodėl tėvai dalijasi patirtimi su vaiku dėl profesijos pasirinkimo (N=100)

Apklausoje rezultatai rodo, kad pagrindinė priežastis, kodėl tėvai dalijasi savo patirtimi su vaiku – tai noras, kad vaikas pasirinktų jam tinkančią profesiją (79 proc.). Šiek tiek mažiau tėvų pasirinko kitas priežastis: tai svarbus žingsnis vaiko ateičiai (60 proc.), šeima labiausiai turi padėti apsispręsti (56 proc.), noras vaikui padėti suprasti, kaip reikia rinktis profesiją (45 proc.), tėvai esą gerai žino vaiko gabumus ir talentus (44 proc.). Mažiau tėvų kaip priežastį, kodėl vaikui reikia patarti renkantis būsimą profesiją, nurodė tai, kad jų patirtis apsaugos vaiką nuo netinkamos profesijos pasirinkimo (22 proc.) ir padės tinkamai apsispręsti (14 proc.).

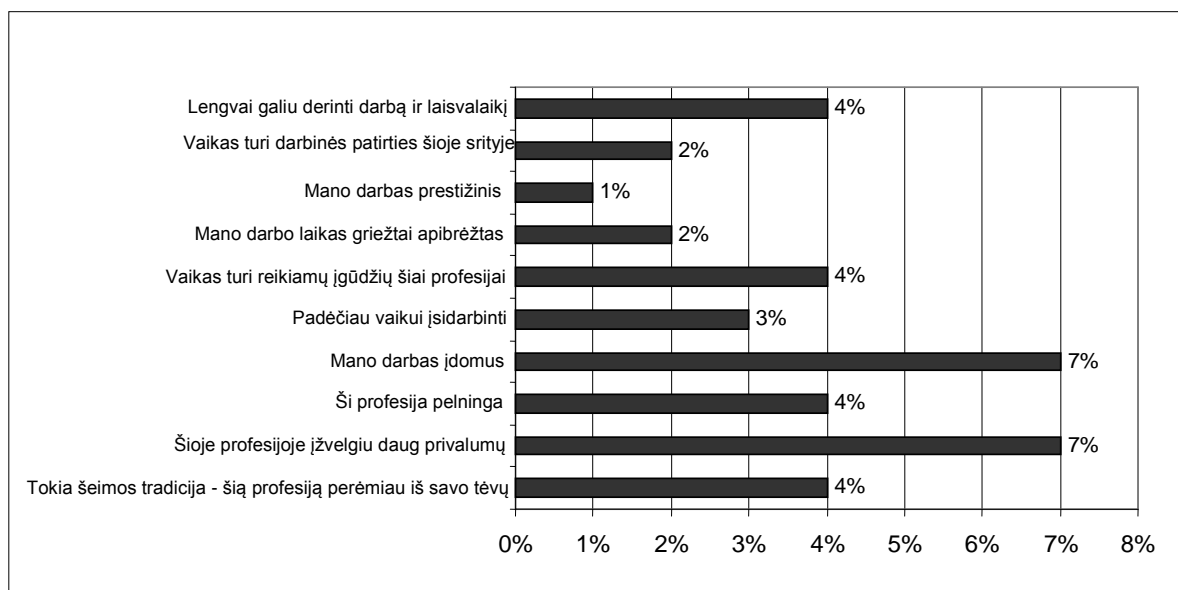
10 pav. Priežastys, kodėl tėvai nesidalija patirtimi su vaiku dėl profesijos pasirinkimo (N=100)

Rezultatai rodo, kad pagrindinė priežastis, kodėl tėvai mano, jog nereikia su vaiku dalintis savo patirtimi dėl profesijos pasirinkimo yra ta, kad „sprendimus dėl profesinio apsisprendimo vaikas turi priimti pats“ (5 proc.). Antra populiariausia priežastis – tėvų nenoras primesti savo nuomonės (4 proc.). Kiti atsakymai pasiskirstė labai tolygiai, juos rinkosi vos keletas dalyvavusiųjų apklausoje, t. y. baimė suklaidinti vaiką (2 proc.), manymas, kad tėvų patirtis vaikui nepadės (2 proc.), tai, kad jaunystėje su tėvais taip pat niekas nesidalijo patirtimi (2 proc.), nuomonė, kad apsispręsti turi padėti specialistas (1 proc.) bei asmeninė tėvų patirtis, kai patys prastai pasirinko profesiją, todėl neturi teisės vaikui patarti (1 proc.).

Apibendrinus 9 ir 10 pav. duomenis matyti, kad daug daugiau yra tėvų, kurie nurodė priežastis, kodėl dalinasi patirtimi su vaikais ir mano, tą daryti būtina. Tuo tarpu tie tėvai, kurie yra neigiamai nusiteikę dėl dalijimosi patirtimi, priežasčių taip elgtis turi mažai (žr. 10 pav.).

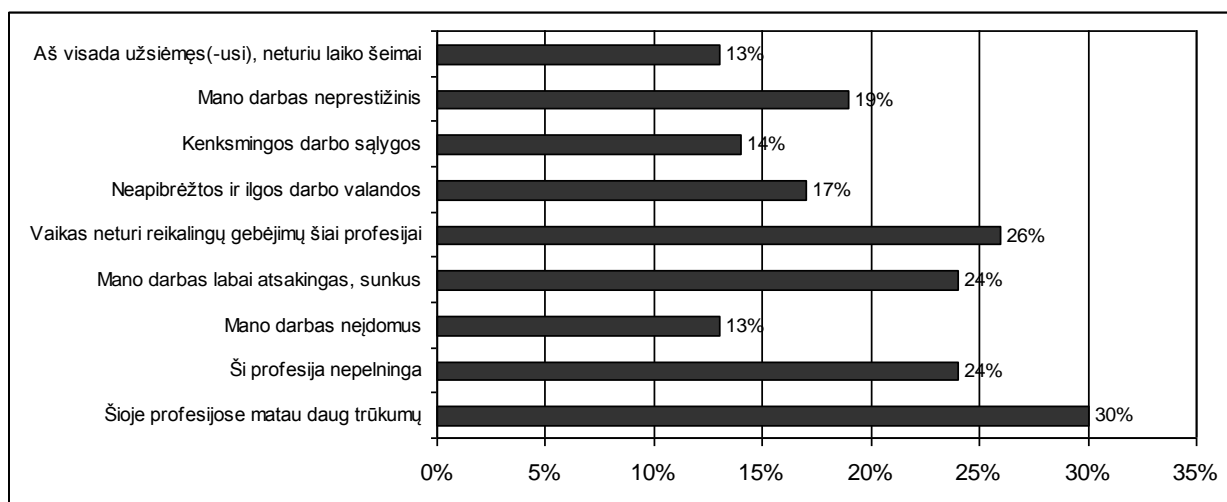
Tėvų anketoje užduotas klausimas – ar tėvai nori, kad vaikas rinktųsi jų profesiją – padėjo išsiaiškinti respondentų požiūrį į savo profesiją (žr. 11 ir 12 pav.).

Atlikus tyrimą paaiškėjo, kad tik 15 proc. apklausoje dalyvavusių tėvų norėtų, kad vaikai rinktųsi jų profesiją (priežastys iliustruotos 11 pav.). Didžioji dauguma tėvų (85 proc.) nenorėtų, kad vaikas eitų tuo pačiu kaip jų profesiniu keliu (priežastys iliustruotos 12 pav.).

11 pav. Priežastys, kodėl tėvai nori, kad vaikas rinktųsi jų profesiją (N=100)

Apklausoje rezultatai rodo, kad pagrindinė priežastis, kodėl tėvai norėtų, kad vaikas rinktųsi tokią pačią kaip jų profesiją, yra tai, kad jų darbas yra įdomus (7 proc.) ir turi daug privalumų (7 proc.). Beveik perpus mažiau (po 4 proc.) dalyvavusiųjų apklausoje nurodė kitas priežastis: profesija yra pelninga, tai – šeimos tradicija, galimybė lengvai derinti darbą ir laisvalaikį, vaikas turi reikiamų įgūdžių šiai profesijai. Vos 1 proc. respondentų kaip priežastį, kodėl norėtų, kad jų vaikas rinktųsi tokią pačią profesiją, nurodė profesijos prestižiškumą.

12 pav. Priežastys, kodėl tėvai nenori, kad vaikas rinktųsi jų profesiją (N=100)

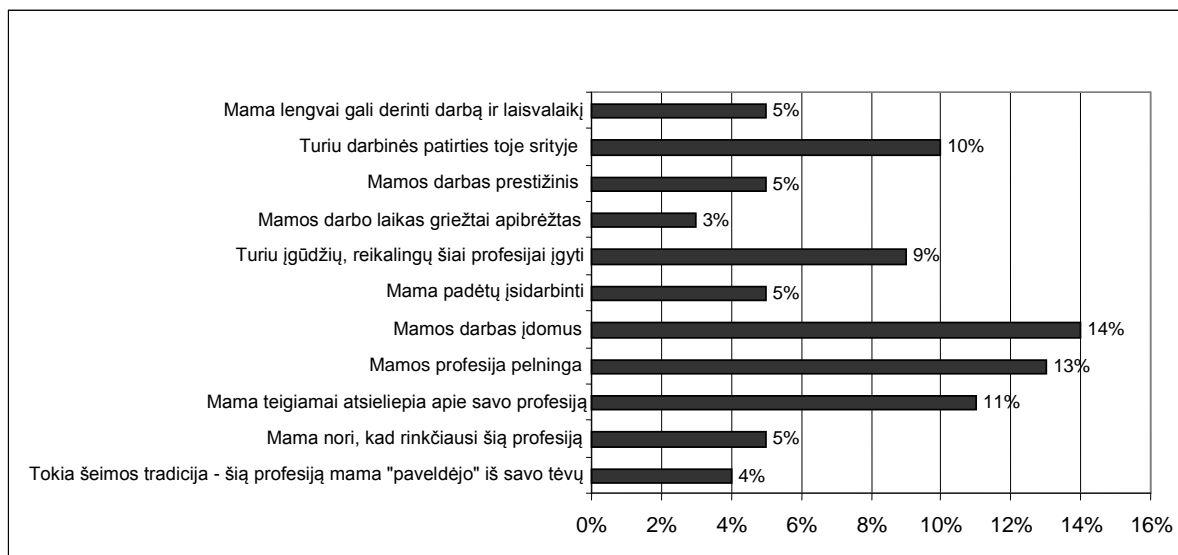
Rezultatai rodo, kad pagrindinė priežastis, kodėl tėvai nenori, kad vaikas rinktųsi jų profesiją, yra ta, kad tėvai mato daug savo profesijos trūkumų (30 proc.). Taip pat kaip svarbias priežastis tėvai įvardija vaiko gabumų trūkumą (26 proc.), savo darbą laiko pernelyg atsakingu (24 proc.), o profesiją – nepelninga (24 proc.). Šiek tiek mažiau tėvų nepatenkinti tuo, kad jų darbas neprestižinis (19 proc.), neapibrėžtos darbo valandos (17 proc.), kenksmingos darbo sąlygos (14 proc.), kiti savo darbą laiko neįdomiu (13 proc.) bei teigia neturį laiko šeimai (13 proc.).

Apibendrinant tėvų požiūrį, ar jie norėtų ar ne, kad vaikas rinktųsi tokią pačią profesiją, matyti, kad tėvai randa gerokai daugiau savo profesijos trūkumų nei privalumų. Matyt, tai yra pagrindinė priežastis, kodėl tik 15 tėvų iš 100 dalyvavusiųjų apklausoje norėtų, kad vaikai eitų jų profesiniu keliu. Iš tėvų atsakymų aiškiai matyti pakankamai neigiamas jų požiūris į savo profesiją, darbą.

Toliau tyrimo metu siekta išsiaiškinti moksleivių nuomonę, ar jie norėtų rinktis profesiją, panašią į mamos (žr. 13 ir 14 pav.) ar į tėvo (žr. 15 ir 16 pav.).

Apibendrinus anketos duomenis matyti, kad tik 25,5 proc. dalyvavusių apklausoje mokinių norėtų rinktis tokią pat kaip mamos profesiją ir net 74,5 proc. nenorėtų eiti tuo pačiu profesiniu keliu kaip mama. Lygiai tokia pati situacija matyti ir susumavus rezultatus apie galimybę rinktis tokią pat kaip tėčio profesiją: 25 proc. mokinių norėtų rinktis panašią į tėvo profesiją, tačiau net 75 proc. respondentų nenorėtų rinktis tokios pačios kaip tėvo profesijos.

Toliau siekiame išanalizuoti pagrindines tokio mokinių sprendimo priežastis (žr. 13, 14, 15, 16 pav.).

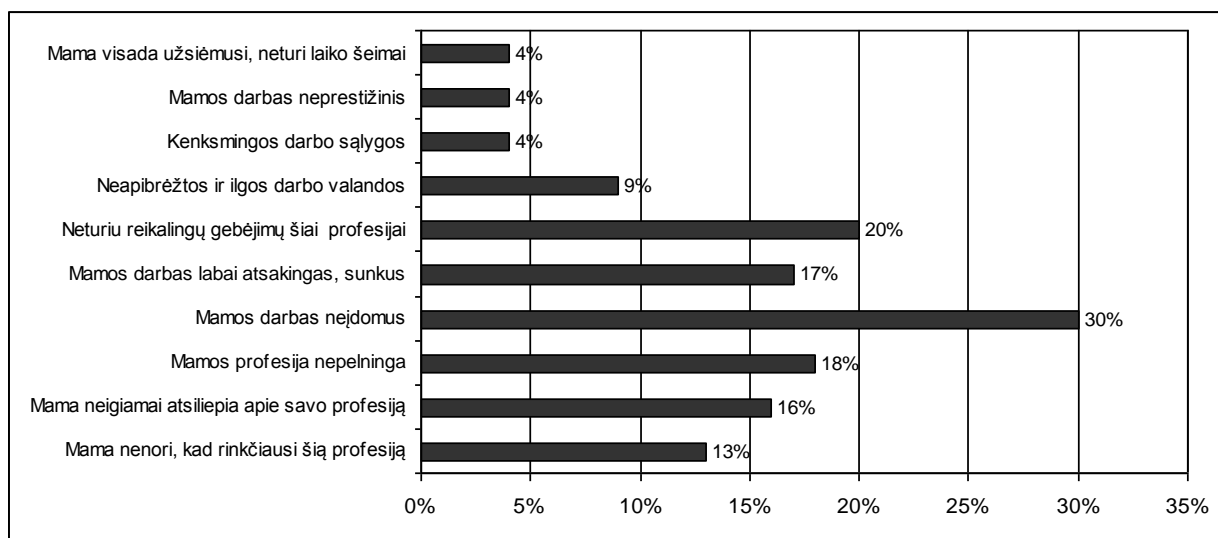

13 pav. Priežastys, kodėl mokiniai nori rinktis tokią pat kaip mamos profesiją (N=200)

Išanalizavus anketos duomenis matyti, kad pagrindiniai, vienodai svarbūs motyvai, kodėl mokiniai norėtų rinktis tokią pat kaip mamos profesiją, yra net keli: mamos darbas įdomus (14 proc.), profesija pelninga (13 proc.), mama teigiamai atsiliepia apie savo profesiją (11 proc.). Galima daryti išvadą, kad mokiniai girdi ir reaguoja į tėvų pokalbius apie savo darbą ir prieina prie tam tikrų išvadų. Įdomu pastebėti, kad net 10 proc. apklaustų mokinių nurodė turį patirties toje srityje, o 9 proc. apklaustųjų – turį reikalingų įgūdžių mamos profesijai. Vienodai, po 5 proc. apklaustųjų, įsitikinę, kad mamos profesija yra patraukli, nes galima lengvai derinti darbą ir laisvalaikį, darbas yra prestižinis, mama padėtų įsidarbinti ar nori, kad jie rinktųsi tokią pačią profesiją. Mažiausiai mokinių kaip priežastį, kodėl nori rinktis mamos profesiją, nurodė tai kaip šeimos tradiciją (4 proc.) ir privalumą, kad šios profesijos atstovų darbo laikas griežtai apibrėžtas (3 proc.).

Apžvelgus šio klausimo rezultatus galime manyti, kad šių mokinių nuomonei greičiausiai įtakos daro mamos asmeninis pavyzdys, jos pasakojimai apie savo profesiją, noras, kad vaikas eitų jos pėdomis.

14 paveiksle apžvelgsime argumentus, kodėl mokiniai nenori rinktis tokios pat kaip mamos profesijos.

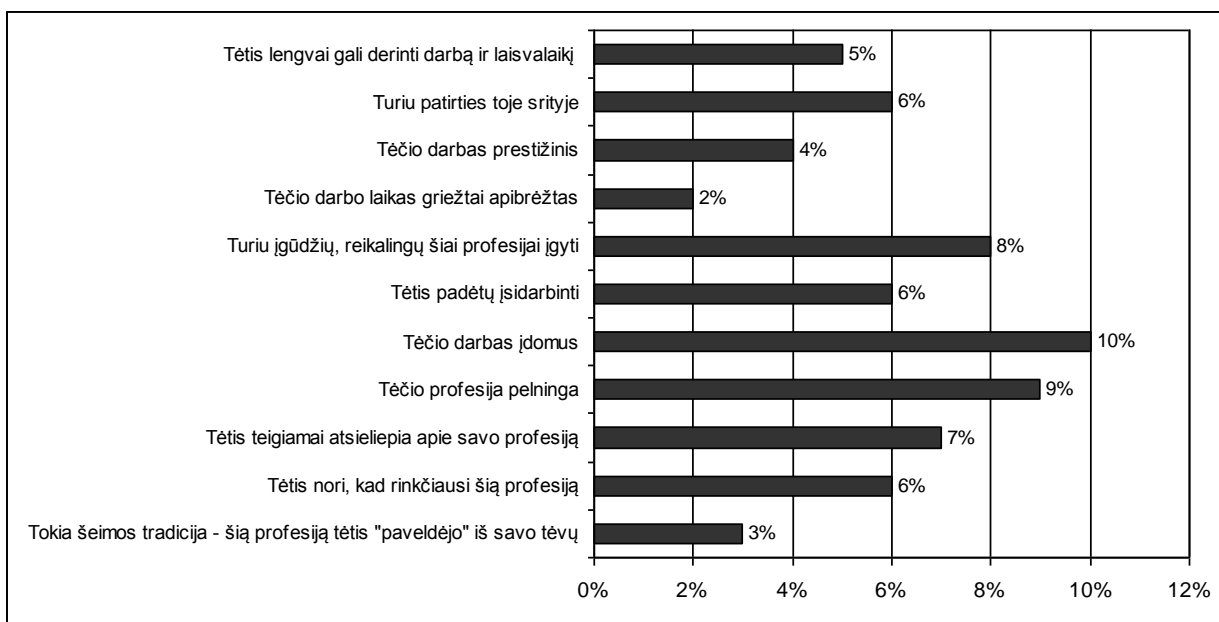
14 pav. Priežastys, kodėl mokiniai nenori rinktis tokios pat kaip mamos profesijos (N=200)

Daugumos mokinių nuomone, kodėl jie nesirinktų savo mamos profesijos, pateikiami tokie argumentai kaip neįdomus mamos darbas (30 proc.), reikalingų gebėjimų stoka (20 proc.), profesijos nepelningumas (18 proc.), per daug atsakingas, sunkus darbas (17 proc.), neigiami mamos atsiliepimai apie savo profesiją (16 proc.), mamos nenoras, kad vaikas rinktųsi jos profesiją (13 proc.), neapibrėžtos, ilgos darbo valandos (9 proc.). Šalia šių dažniausiai minėtų motyvų, mokiniai vienodai dažnai (po 4 proc.) rinkosi ir kitus: per didelis mamos užimtumas, neprestižinis darbas, kenksmingos darbo sąlygos.

Galima daryti išvadą, kad tokį mokinių nuomonės pasiskirstymą gali lemti netinkamas mamos požiūris į savo darbą, pernelyg dažnai akcentuojami tik neigiami konkretios profesijos aspektai, o tai gali suklaidinti vaiko suvokimą apie teisingą profesijos pasirinkimą.

Gauti tyrimo rezultatai leidžia manyti, kad mokiniai, rinkdamiesi profesiją atsižvelgia į įvairius ypatumus, tokius kaip profesijos prestižiškumas, pelningumas, galimybė derinti darbą ir laisvalaikį.

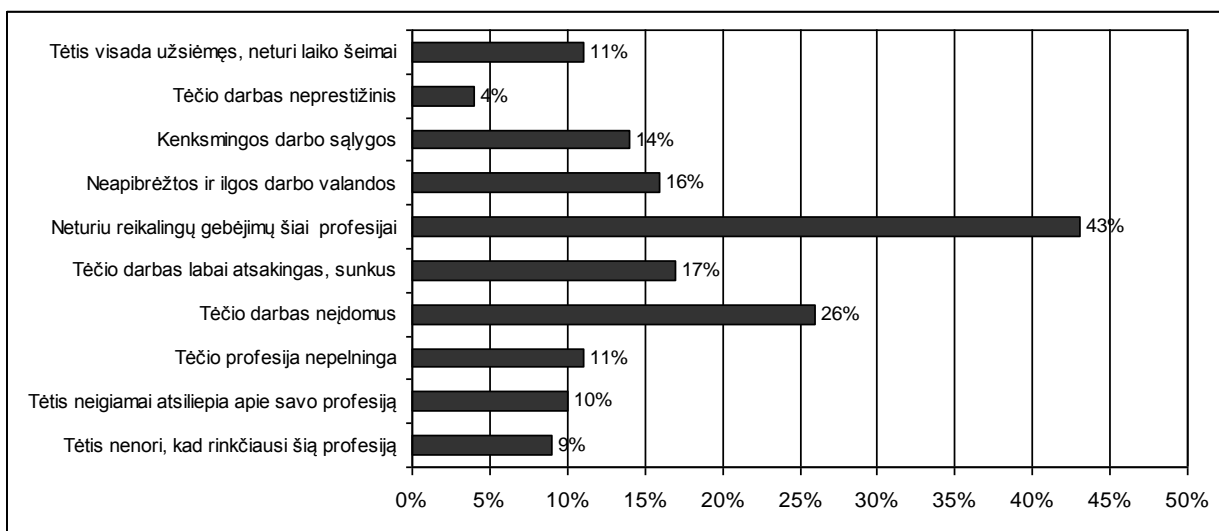
15 paveiksle apžvelgsime argumentus, kodėl mokiniai norėtų rinktis tokią pat kaip tėčio profesiją.

15 pav. Priežastys, kodėl mokiniai nori rinktis tokią pat kaip tėvo profesiją (N=200)

Išanalizavus duomenis matyti, kad pagrindiniai, vienodai svarbūs motyvai, kodėl mokiniai norėtų rinktis tėvo profesiją, yra net keli: tėvo darbas įdomus (10 proc.), profesija pelninga (9 proc.), mano turį reikalingų įgūdžių (8 proc.), tėvas teigiamai atsiliepia apie savo profesiją (7 proc.). Tik šiek tiek rečiau (atsakymai surinko po 6 proc.) mokiniai vardija ir kitas priežastis, kodėl norėtų sekti tėvo pėdomis: mano turį patirties toje srityje, tėvas padėtų įsidarbinti, tėvas nori, kad rinktūsi jo profesiją. Mažiausiai mokinių kaip priežastį, kodėl nori rinktis tėvo profesiją, nurodė galimybę lengvai derinti darbą ir laisvalaikį (5 proc.), darbo prestižiškumą (4 proc.), sekimą šeimos tradicija (3 proc.) ir griežtai apibrėžtą darbo laiką (2 proc.).

16 paveiksle apžvelgsime argumentus, kodėl mokiniai yra neigiamai nusiteikę savo tėvo profesijos atžvilgiu.

16 pav. Priežastys, kodėl mokiniai nenori rinktis tokios pat kaip tėvo profesijos (N=200)

Daugumos mokinių nuomone, jie nesirinktų tokios pat kaip tėvo profesijos, kadangi neturi reikalingų gebėjimų šiai profesijai (43 proc.), tėvo darbas neįdomus (26 proc.), per daug atsakingas, sunkus (17 proc.), neapibrėžtos, ilgos darbo valandos (16 proc.), kenksmingos darbo sąlygos (14 proc.). Šalia šių dažniausiai minėtų motyvų, mokiniai dažnai rinkosi ir kitus: nuolatinį tėvo užimtumą (11 proc.), profesijos nepelningumą (11 proc.), neigiamus tėvo atsiliepimus apie savo profesiją (10 proc.), tėvo nenorą, kad vaikas rinktųsi jo profesiją (9 proc.). Rečiausiai kaip nenorą sekti profesinėmis tėvo pėdomis respondentai nurodė profesijos neprestižiškumą (4 proc.).

Galima daryti išvadą, kad tokį mokinių nuomonės pasiskirstymą greičiausiai lemia neigiamas tėvo požiūris į savo darbą, profesiją, pernelyg dažnai akcentuojami tik neigiami konkrečios profesijos aspektai.

Gauti tyrimo rezultatai leidžia manyti, kad mokiniai rinkdamiesi profesiją dažniausiai atsižvelgia į tokius ypatumus kaip įdomus, pelningas darbas, turimi reikalingi įgūdžiai ir tėvo atsiliepimai apie savo profesiją.

Toliau tėvų klausta, kokios šeimos aplinkybės, jų nuomone, daro įtaką vaikų profesiniam pasirinkimui (žr. 13 lentelę).

13 lentelė

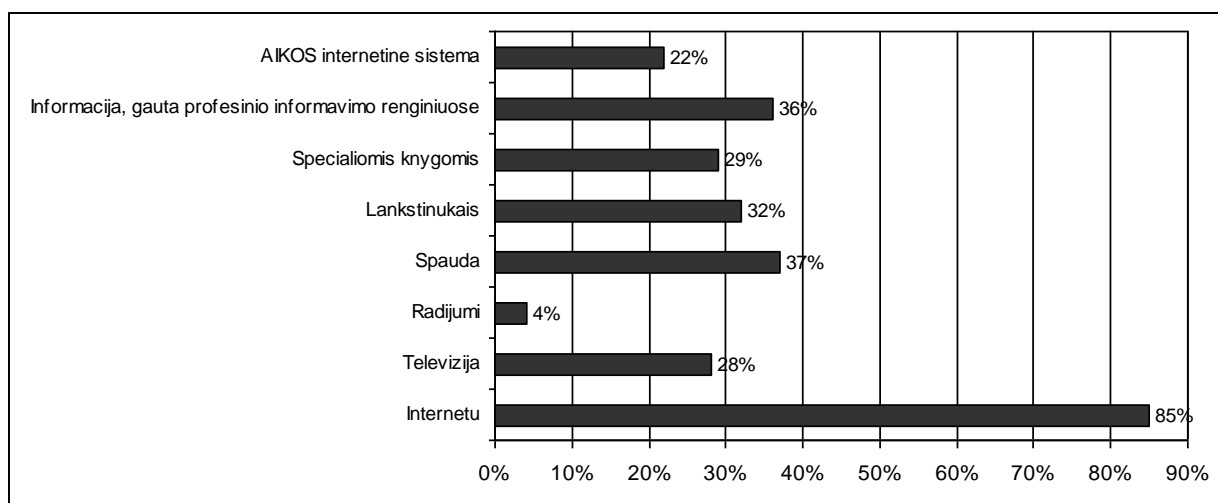
**Tėvų požiūriu, kokios šeimos aplinkybės daro įtaką vaikų profesiniam apsisprendimui
(N=100)**

TEIGINIAI	SVARBU % / N	IŠ DALIES SVARBU % / N	NESVARBU % / N	REIKŠMINGUMO INDEKSAS RI
Šeimos narių išsilavinimas	43 / 43	41 / 41	16 / 16	0,64
Šeimos narių pasirinkta profesija	16 / 16	54 / 54	30 / 30	0,43
Tėvų statusas visuomenėje	23 / 23	47 / 47	30 / 30	0,47
Šeimos materialinė gerovė	48 / 48	48 / 48	4 / 4	0,72
Šeimos narių tarpusavio santykiai	54 / 54	38 / 38	8 / 8	0,73
Šeimos narių darbo vertybės	59 / 59	39 / 39	2 / 2	0,79
Kita	-	-	-	-

Apžvelgus šio klausimo rezultatus matyti, kad didžioji dalis tėvų yra įsitikinę, kad vaikų profesiniam pasirinkimui labiausiai įtakos turi šeimos narių darbo vertybės (RI – 0,79), tarpusavio santykiai (RI – 0,73) ir šeimos materialinė gerovė (RI – 0,72). Kiek mažiaus svarbu šeimos narių išsilavinimas (RI – 0,64). Anot respondentų, mažiausiai įtakos vaikų profesiniam apsisprendimui turi tėvų statusas visuomenėje (RI – 0,47) bei šeimos narių pasirinkta profesija (RI – 0,43). Taigi, galima teigti, kad, tėvų nuomone, šeimos aplinkybės daro įtaką moksleivių profesiniam apsisprendimui, tačiau ne visos vienodai stipriai.

Kaip teigia R. Adamonienė, S. Daukilas ir kt. (2003), auklėjimas šeimoje yra sudėtingas reiškinys, kurį veikia materialinės šeimos galimybės, vaikų ir tėvų sveikata, socialinė padėtis, gyvenimo būdas, tautinės tradicijos, gyvenamoji vieta, paveldimumas ir kitos aplinkybės.

Toliau tyrimo metu siekta išsiaiškinti, kokiais šaltiniais tėvai rekomenduoja mokiniams naudotis ieškant informacijos apie profesijas (žr.17 pav.).

17 pav. Šaltiniai, kuriais tėvai pataria naudotis vaikams ieškant informacijos apie dominančią profesiją (N=200)

Išanalizavus mokinių anketinius duomenis matyti, kad didžioji dalis tėvų mokiniams pataria informacijos ieškoti internete (85 proc.), spaudoje (37 proc.), profesinio informavimo renginiuose (36 proc.) ir lankstinukuose (32 proc.). Mokinių nuomone, šiek tiek rečiau tėvai siūlo informacijos ieškoti specialiose knygose (29 proc.), televizijos laidose (28 proc.), AIKOS internetinėje sistemoje (22 proc.). Akivaizdžiai matyti, kad mokinių požiūriu, tėvai labiausiai nepasitiki radijumi (4 proc.) kaip informacijos apie profesijas šaltiniu.

Apibendrinus šiuos duomenis matyti, kad visgi dauguma tėvų yra šiuolaikiški, suprantantys dabartinių informacinių technologijų naudą – net 85 proc. tėvų, mokinių požiūriu, kaip populiariausią informacijos teikėją įvardija internetą.

Siekiant išsiaiškinti, iš kur patys tėvai gauna informacijos, kaip padėti vaikui apsispręsti dėl būsimos profesijos, jiems užduotas klausimas (žr. 14 lentelę).

14 lentelė

Tėvų požiūriu, iš kur asmeniškai jie gauna informacijos, kaip padėti vaikui apsispręsti dėl būsimos profesijos (N=100)

1. TEIGINIAI	2. DAŽNAI % / N	3. RETAI % / N	4. NIEKADA % / N	5. REIŠKŠMINGUMO INDEKSAS RI
Bendraujate su mokytojais	9 / 9	42 / 42	49 / 49	0,30
Remiatės savo patirtimi	74 / 74	21 / 21	5 / 5	0,85
Tariatės su pažįstamais, auginančiais panašaus amžiaus vaikus	40 / 40	53 / 53	7 / 7	0,67
Ieškote internete	60 / 60	28 / 28	12 / 12	0,74
Ieškote specialiose knygose	25 / 25	48 / 48	27 / 27	0,49

14 lentelės tęsinys 67 puslapyje

14 lentelės tęsinys

1.	2.	3.	4.	5.
Ieškote spaudoje	31 / 31	49 / 49	20 / 20	0,56
Domitės reklama, tam skirtomis laidomis per televiziją	37 / 37	50 / 50	13 / 13	0,62
Bendraujate su mokyklos psichologu	4 / 4	14 / 14	72 / 72	0,11
Bendraujate su socialiniu pedagogu	3 / 3	13 / 13	74 / 74	0,10
Naudojatės PIT mokykloje teikiama pagalba (susirinkimai, pasitarimai)	9 / 9	38 / 38	53 / 53	0,28
Kita	-	-	-	-

Tėvai nurodė, kad patardami savo vaikui, kaip pasirinkti būsimą profesiją, jie dažniausiai remiasi savo patirtimi (RI – 0,85), taip pat daugiausia informacijos randa internete (RI – 0,74) bei tariasi su pažįstamais, auginančiais panašaus amžiaus vaikus (RI – 0,67). Tik retas kuris dalyvavęs apklausoje tokios informacijos ieško televizijos laidose (RI – 0,62), spaudoje (RI – 0,56) ir specialiose knygose (RI – 0,49).

Tėvai teigia, kad šiuo klausimu niekada nebendrauja su mokytojais (RI – 0,30), nesikreipia į PIT (RI – 0,28), taip pat nebendrauja su mokyklos psichologu (RI – 0,11) ar socialiniu pedagogu (RI – 0,10). Iš to galima daryti pagrįstą išvadą, kad mokyklos, kurių moksleiviai dalyvavo apklausoje, profesinio informavimo ir konsultavimo srityje veikia per mažai arba pasyviai.

Matyti, jog didžioji dalis apklausoje dalyvavusių tėvų nesitaria, nesidomi, nekomunikuoja su savo vaiko mokytojais, socialiniais pedagogais, mokyklos psichologu, t. y. bendrąja prasme – mokyklos bendruomene, dėl to, kaip padėti vaikui apsispręsti dėl būsimos profesijos. Tad galima teigti, kad ir iš mokymo įstaigos, ir iš tėvų pusės trūksta iniciatyvos.

Toliau klausta tėvų nuomonės, kokios informacijos jiems trūksta padedant vaikui apsispręsti dėl būsimos profesijos (žr. 15 lentelę).

15 lentelė

Tėvų požiūriu, kokios informacijos jiems trūksta padedant vaikui pasirinkti būsimą profesiją (N=100)

1. TEIGINIAI	2. NETRŪKSTA % / N	3. IŠ DALIES TRŪKSTA % / N	4. TRŪKSTA % / N	5. REIKŠMINGUMO INDEKSAS RI
Kokios asmeninės savybės reikalingos pasirinktai profesijai	31 / 31	60 / 60	9 / 9	0,61
Apie stojimo į mokymo institucijas tvarką	56 / 56	36 / 36	8 / 8	0,74
Išsamios informacijos apie studijų programas	41 / 41	47 / 47	12 / 12	0,65
Apie profesijos keliamus reikalavimus	15 / 15	73 / 73	12 / 12	0,52
Apie specialistų paklausą, situaciją darbo rinkoje	16 / 16	60 / 60	24 / 24	0,46

15 lentelės tęsinys 68 puslapyje

15 lentelės tęsinys

1.	2.	3.	4.	5.
Apie įsidarbinimo, karjeros perspektyvas turint tam tikrą profesiją	13 / 13	53 / 53	34 / 34	0,40
Apie pasirinktos profesijos darbo užmokestį	13 / 13	45 / 45	42 / 42	0,36
Apie poveikį sveikatai	22 / 22	45 / 45	33 / 33	0,45
Apie galimybę studijuoti užsienio aukštosiose mokyklose	26 / 26	50 / 50	24 / 24	0,51
Kita	-	-	-	-

Apklausoje dalyvavę tėvai teigia, kad jie turi pakankamai informacijos apie stojimo į mokymo institucijas tvarką (RI – 0,74) ir žinių apie studijų programas (RI – 0,65).

Respondentų nuomone, jiems labiausiai trūksta informacijos apie specialistų paklausą, situaciją darbo rinkoje (RI – 0,46), poveikį sveikatai (RI – 0,45), įsidarbinimo, karjeros perspektyvas turint konkrečią profesiją (RI – 0,40) bei pasirinktos profesijos darbo užmokestį (RI – 0,36).

Apžvelgus gautus duomenis matyti, kad darbo rinka ne tik patirties neturintiems moksleiviams, bet ir patiems tėvams yra neaiški, akivaizdu, kad tėvams reikalinga pagalba.

Apibendrinant galima teigti, kad tėvai gauna pakankamai informacijos apie stojimą į mokymo institucijas ir studijų programas, tačiau neturi tikslių žinių, kas vaiko laukia baigus pasirinktas studijas, t. y. koks bus jo darbo užmokestis, ar pavyks įsidarbinti.

Siekiant išsiaiškinti, kokios būtent informacijos patiems mokiniams trūksta renkantis būsimą profesiją, anketoje užduotas klausimas, padėjęs tai sužinoti (žr. 16 lentelę).

16 lentelė

Mokinių nuomone, kokios informacijos jiems trūksta renkantis būsimą profesiją (N=200)

TEIGINIAI	NETRŪKSTA % / N	IŠ DALIES TRŪKSTA % / N	TRŪKSTA % / N	REIŠKŠMINGUMO INDEKSAS RI
Kokios asmeninės savybės reikalingos pasirinktai profesijai	24,5 / 49	54,5 / 109	21 / 42	0,52
Apie stojimo į mokymo institucijas tvarką	43 / 86	45,5 / 91	11,5 / 23	0,66
Išsamios informacijos apie studijų programas	46,5 / 93	39,5 / 79	14 / 28	0,66
Apie profesijos keliamus reikalavimus	30,5 / 61	48 / 96	21,5 / 43	0,55
Apie specialistų paklausą, situaciją darbo rinkoje	20 / 40	49 / 98	31 / 62	0,45
Apie įsidarbinimo, karjeros perspektyvas turint tam tikrą profesiją	14,5 / 29	48 / 96	37,5 / 75	0,39
Apie pasirinktos profesijos darbo užmokestį	19,5 / 39	43,5 / 87	37 / 74	0,41
Apie poveikį sveikatai	40 / 80	39 / 78	21 / 42	0,60
Apie galimybę studijuoti užsienio aukštosiose mokyklose	26,5 / 53	47,5 / 95	26 / 52	0,50
Kita	-	-	-	-

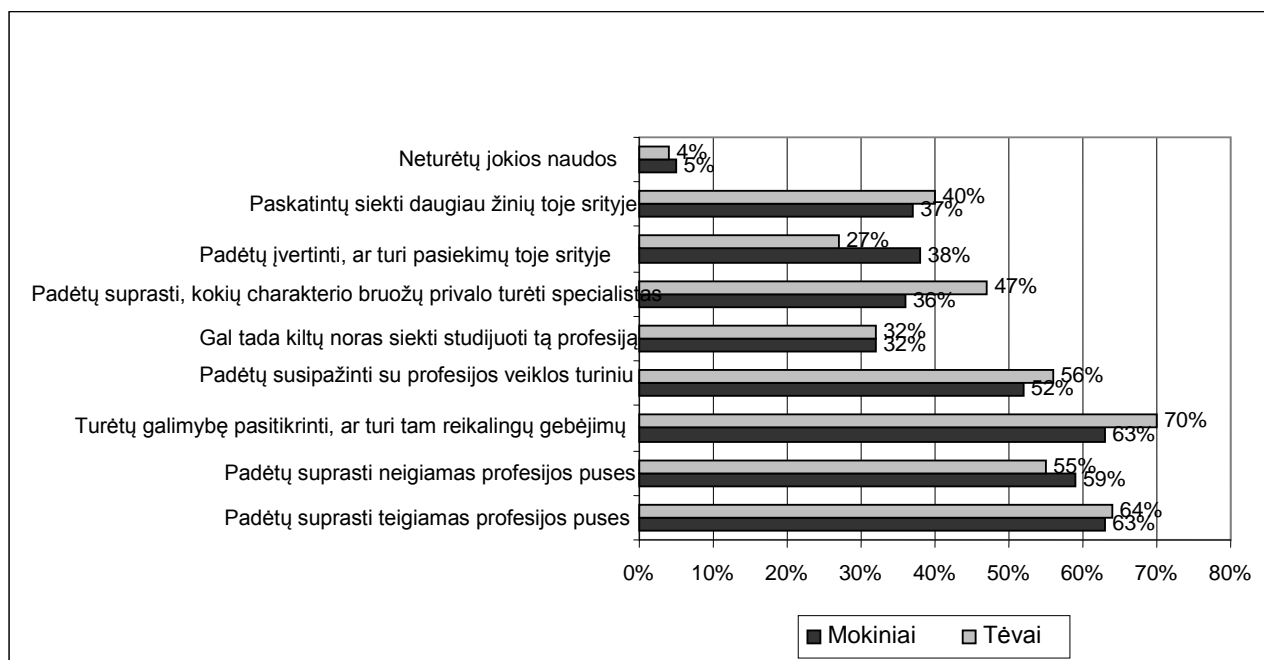
Beveik pusė apklausoje dalyvavusių mokinių pažymi, kad jiems visiškai pakanka informacijos apie studijų programas (RI – 0,66) ir apie stojimo į mokymo institucijas tvarką (RI – 0,66).

Apklausoje dalyvavę mokiniai teigia, kad jiems labiausiai trūksta informacijos apie specialistų paklausą, situaciją darbo rinkoje (RI – 0,45) ir pasirinktos profesijos darbo užmokestį (RI – 0,41) bei įsidarbinimo, karjeros perspektyvas turint konkrečią profesiją (RI – 0,39).

Iš surinktų duomenų galima spręsti, kad šiuo metu mokiniai turi pakankamai informacijos apie studijų programas ir stojimo tvarką, tačiau jiems labai trūksta informacijos apie tai, kaip seksis įsidarbinti baigus studijas, kokios karjeros ir uždarbio perspektyvos.

Palyginus 15 ir 16 lentelių duomenis matyti, jog rezultatai labai panašūs. Apibendrintai galima teigti, jog ir tėvai, ir vaikai turi pakankamai informacijos apie studijų programas bei stojimo į mokymo institucijas tvarką, tačiau tiek vieniems, tiek kitiems labai trūksta informacijos apie pasirinktos profesijos darbo užmokestį, įsidarbinimo, karjeros perspektyvas turint konkrečią profesiją bei specialistų paklausą, situaciją darbo rinkoje

Toliau buvo analizuojama, kokią naudą, tėvų ir mokinių nuomone, vaikui turėtų galimybė prieš renkantis profesiją padirbėti panašiam darbe (žr. 18 pav.)

18 pav. Tėvų ir mokinių manymu, kokią naudą vaikui turėtų galimybė prieš renkantis profesiją padirbėti panašiam darbe (N=300)

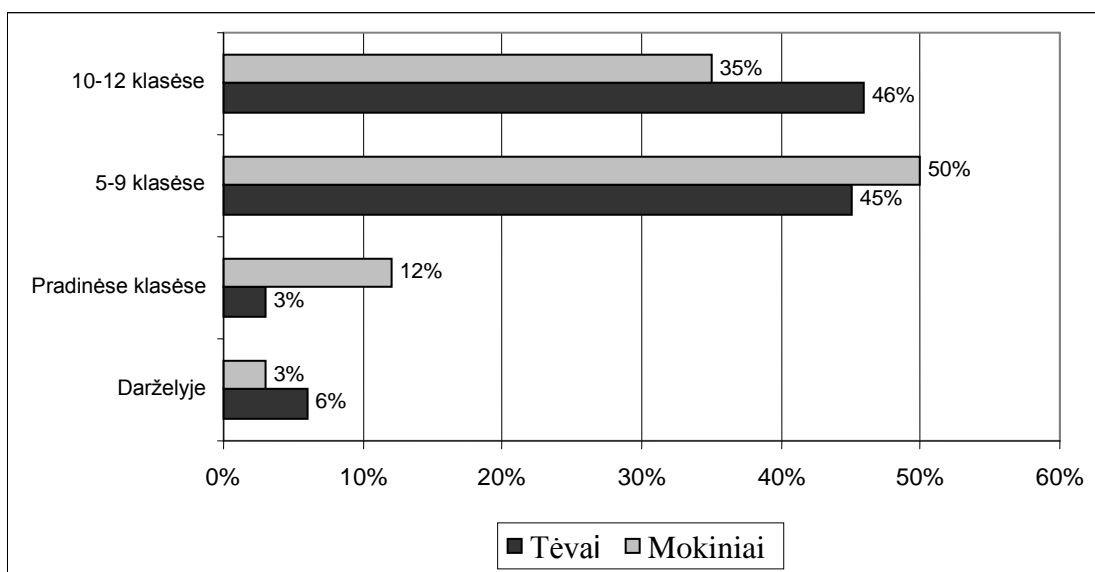
Išanalizavus anketinius duomenis matyti, kad mažiausia dalis ir tėvų (4 proc.), ir mokinių (5 proc.) įsitikinę, kad padirbėjimas prieš renkantis profesiją neturėtų jokios naudos.

Taigi, galima daryti išvadą, kad beveik visi apklausoje dalyvavę respondentai teigiamai žiūri į galimybę prieš renkantis profesiją padirbėti panašų darbą, tik skiriasi priežasčių

eiliškumas pagal svarbą. Kaip svarbiausius motyvus ir tėvai, ir mokiniai nurodo galimybę patikrinti, ar vaikas turi konkrečiai profesijai reikalingų gebėjimų (70 proc. tėvų, 63 proc. mokinių), mano, kad tai padėtų suprasti teigiamas (63 proc. mokinių ir 64 proc. tėvų) ir neigiamas (59 proc. mokinių ir 55 proc. tėvų) profesijos puses bei susipažinti su profesijos veiklos turiniu (52 proc. mokinių ir 56 proc. tėvų). Vienodas skaičius – po 32 proc. – respondentų mano, kad padirbėjimas prieš renkantis profesiją paskatintų studijuoti tą profesiją. Kitus atsakymus ir tėvai, ir mokiniai rinkosi taip pat maždaug vienodai dažnai: „paskatintų siekti daugiau žinių toje srityje“ (37 proc. mokinių ir 40 proc. tėvų), „padėtų suprasti, kokių charakterių bruožų privalo turėti specialistas“ (36 proc. mokinių ir 47 proc. tėvų), „padėtų įvertinti, ar turi pasiekimų toje srityje“ (38 proc. mokinių ir 27 proc. tėvų).

Apibendrinant gautus duomenis galima daryti išvadą, kad ir tėvai, ir mokiniai supranta praktikos naudą, t. y. galimybę padirbėti prieš renkantis profesiją vertina labai panašiai ir teigiamai.

Toliau tyrime ir tėvams, ir mokiniams buvo pateiktas klausimas, kuris atskleidė jų nuomonę, nuo kokio amžiaus yra tikslinga pradėti vaikų profesinį informavimą ir konsultavimą (žr. 19 pav.).

19 pav. **Mokinių ir tėvų manymu, nuo kada tikslinga pradėti vaikų profesinį informavimą ir konsultavimą (N=300)**

Apžvelgus rezultatus matyti, kad daugumos tėvų požiūriu profesinį informavimą ir konsultavimą tikslinga pradėti 10-12 klasėse (46 proc.) bei 5-9 klasėse (45 proc.). Vos po kelis procentus tėvų pasisakė už tai, kad profesinis švietimas būtų pradėtas pradinėse klasėse (3 proc.) ar darželyje (6 proc.).

Panašios nuomonės yra ir apklausoje dalyvavę mokiniai. Dauguma jų mano, kad profesinį informavimą ir konsultavimą reikėtų pradėti 5-9 klasėse (50 proc.) arba 10-12 klasėse (35 proc.). Tik šiek tiek daugiau nei dešimtadalis apklausoje dalyvavusių mokinių galvoja, kad profesines konsultacijas pradėti reikėtų jau pradinėse klasėse (12 proc.) arba darželyje (3 proc.).

Iš to galima daryti išvadą, kad ir tėvų, ir mokinių nuomone nėra tikslinga pradėti profesinį informavimą ir konsultavimą anksčiau nei 5 klasėje.

Anketinėje apklausoje respondentams (tėvams) buvo užduotas atviras klausimas apie tai, kokie, jų manymu, pagrindiniai veiksniai lemia tinkamą profesijos pasirinkimą (žr. 17 lentelę).

17 lentelė

Tėvų manymu, pagrindiniai veiksniai, lemiantys tinkamą profesijos pasirinkimą (N=100)

KATEGORIJA	SUBKATEGORIJA	TEIGINIAI
VIDINIAI VEIKSNIAI	Geras mokymasis, išsilavinimas	Egzaminų rezultatai (4) Geras mokymasis (3) Gabumas mokslui (3) Mokymosi rezultatai (2) Žinios, išsilavinimas (2) Pažymiai (2) Akademiniai pasiekimai (1) Vaiko išprusimas (1) Noras mokytis (1)
	Asmeninės savybės	Savęs pažinimas (9) Gabumai tam tikram dalykui (8) Asmeninės savybės (2) Charakterio savybės (2) Iniciatyva (2) Pomėgiai (2) Trauka konkrečiam dalykui (1) Individualūs polinkiai (1)
	Tvirtas apsisprendimas	Žinojimas, ko nori (4) Asmeninė motyvacija (2) Tikslo siekimas (1) Asmeninis pasirinkimas (1) Galimybių įvertinimas (1)
	Domėjimasis profesine informacija	Domėjimasis apie būsimą profesiją (8) Gauti patarimai, informacija (3) Domėjimasis profesiniu orientavimu (2) Galimybė aplankyti mokymo įstaigas (1) Patinkančios profesijos išmėginimas (1) Paskaitų lankymas (1)
IŠORINIAI VEIKSNIAI	Reikšmingų asmenų įtaka	Tėvų patarimai, palaikymas (7) Mokyklos įtaka (3) Socialinė padėtis visuomenėje (2) Santykiai su tėvais (1) Šeimos narių išsilavinimas, profesija (1)
	Palankios aplinkybės	Finansinės galimybės (17) Specialistų paklausa darbo rinkoje (5) Susiklosčiusios aplinkybės (1) Laisvė (1) Sėkmė (1)

Buvo išskirtos dvi kategorijos veiksnių, lemiančių tinkamą profesijos pasirinkimą, – vidiniai ir išoriniai. Kategorijoje „vidiniai veiksniai“ pagal respondentų atsakymus išskirtos 4

subkategorijos: geras mokymasis ir išsilavinimas, asmeninės savybės, tvirtas apsisprendimas, domėjimasis profesine informacija.

Subkategorijoje „geras mokymasis, išsilavinimas“ respondentai, kaip tinkamą profesijos pasirinkimą lemiančius veiksnius dažniausiai minėjo egzaminų rezultatus, gerą mokymąsi, gabumą mokslui ir mokymosi rezultatus.

Subkategorijoje „asmeninės savybės“ tėvai teigė, kad tinkamą profesiją išsirinkti labiausiai padeda savęs pažinimas, gabumai tam tikram dalykui, asmeninės ir charakterio savybės, iniciatyva ir pomėgiai.

Subkategorijoje „tvirtas apsisprendimas“ respondentai tvirtino, kad siekiant išsirinkti tinkamą profesiją svarbiausia yra žinoti, ko nori, ir turėti asmeninę motyvaciją.

Subkategorijoje „domėjimasis profesine informacija“ tėvai teigė, kad svarbu domėtis būsima profesija, ieškoti patarimų ir informacijos, domėtis profesiniu orientavimu. Kaip mažiausiai svarbų dalyką jie mini galimybę išbandyti patinkančią profesiją ir paskaitų lankymą.

Kategorijoje „išoriniai veiksniai“ išskirtos 2 subkategorijos: „reikšmingų asmenų įtaka“ bei „palankios aplinkybės“.

Subkategorijoje „reikšmingų asmenų įtaka“ tėvai teigė, kad renkantis būsimą profesiją labai svarbūs tėvų patarimai ir palaikymas bei mokyklos įtaka. Pasak respondentų, šiuo atžvilgiu mažiausiai svarbūs santykiai su tėvais ir šeimos narių išsilavinimas, profesija.

Subkategorijoje „palankios aplinkybės“ tėvai dažniausiai įvardija finansines galimybes bei specialistų paklausą darbo rinkoje.

Apibendrinant galima pastebėti, kad respondentai išvardindami veiksnius, lemiančius tinkamą profesijos pasirinkimą, dažniausiai minėjo teiginius, priklausančius vidinių veiksmų kategorijai. Iš to galima daryti išvadą, kad, tėvų manymu, šie veiksniai yra svarbiausi ir neabejotinai daro didžiausią įtaką renkantis profesiją.

Toliau anketinėje apklausoje mokiniams buvo užduotas toks pat klausimas kaip tėvams (žr. 17 lentelę), kuriame mokinių teirautasi, kokie, jų manymu, pagrindiniai veiksniai lemia tinkamą profesijos pasirinkimą (žr. 18 lentelę).

18 lentelė

**Mokinių manymu, pagrindiniai veiksniai, lemiantys tinkamą profesijos pasirinkimą
(N=200)**

1. KATEGORIJA	2. SUBKATEGORIJA	3. TEIGINIAI
VIDINIAI VEIKSNIAI	Geras mokymasis, išsilavinimas	Egzaminų rezultatai (22) Gabumai mokslams (17) Pažymiai (16) Geras mokymasis (5) Turimos žinios (3) Žinios, išsilavinimas (1) Noras mokytis (1)

18 lentelės tęsinys 73 puslapyje

18 lentelės tęsinys

1.	2.	3.
	Asmeninės savybės	Pomėgiai (22) Žinojimas, ko nori (15) Tikslo turėjimas, siekimas (11) Norai (8) Savęs pažinimas (8) Charakteris (6) Patirtis (5) Pašaukimas (4) Mėgstami dalykai mokykloje (3)
IŠORINIAI VEIKSNIAI	Tėvų įtaka	Tėvų nuomonė (14) Tėvų pavyzdys (4) Tėvų palaikymas (4) Tėvų profesija (3) Tėvų parama (2) Tėvų padėtis visuomenėje (2) Santykiai su tėvais (1) Tėvų išsilavinimas (1)
	Reikšmingų kitų asmenų įtaka	Mokytojų (2) Draugų (2) Aplinkinių (2)
	Situacija darbo rinkoje	Darbo užmokesčio dydis (6) Tuo metu populiarios specialybės (3) Įsidarbinimo galimybės (3) Būsimo darbo sudėtingumas (1) Patirtys pirmajame darbe (1) Specialybės prestižiškumas (1)

Išanalizavus respondentų (mokinių) atsakymus, išskirtos dvi – vidinių ir išorinių veiksnių – kategorijos. Kategorija „vidiniai veiksniai“ suskirstyta į 3 subkategorijas: geras mokymasis ir išsilavinimas, asmeninės savybės, tėvų įtaka.

Subkategorijoje „geras mokymasis, išsilavinimas“ respondentai, kaip tinkamą profesijos pasirinkimą lemiančius veiksnius dažniausiai minėjo gerus egzaminų rezultatus, gabumus mokslams bei pažymius. Kaip mažiausiai svarbius veiksnius mokiniai vardijo turimas žinias ir išsilavinimą bei norą mokytis.

Subkategorijoje „asmeninės savybės“ mokiniai teigė, kad tinkamą profesiją išsirinkti labiausiai padeda pomėgiai, žinojimas, ko nori, tikslo turėjimas, jo siekimas, taip pat savęs pažinimas ir norai.

Subkategorijoje „tėvų įtaka“ mokiniai teigė, kad renkantis būsimą profesiją labai svarbu tėvų nuomonė, jų asmeninis pavyzdys ir palaikymas. O mažiausiai svarbu šiuo klausimu santykiai su tėvais ir jų išsilavinimas.

Kategorija „išoriniai veiksniai“ suskirstytą į 3 subkategorijas: tėvų įtaka, reikšmingų kitų asmenų įtaka ir situacija darbo rinkoje.

Subkategorijoje „tėvų įtaka“ mokiniai nurodė, jog pagrindiniai veiksniai, lemiantys tinkamą profesijos pasirinkimą, yra tėvų nuomonė, jų pavyzdys bei palaikymas.

Subkategorijoje „reikšmingų kitų asmenų įtaka“ mokiniai teigė, kad svarbu yra mokytojų, draugų ir aplinkinių žmonių įtaka. Tiesa, galima pastebėti, kad visgi šis veiksnys neturi žymesnės įtakos, nes apskritai jį palaiko tik 6 apklausoje dalyvavę mokiniai iš 200 apklaustųjų.

Subkategorijoje „situacija darbo rinkoje“ respondentai kaip svarbiausius teiginius išskiria darbo užmokesčio dydį, tuo metu populiarias specialybes ir įsidarbinimo galimybes.

Apibendrinant galima pastebėti, kad respondentai, išvardindami veiksnius, lemiančius tinkamą profesijos pasirinkimą, dažniausiai minėjo teiginius, priskiriamus vidinių veiksmų kategorijai, konkrečiau, asmeninių savybių, gero mokymosi ir išsilavinimo bei tėvų įtakos subkategorijoms. Taigi, galima pastebėti, kad ir tėvų (žr. 16 lentelę), ir vaikų (žr. 17 lentelę) išvardinti veiksniai šiuo klausimu sutampa. Iš to galima daryti išvadą, kad tėvų nuomonė, požiūris ir įtaka yra didelė ir lemiamą vaikams renkantis profesiją.

Toliau anketinėje apklausoje tėvams buvo užduotas klausimas, kuriuo siekiama išsiaiškinti tėvų nuomonę, kokią įtaką tinkamas profesijos pasirinkimas daro vaiko ateičiai (žr. 19 lentelę).

19 lentelė

Tėvų manymu, tinkamo profesijos pasirinkimo įtaka vaiko ateičiai (N=100)

KATEGORIJA	SUBKATEGORIJA	TEIGINIAI
GEROVĖ	Materialinė ir dvasinė nauda	Didelė įtaka (22) Užtikrina materialinę gerovę (7) Geras gyvenimas (7) Visapusiška įtaka (4)
	Saugumas	Saugi, stabili, laiminga ateitis (13) Suteikia galimybę derinti darbą ir šeimą (1)
SAVIREALIZACIJA	Karjeros, pasitenkinimo darbu garantija	Galimybė siekti karjeros, tobulėti (5) Mėgstamas darbas (4) Savirealizacija (1) Užtikrina geras darbo sąlygas (1) Rečiau keisti darbo vietą (1) Noras dirbti savo srityje (1) Galimybė dirbti darbą iš pašaukimo (1)
	Stabilumo gyvenime užtikrinimas	Nulemia visą gyvenimą (2) Nesiblaškytas gyvenime (1) Padeda greičiau įsitvirtinti gyvenime (1)

Išanalizavus respondentų (tėvų) atsakymus, sudarytos 2 kategorijos: gerovė ir savirealizacija. Kategorijoje „gerovė“ išskirtos dvi subkategorijos „materialinė ir dvasinė nauda“ bei „saugumas“.

Subkategorijoje „materialinė ir dvasinė nauda“ respondentai dažniausiai teigė, kad tinkamas profesijos pasirinkimas daro didelę, visapusišką įtaką vaiko ateičiai, užtikrina materialinę gerovę bei gerą gyvenimą. Subkategorijoje „saugumas“ respondentai teigia, jog tinkamas profesijos pasirinkimas užtikrina saugią, stabilią, laimingą ateitį bei suteikia galimybę derinti darbą ir šeimą. Trumpai tariant, tėvai įžvelgia tik teigiamą tinkamos profesijos pasirinkimo įtaką vaiko ateičiai.

Kategorijoje „savirealizacija“ buvo išskirtos 2 subkategorijos: karjeros, pasitenkinimo darbu garantija bei stabilumo gyvenime užtikrinimas.

Subkategorijoje „karjeros, pasitenkinimo darbu garantija“, tėvų nuomone, tinkamas profesijos pasirinkimas suteikia galimybę siekti karjeros, tobulėti, dirbti mėgstamą darbą.

Subkategorijoje „stabilumo gyvenime užtikrinimas“, respondentų požiūriu, tinkamas profesijos pasirinkimas nulemia visą tolesnį gyvenimą, padeda greičiau įsitvirtinti.

Apibendrinant galima pastebėti, kad absoliučiai visi apklausoje dalyvavę tėvai, išsakydami savo nuomonę apie tai, kokią įtaką tinkamas profesijos pasirinkimas daro vaiko ateičiai, įvardijo būtent teigiamą įtaką, ją išreiškdami skirtingais teiginiais. Galime pastebėti, kad tėvai ne tik neįvardijo neigiamos nuostatos išsakančių teiginių, bet ir neparodė neutralios pozicijos.

Toliau anketinėje apklausoje mokiniams buvo užduotas toks pat klausimas kaip tėvams (žr. 19 lentelę), kuriame mokinių teirautasi, kokią įtaką tinkamas profesijos pasirinkimas daro jų ateičiai (žr. 20 lentelę).

20 lentelė

Mokinių manymu, tinkamo profesijos pasirinkimo įtaka jų ateičiai (N=200)

KATEGORIJA	SUBKATEGORIJA	TEIGINIAI
MATERIALINĖ GEROVĖ	Finansinės gerovės užtikrinimas	Gerą materialinę padėtį (14) Didelį darbo užmokestį (9) Finansinį savarankiškumą (3)
	Šeimos saugumas ir gerovė	Saugus pamatas kurti šeimą (1) Padidėtų šeiminei gerovė (1)
DARBO GALIMYBĖS	Galimybė dirbti mėgstamą darbą	Leistų mėgti savo darbą (19) Galimybė jausti pasitenkinimą darbu (7) Darbas nekeltų papildomo streso (2) Įdomus darbas (1)
	Įsidarbinimo galimybės	Užtikrintų nuolatinę darbo vietą (5) Užtikrintų darbo gavimo galimybes (3) Nulemtų viso gyvenimo veiklą (1) Padidintų darbo našumą (1)
	Galimybė rinktis darbo vietą	Galimybė būti nepriklausomam nuo darbo vietos (1) Galimybė rinktis, kur gyventi: Lietuvoje ar užsienyje (1)
SAVIREALIZACIJA	Gyvenimo kokybės užtikrinimas	Didelė įtaka (44) Nulemtų geresnę ateitį (8) Padidintų ateities perspektyvas (3) Suteiktų asmeninę laimę (3) Gyvenimą padarytų visavertį (2) Pagerintų gyvenimo sąlygas (1) Suteiktų pasitenkinimo gyvenimu jausmą (1)
	Galimybė siekti karjeros	Siekti karjeros aukštumų (6) Būti pripažintu specialistu (3) Užimti aukštas pareigas (2) Siekti savo tikslų (2) Leistų užimti aukštą statusą visuomenėje (2)
	Galimybė tobulėti	Tobulėti savo srityje (5) Leistų save realizuoti darbe (3) Būti kompetentingu (2) Jaustis visaverčiu darbuotoju (1) Įgyti žinių ir gabumų (1)

Išanalizavus respondentų (mokinių) atsakymus, sudarytos 3 kategorijos: materialinė gerovė, darbo galimybės ir savirealizacija. Kategorijoje „materialinė gerovė“ buvo išskirtos 2 subkategorijos: finansinės gerovės užtikrinimas bei šeimos saugumas ir gerovė.

Subkategorijoje „finansinės gerovės užtikrinimas“, mokinių nuomone, tinkamas profesijos pasirinkimas užtikrina gerą materialinę padėtį, garantuoja didelį darbo užmokestį ir finansinį savarankiškumą.

Subkategorijoje „šeimos saugumas ir gerovė“, respondentų požiūriu, tinkamas profesijos pasirinkimas yra saugus pamatas kurti šeimą bei galimybė užtikrinti šeimos gerovę.

Kategorijoje „darbo galimybės“ išskirtos 3 subkategorijos: galimybė dirbti mėgstamą darbą, įsidarbinimo galimybės bei galimybė rinktis darbo vietą.

Subkategorijoje „galimybė dirbti mėgstamą darbą“ respondentai teigia, kad tinkamai pasirinkus profesiją atsiranda galimybė mėgti savo darbą, jausti pasitenkinimą darbu, dirbant nekyla papildomo streso.

Subkategorijoje „įsidarbinimo galimybės“, mokinių nuomone, tinkamas profesijos pasirinkimas užtikrina nuolatinę darbo vietą ir padidina įsidarbinimo galimybes.

Subkategorijoje „galimybė rinktis darbo vietą“, respondentų požiūriu, tinkamas profesijos pasirinkimas suteikia galimybę būti nepriklausomam nuo darbo vietos, pasirinkti, kur gyventi: Lietuvoje ar užsienyje.

Kategoriją „savirealizacija“ sudaro 3 subkategorijos: gyvenimo kokybės užtikrinimas, galimybė siekti karjeros bei galimybė tobulėti.

Kone ketvirtadalis visų apklaustų mokinių (44 iš 200 dalyvavusių apklausoje) teigė, jog tinkamas profesijos pasirinkimas daro didelę įtaką jų ateičiai. Šis teiginys priskirtas subkategorijai „gyvenimo kokybės užtikrinimas“, kadangi išreiškia labai platų, tuo pačiu ir abstraktų požiūrį į tinkamos profesijos pasirinkimo įtaką daugumai gyvenimo sričių. Tai pačiai kategorijai priklauso ir dažniausiai mokinių minėti teiginiai, jog tinkamas profesijos pasirinkimas nulemtų geresnę ateitį, padidintų ateities perspektyvas bei suteiktų asmeninės laimės.

Subkategorijoje „galimybė siekti karjeros“, respondentų požiūriu, tinkamas profesijos pasirinkimas suteikia galimybę siekti karjeros aukštumų, tapti pripažintu specialistu bei užimti aukštas pareigas.

Subkategorijoje „galimybė tobulėti“ respondentai dažniausiai minėjo tokius teiginius kaip tobulėjimas savo srityje, savęs realizavimas darbe bei kompetentingumas.

Apibendrinant mokinių nuomonę galima pastebėti, kad šiuo klausimu mokiniai mąsto skirtingai: vieni apsiriboja abstrakčiu teiginiu, kad profesijos pasirinkimas daro labai didelę įtaką ateičiai, kiti išskiria finansinę gerovę, saugumą, treiems svarbiausia – karjeros galimybės ar

galimybė ateityje lengviau rasti darbą. Bet kuriuo atveju akivaizdu, kad mokiniai suvokia tinkamos profesijos pasirinkimo svarbą ateičiai.

Toliau anketinėje apklausoje teirautasi tėvų nuomonės, kokios pagalbos jiems reikia, kad galėtų kompetentingai patarti savo vaikui renkantis profesiją (žr. 21 lentelę).

21 lentelė

Tėvų manymu, kokios pagalbos jiems reikia, kad galėtų kompetentingai patarti savo vaikui renkantis profesiją (N=100)

KATEGORIJA	SUBKATEGORIJA	TEIGINIAI
ĮVAIRIOS PAGALBOS FORMOS	Nereikalinga	Pagalba nereikalinga (8)
	Specialistų teikiama pagalba	Konsultacijos su specialistu (8) Psichologų paskaitos (3) Susitikimas su karjeros konsultantu (2) Susitikimai su prof. orientavimo mokytojais (1)
	Įvairūs susitikimai, renginiai	Susitikimai su retesnių specialybių atstovais (1) Renginiai apie studijas (1) Daugiau bendravimo su pedagogais (1) Daugiau bendravimo su vaiku (1) Diskusijų forma (1) Seminarai (1)
	Finansinė pagalba	Reikalinga finansinė pagalba (2)
INFORMACIJA	Išsami informacija apie profesijas	Daugiau informacijos apie profesijas (12) Informacijos, kaip įvertinti vaiko asmenines savybes (2) Informacijos iš dirbančių pagal konkrečią profesiją (1) Informacijos apie įsidarbinimą (1)
	Informaciniai šaltiniai	Literatūra (2) Nemokami leidiniai (1) Susistemintos informacijos internete (1)
PALANKIOS APLINKYBĖS	Stabilumas	Stabilumo švietimo sistemoje (2) Stabilios egzaminų tvarkos (1)

Atlikus respondentų (tėvų) atsakymų analizę, sudarytos 3 kategorijos: įvairios pagalbos formos, informacija bei palankios aplinkybės. Kategorijoje „įvairios pagalbos formos“ išskirtos net 4 subkategorijos: nereikalinga, specialistų teikiama pagalba, įvairūs susitikimai, renginiai bei finansinė pagalba.

Subkategorijoje „nereikalinga“ respondentai teigė, kad jiems nereikia jokios pagalbos, kad galėtų vaikui kompetentingai patarti renkantis būsimą profesiją.

Subkategorijoje „specialistų teikiama pagalba“, tėvų nuomone, jiems būtų naudingos specialisto konsultacijos, psichologų paskaitos, susitikimas su karjeros konsultantu.

Subkategorijoje „įvairūs susitikimai, renginiai“, respondentų požiūriu, jiems būtų naudingi susitikimai su retesnių specialybių atstovais, renginiai apie studijas, įvairios diskusijų formos bei seminarai. Kita vertus, tėvai teigia, jog jiems trūksta bendravimo tiek su mokytojais, tiek su pačiu vaiku.

Subkategorijoje „finansinė pagalba“ keletas apklausoje dalyvavusių tėvų sako, kad jiems praverstų netgi finansinė pagalba.

Kategorijoje „informacija“ išskirtos dvi subkategorijos: „išsami informacija apie profesijas“ ir „informaciniai šaltiniai“. Pirmoje subkategorijoje respondentai teigia, jog jiems labiausiai praverstų daugiau informacijos apie profesijas bei informacija, kaip įvertinti vaiko asmenines savybes. Tuo tarpu subkategorijoje „informaciniai šaltiniai“ respondentai teigia, jog jiems reikia daugiau literatūros, nemokamų leidinių bei susistemintos informacijos internete, kad galėtų patarti vaikui renkantis profesiją.

Kategorijoje „palankios aplinkybės“ išskirta subkategorija „stabilumas“. Tėvų nuomone, jiems trūksta stabilumo švietimo sistemoje ir stabilios egzaminų tvarkos, kad galėtų kompetentingai patarti vaikui renkantis būsimą profesiją.

Apibendrinant galima pastebėti, kad didžioji dalis apklausoje dalyvavusių tėvų norėtų konsultacijų ir susitikimų su specialistais bei išsamios informacijos apie specialybes (profesijas). Jie mano, kad tai padėtų jiems patariant savo vaikams dėl būsimos profesijos pasirinkimo. Tuo pačiu tėvai tarsi išsako savo poziciją, kad jiems reikalinga turėti daugiau informacijos, nes jie nori ir gali padėti savo vaikui priimant sprendimus dėl profesijos pasirinkimo.

DISKUSIJA

Igyvendinus šiame darbe iškeltą tyrimo tikslą, t. y. ištyrus šeimos veiksnius, darančius įtaką mokinių profesinės karjeros apsisprendimui, galima būtų tęsti tolesnes mokslines diskusijas šia tema. Diskusijos forma būtų tikslinga palyginti tyrimo metu gautus rezultatus su kitų tyrėjų atliktų tyrimų rezultatais, išskirti panašumus ir skirtumus.

V. Pruskus (2008) straipsnyje remdamasis empiriniu bandomuoju tyrimu atskleidžia mokinių, mokytojų ir tėvų požiūrį į išsilavinimą kaip vertybę. Gautuose rezultatuose pabrėžiama mokyklos ir tėvų įtaka mokinių požiūriui į išsilavinimo svarbą, atskleidžiamas išsilavinimo kaip vertybės supratimo tarp mokinių – dešimtokų ir dvyliktokų – skirtingumas. Kaip matyti iš gautų rezultatų, ir dešimtokams, ir dvyliktokams išsilavinimas nėra svarbus, nes jis atsiranda vertybių sąrašo pabaigoje.

Tuo tarpu mūsų atlikto tyrimo metu paaiškėjo, kad tėvams išsilavinimas yra aštuntoje vietoje iš 15-os iš visų sąraše pateiktų vertybių (aukščiau už išsilavinimą įvardijama šeima, sveikata, saugumas, asmeninė laimė, darbas, meilė, tolerancija). Mokiniam išsilavinimas taip pat yra aštuntoje vietoje (aukščiau už išsilavinimą yra šeima, saugumas, sveikata, asmeninė laimė, darbas, draugai, meilė). Taigi, galima daryti išvadą, kad ir V. Pruskaus (2008), ir mūsų tyrimo metu gauti rezultatai yra panašūs. Darytina prielaida, kad pats savaimė išsilavinimas kaip vertybė nei tėvams, nei mokiniams nėra labai svarbus, tačiau nepatenka ir į vertybių sąrašo pabaigą.

Tame pačiame tyrime buvo siekiama išsiaiškinti, ar tėvai dažnai kalbasi su vaikais apie išsilavinimo siekimą. Gauti rezultatai parodė, kad net 75 proc. apklaustų tėvų apie išsilavinimo siekimą kalba su savo vaikais dažnai, 25 proc. – yra kalbėję keletą kartų.

Šio darbo metu atliktame tyrime taip pat tėvams buvo užduotas klausimas, ar jie padeda savo vaikams išsirinkti būsimą profesiją. Apibendrinus rezultatus paaiškėjo, kad didžioji dauguma tyrime dalyvavusių tėvų (net 90 proc. apklaustųjų) padeda savo vaikams pasirinkti būsimą profesiją. Tik 10 proc. respondentų pripažino nepadedą vaikams renkantis profesiją. Taigi, apibendrinus autoriaus V. Pruskaus (2008) ir mūsų gautus rezultatus galima daryti išvadą, kad tėvų ir vaikų santykiai yra glaudūs, jie bendrauja svarbiausiais gyvenimiškais klausimais. Taip pat tikėtina, kad kuo daugiau tėvai kalbasi su savo vaikais, tuo didesnę įtaką jiems daro. Nustatyta, kad kuo aukštesnis tėvų išsilavinimas, tuo daugiau dėmesio skiriama pokalbiams su vaikais apie išsilavinimo svarbą kaip vertybę.

T. Žuravlio, M. Būta, N. Juškutė (2011) taip pat atliko panašų tyrimą siekdami ištirti būsimų ir dirbančių studijuojančių slaugytojų profesinę motyvaciją. Jo metu nustatyta, kad

pagrindinis mokymosi motyvas yra šeimos įtaka profesijos pasirinkimui (64,70 proc. studentų ir 73 proc. dirbančių slaugytojų). Mūsų tyrimo metu gauti panašūs rezultatai – mokinių nuomone, didžiausią įtaką renkantis profesiją jiems daro tėvai (58,5 proc.) ir brolis / sesuo (24,5 proc.). Visgi mūsų tyrimo atveju darytina išvada, kad mokiniai profesijos pasirinkimo klausimu nori būti savarankiški, nenori, kad jiems būtų peršama kito asmens nuomonė (išimtis tik viena – tėvai).

Tačiau kitas atliktas tyrimas (Novelskaitė, 2003), kurio metu buvo apklausta 140 respondentų, šią mūsų padarytą išvadą patvirtina. Minėtame tyrime padaryta išvada, kad mokiniai nori patys priimti sprendimus, susijusius su būsima profesija, savarankiškai spręsti savo ateities pasirinkimo klausimą, neatsižvelgdami į tėvų ar pedagogų nuomonę. „Kur kas daugiau merginų nei vaikinių studijų programas pasirenka patariamoms tėvų ar mokytojų. Merginos jaučia didesnę profesinės saviraiškos baimę, rinktis profesinę karjerą jas dažnai gali skatinti ne jų pačių interesai, polinkiai, sugebėjimai ir pan., bet kitų socialiai reikšmingų žmonių – tėvų, mokytojų, draugų įsitikinimai, nuomonės (Novelskaitė, 2003, p. 63).

K. Pukelis ir D. Garnienė (2003) atlikę tyrimą nustatė, kad profesinis konsultavimas pradedamas pavėluotai (10 – 12 klasėse), mokyklose vyksta mažai profesinio konsultavimo renginių ir susijusių veiklų, pabrėžiamas šios srities profesionalių specialistų poreikis. Tuo tarpu mūsų atlikto tyrimo metu gauti rezultatai rodo, kad tėvų požiūriu profesinį informavimą ir konsultavimą tikslinga pradėti 10-12 klasėse (46 proc.) bei 5-9 klasėse (45 proc.). Panašios nuomonės yra ir apklausoje dalyvavę mokiniai. Anot jų, profesinį orientavimą reikėtų pradėti 5-9 klasėse (50 proc.) arba 10-12 klasėse (35 proc.). Iš to galima daryti išvadą, kad ir tėvų, ir mokinių nuomone nėra tikslinga pradėti profesinį informavimą ir konsultavimą anksčiau nei 5 klasėje.

Taigi, apibendrinant įvairių autorių atliktus tyrimus, kuriais siekta išsiaiškinti tėvų įtaką mokiniams renkantis būsimą profesinį kelią, matyti, kad nors tyrimai atlikti maždaug 10 metų laikotarpyje (lyginant su šiame darbe atliktu tyrimu), jų rezultatai yra panašūs. Galima daryti išvadą, kad per dešimtmetį kardinaliai nepasikeitė nei tėvų, nei mokinių nuomonė apie profesijos pasirinkimą, tėvų svarbą profesijos rinkimosi proceso metu.

IŠVADOS

1. Atlikus mokslinės literatūros analizę buvo atskleista, kad daug išorinių ir vidinių veiksnių daro įtaką mokinių profesiniam pasirinkimui. Sėkmingas profesinis apsisprendimas dažnai būna nulemtas individo patirties ankstyvojoje vaikystėje, vaikai auga ir bręsta aplinkoje, kuri nėra neutrali jo išsimokslinimui ir profesiniam gyvenimui. Atlikus literatūros analizę matyti, kad tėvų įtaka yra skirtingo stiprumo ir kryptingumo. Tai priklauso ne tik nuo tėvų socialinės pozicijos, profesijų vertinimo kriterijų, bet ir nuo jų santykių su vaikais artimumo. Taip pat didelę įtaką profesijos pasirinkimui daro jaunuolių vertybių prioritetai, t. y. kas svarbiau jų socialinėje erdvėje.

2. Atlikus tyrimą paaiškėjo, kad tiek tėvams, tiek vaikams šeima, sveikata, saugumas, asmeninė laimė ir darbas yra didžiausios vertybės, o mažiausiai svarbu politika ir religija. Tiek tėvų, tiek mokinių supratimas apie profesinę karjerą yra panašus, todėl darytina išvada, kad mokiniams tėvai daro esminę įtaką formuojant supratimą apie profesinę karjerą. Paaiškėjo, kad tėvų ir vaikų santykiai yra glaudūs, jie bendrauja svarbiausiais gyvenimiškais klausimais, tarp jų – profesijos pasirinkimo. Tie jaunuoliai, kurių tėvai domisi, padeda, pataria renkantis profesiją, ir patys tampa aktyvesni, tikslingiau ir drąsiau renkasi profesinį kelią.

3. Atlikus tyrimą nustatyta, kad ir tėvams, ir mokiniams renkantis būsimą profesiją svarbiausia geros darbo sąlygos, gerai apmokamas darbas, kuriame gerai sutartų su kolegomis ir darbdaviu, o mažiausiai aktualūs tokie šiuolaikiški dalykai kaip galimybė dirbti namuose pagal laisvą darbo grafiką ar galimybė įsidarbinti netoli gyvenamosios vietos.

4. Didžioji dalis tėvų yra įsitikinę, jog vaikas pats turi nuspręsti dėl būsimos profesijos. Rinkdamiesi profesiją mokiniai nori būti savarankiški, nenori, kad jiems būtų peršama kito asmens nuomonė. Profesijos pasirinkimo klausimu kaip patarėja mama yra pasirenkama dažniau nei tėvas, tačiau skirtumas nėra ženklus. Nustatyta, kad tėvai niekada kartu su jais nevyksta aplankyti universitetų, kolegijų ir kitų mokymo įstaigų. Darytina prielaida, jog vaikai yra savarankiški, patys ieško informacijos internete, vyksta į atvirų durų dienas mokymo įstaigose, todėl čia tėvų pagalbos jiems nereikia.

5. Atlikus tyrimą nustatyta, kad tėvai pataria vaikams rinktis tai, kas patinka būtent jiems, dažnai pasakoja, kaip patys rinkosi profesiją. Išsiaiškinta, kad tėvai randa daugiau savo profesijos trūkumų nei privalumų, todėl nenorėtų, kad vaikai eitų jų profesiniu keliu.

6. Didžioji dalis apklausoje dalyvavusių tėvų nesitaria, nesidomi, nekomunikuoja su savo vaiko mokytojais, socialiniais pedagogais, mokyklos psichologu, karjeros konsultantu ar kitais asmenimis, atsakingais už mokinių profesinį informavimą ir konsultavimą, dėl to, kaip padėti

vaikui apsispręsti dėl būsimos profesijos. Galima teigti, kad ir iš mokymo įstaigos, ir iš tėvų pusės trūksta iniciatyvos.

7. Tyrimo metu paaiškėjo, kad mokiniai ir tėvai gauna pakankamai informacijos apie stojimą į mokymo institucijas ir studijų programas, tačiau neturi tikslių žinių, kas vaiko laukia baigus pasirinktas studijas (koks bus darbo užmokestis, ar pavyks įsidarbinti). Tiek tėvai, tiek mokiniai supranta praktikos naudą – galimybę padirbėti prieš renkantis profesiją vertina teigiamai.

8. Hipotezė, kad šeima daro esminę įtaką vaikui formuojant supratimą apie profesinę karjerą, pasitvirtino.

9. Hipotezė, kad šeimos narių išsilavinimas ir šeimos materialinė gerovė yra svarbiausi veiksniai, lemiantys jaunuolių profesinės karjeros pasirinkimą, pasitvirtino iš dalies.

10. Hipotezė, kad tik maža dalis tėvų nepakankamai dalijasi su vaikais savo patirtimi dėl profesijos pasirinkimo, pasitvirtino.

11. Hipotezė, kad tėvams trūksta informacijos apie profesijas, kad galėtų kompetentingai patarti savo vaikui dėl būsimos profesijos, pasitvirtino.

REKOMENDACIJOS

Tėvams:

- Aptarti su vaikais profesijos įgijimo būdus, studijų sistemą, trukmę, kainą, karjeros galimybes, darbo rinkoje paklausias specialybes ir t. t.
- Daugiau domėtis vaiko gabumais ir talentais.
- Pasidalinti su vaikais savo profesine patirtimi, pasakoti apie savo profesijos veiklos turinį.
- Dažniau bendradarbiauti su klasės auklėtoju, karjeros konsultantu, mokyklos psichologu ir socialiniu darbuotoju, PIT konsultantais profesinio informavimo ir konsultavimo klausimais.
- Bendradarbiauti su įstaigomis, centrais, teikiančiais profesinio informavimo ir konsultavimo paslaugas.
- Sudaryti vaikams sąlygas išbandyti savo gebėjimus praktinėje veikloje.
- Padedant vaikui rinkti informaciją apie profesiją, naudotis visais prieinamais informacijos šaltiniais (internetu, televizija, radijumi, spauda, lankstinukais, specialiomis knygomis ir kt.).
- Neakcentuoti vien neigiamų savo profesijos pusių – vertinti objektyviai, kad vaikas galėtų susidaryti visapusišką tos profesijos vaizdą.
- Neskirstyti profesijų į „pelningas“ ir „nepelningas“, nes tada jaunuolis profesijas ima vertinti pagal atlyginimo dydį.

Jaunuoliams:

- Renkantis profesiją atsižvelgti į savo polinkius, pašaukimą, interesus, vertybes.
- Išsiaiškinti savo sugebėjimus (intelektu, bendravimo, techninius, meninius, fizinius), galinčius sąlygoti profesinį apsisprendimą.
- Ieškoti galimybių savo gebėjimus išbandyti praktinėje veikloje.
- Informacijos apie profesiją ieškoti visuose prieinamuose informacijos šaltiniuose (internete, televizijoje, radijuje, spaudoje, lankstinukuose, specialiose knygose ir kt.).
- Klausiti tėvų nuomonės dėl profesijos pasirinkimo, prašyti, kad jie pasidalintų savo profesine patirtimi.

- Profesinio apsisprendimo klausimais pagalbos kreiptis į šeimos narius, karjeros konsultantą, mokyklos psichologą ir socialinį darbuotoją, klasės auklėtoją, PIT konsultantus.

Bendrojo lavinimo mokyklai:

- Organizuoti specialistų konsultacijas profesinio informavimo ir konsultavimo klausimais mokiniams ir jų tėvams.
- Teikti informaciją mokiniams apie asmenis, galinčius konsultuoti dėl profesijos pasirinkimo.

LITERATŪRA

1. Adamonienė R., Daukilas S., Kriščiūnas B. ir kt. (2001). *Profesinio ugdymo pagrindai: vadovėlis aukštųjų mokyklų pedagoginio kryptingumo studentams, magistrantams, profesijos pedagogams*. Vilnius: Petro ofsetas.
2. Albrechtas J. (2005). *Asmenybė ir karjera*. Vilnius: Naujoji Matrica.
3. Antanaitienė A., Sajienė L. (2011). Profesinio apsisprendimo formavimo(si) išorinės ir vidinės prielaidos. *Profesinis rengimas: tyrimai ir realijos*, Nr. 21. [Žiūrėta 2012-12-17]. Prieiga per internetą: <<http://verr-journal.com/sites/default/files/profren21.pdf> >
4. Augienė D. (2009). *Karjera: nuo profesijos pasirinkimo iki profesinės veiklos organizacijoje: studijų knyga*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
5. Bajoriūnas Z. (1994). *Familistikos pagrindai: (edukologinis aspektas)*. Monografija. Vilnius: VPU leidykla.
6. Bajoriūnas Z. (1997). *Šeimos edukologija*. Vilnius: Jošara.
7. Bajoriūnas Z. (2004). *Šeimos ugdymo mokslas ir praktika*. Vilnius: Kronta.
8. Baltrėnienė Z., Volbekienė V. (1998). *Profesinės karjeros vadovas*. Vilnius: Solertija.
9. Barkauskaitė M. (2007). Profesinio rengimo realijos. Profesinis konsultavimas ir orientavimas šiuolaikinio profesinio rengimo kontekste. *Acta Paedagogica Vilnensia*, Nr. 18, p. 106–120.
10. Bartinikienė Z., Paurienė L. (1989). *Padėkime mokiniams pasirinkti profesiją*. Kaunas: Šviesa.
11. Beresnevičienė D. (1990). *Diferencijuotas profesinis orientavimas mokykloje: (metodinės rekomendacijos)*. Vilnius: PMTI.
12. Beresnevičienė D. (1995). *Nuolatinis mokymasis Lietuvoje (psichologiniai pagrindai): monografija*. Vilnius: pedagogikos institutas.
13. Beresnevičienė D. (2003). *Jauno suaugusiojo psichologija*. Vilnius: Presvika.
14. Beresnevičienė D. (2003). Lietuvos profesinio orientavimo edukologiniai ir psichologiniai pagrindai. *Profesinis rengimas: tyrimai ir realijos*, Nr. 7, p. 10-23.
15. Bitinas B. (1961). *Kaip padėti vaikams išsirinkti profesiją*. Kaunas: Valstybinė pedagoginės literatūros leidykla.
16. Bitinas B. (2000). *Ugdymo filosofija: vadovėlis aukštųjų mokyklų studentams*. Vilnius: Enciklopedija.
17. Butkienė G., Kepalaitė A. (1996). *Mokymasis ir asmenybės brendimas: pedagoginės psichologijos įvadas studentams, mokytojams, tėvams*. Vilnius: Margi raštai.

18. Černeckienė J. (2007). *Socialinė pedagogika*. Marijampolė: Marijampolės leidybos centras.
19. Danilevičius E. (2008). Karjeros projektavimo ir karjeros planavimo ugdymo edukologinės prielaidos. *Pedagogika*, T. 92, p. 110-115.
20. Elijošius E. (2001). *Profesinio apsisprendimo metas: ES Leonardo da Vinčio programa*. Šiauliai: UAB „Šiaulių knygrišykla“.
21. Galkytė H. (1977). *Mokinių sugebėjimo analizuoti savo galimybes, renkantis profesiją, ugdymas: (metodinė medžiaga)*. Vilnius: PMTI.
22. Garnienė D. (2006). *Bendrojo lavinimo mokyklos ugdymo karjerai modelis: parametrai ir realizavimo principai*. Kaunas: VDU leidykla.
23. Gumuliauskienė A., Augienė D., Bobrova L. ir kt. (2002). *Karjera šiandien ir rytoj*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
24. Gučas A. (1937). *Pašaukimas ir darbas. Psichotechnikos bruožai tėvams, mokytojams ir įmonininkams*. Kaunas: Lietuvos psichotechnikos ir profesinės orientacijos d-ja.
25. Gučas A. (1990). *Vaiko ir paauglio psichologija*. Kaunas: Šviesa.
26. Herr E. L., Cramer, S. H., Niles S. G. (2004). *Career guidance and counseling through the life Span: Systematic approaches*. New York: Pearson.
27. Holland J. L. (1992). *Making vocational choices. A theory of vocational personalities and work environments*. Odessa.
28. Indrašienė V., Rimkevičienė V., Gaigalienė M. ir kt. (2006). *Mokinių profesinis informavimas, konsultavimas ir orientavimas mokyklose. Tyrimo ataskaita*. [Žiūrėta 2012-12-19]. Prieiga per internetą: <http://www.smm.lt/svietimo_bukle/docs/tyrimai/prof_inf_paskut_paskutiniausias.pdf>
29. Isiūnaitė V., Pociūtė B. (2011). Profesijos pasirinkimo problemos ir asmenybės savybės. *Psichologija*, Nr. 43, p. 78-91.
30. Jakavičius V. (1998). *Žmogaus ugdymas*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
31. Jatautaitė B. (1991). *Profesinis vyresniųjų moksleivių perorientavimas psichopedagogine konsultacija: disertacijos pedagogikos mokslų kandidato laipsniui igyti autoreferatas*. Vilnius: Vilniaus universitetas.
32. Jatautaitė B. (1993). Vyresniųjų moksleivių darbinio apsisprendimo sunkumai ir trūkumai. *Acta Paedagogica Vilnensia*, Nr. 2, p. 162-180.
33. Jovaiša L. (1970). *Mokinių parengimo rinktis profesiją pagrindai*. Kaunas: Šviesa.
34. Jovaiša L. (1978). *Profesinio orientavimo pedagogika*. Kaunas: Šviesa.
35. Jovaiša L. (1981). *Asmenybė ir profesija*. Kaunas: Šviesa.
36. Jovaiša L. (1993). *Pedagogikos terminai*. Kaunas: Šviesa.

37. Jovaiša L. (1997). *Edukologijos pradmenys*. Kaunas: Technologija.
38. Jovaiša L. (1998). *Pedagogikos terminai: sutrumpintas leidinys*. Kaunas: Šviesa.
39. Jovaiša L. (1998). Profesinio konsultavimo organizavimas. *Profesinis rengimas: tyrimai ir realijos*, Nr. 1, p. 20-28.
40. Jovaiša L. (1999). *Profesinio konsultavimo psichologija*. Vilnius: Agora.
41. Jovaiša L. (2002). *Edukologijos įvadas*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
42. Jovaiša L. (2007). *Enciklopedinis edukologijos žodynas*. Vilnius: Gimtasis žodis.
43. Jovaiša L. (2009). *Profesinio orientavimo ir konsultavimo psichologija*. Vilnius: Agora.
44. Jovaiša L., Vaitkevičius J. (1987). *Pedagogikos pagrindai*. Kaunas: Šviesa.
45. Jucevičienė P. (2010). *Argumentavimas mokymosi procese. Mokslinė patariamoji medžiaga, atliekantiems S-TEAM projektą (WP5 ir WP7)*. [Žiūrėta 2013-03-19]. Prieiga per internetą: <<http://www.education.ktu.lt/wordpress/?p=4127>>
46. Kregždienė O. (1980). Mokinių orientavimas mokytojo profesijai ir kandidato į mokytojus bruožai. *Tarybinė mokykla*, Nr. 2, p. 3-5.
47. Kregždė S. (1975). *Profesinių interesų psichologija: (spekcurso konspektas)*. Vilnius: VVPI.
48. Kregždė S. (1988). *Profesinio kryptingumo formavimosi psichologiniai pagrindai: monografija*. Kaunas: Šviesa.
49. Kriščiūnaitė R., Smailys A. (2011). *Vadovas tėvams. Kaip padėti vaikui renkantis profesiją*. [Žiūrėta 2012-12-17]. Prieiga per internetą: <http://www.smpf.lt/lt/naujienos/fondo_naujienos/leidinys_vadovas_tevams_kaip_padeti_vaikui_renkantis_karjera>
50. Kučinskienė R. (2003). *Ugdymo karjerai metodologija: monografija*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
51. Kutkienė L., Valatkaitė V. (2006). *Vyresniųjų paauglių (16–17 metų) asmenybės tapatumo ir savęs vertinimo ypatumai*. [Žiūrėta 2012-12-20]. Prieiga per internetą: <<http://bit.ly/vf6Ne3>>
52. Laumenskaitė E., Petkevičiūtė N. (2004). Asmeninė motyvacija kaip profesinės karjeros pagrindas. *Profesinis rengimas: tyrimai ir realijos*, Nr. 8, p. 72-83.
53. Laužackas R. (1999). *Sisteminės-teorinės profesinio rengimo kaitos dimensijos*. Kaunas: VDU.
54. Laužackas R. (2005) *Profesinio rengimo metodologija: monografija*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla.
55. Laužackas R. (2005). *Profesinio rengimo terminų aiškinamasis žodynas*. Kaunas: Vytauto Didžiojo leidykla.

56. *Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas* (2011). [Žiūrėta 2013-05-10]. Prieiga per internetą:
<http://www.sac.smm.lt/images/file/e_biblioteka/Lietuvos%20Respublikos%20svietimo%20istatymas.pdf>
57. Litvinienė J. (2002). *Šeima – vaiko ugdymo institucija*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
58. Makūnas V., Pugevičienė D. (2005). Profesinio apsisprendimo veiksnių tyrimas Kauno kolegijos Kraštotvarkos fakultete. *Mokslų taikomieji tyrimai Lietuvos kolegijose*, Nr. 2, p. 15-29.
59. *Mano vaikas renkasi karjeros kelią* (2012). [Žiūrėta 2012-12-17]. Prieiga per internetą:
<http://www.euroguidance.lt/uploads/files/Leidiniai/vidiniai_MANO%20VAIKAS%20RENKASI%20PROFESIJA_KNYGA.pdf>
60. Martišauskienė M. (2008). *Šviesos pedagogikos kontūrai: dvasingumo ugdymo pamatai*. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla.
61. Matulionis A., Mikšys A. (1992). *Jaunimo socialinė-profesinė orientacija*. Vilnius: Filosofijos, sociologijos ir teisės institutas.
62. Miškinis K. (1985). *Šimtas atsakymų tėvams*. Vilnius: Šviesa.
63. Miškinis K. (1993). *Šeimos pedagogika*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
64. Miškinis K. (2003). *Šeima žmogaus gyvenime: knyga kiekvienam, norinčiam šeimoje siekti darnos ir išvengti nesklandumų, užauginti gerus vaikus*. Kaunas: Aušra.
65. Navaitienė J. (2004). *Šeimos įtaka VPU studentų profesijos pasirinkimui // Ugdymo psichologija*. Vilnius.
66. Navickienė L. (2006). Profesinio konsultavimo paslaugų gerinimas: problemos ir jų sprendimo būdai. *Profesinis rengimas: tyrimai ir realijos*, Nr. 11, p. 78-85.
67. Nazelskis E. (2010). Profesinis orientavimas švietimo ir verslo plėtros kontekste. *Acta pedagogica Vilnensia*, Nr. 25, p. 100-109.
68. Nazelskis E. (2011). Iššūkis profesiniam orientavimui – naujos profesijos darbo rinkoje. *Acta pedagogica Vilnensia*, Nr. 26, p. 135-146.
69. Novelskaitė A. (2003). Studentų profesinės nuostatos: kuo patraukli karjera moksle skirtingų lyčių atstovams. *Jaunimo vertybinės orientacijos. Straipsnių rinkinys*. Vilnius: Socialiniu tyrimu institutas, p. 78-89.
70. Orenienė R. (2006). *Karjeros projektavimo paradigma socialinės atskirties prevencijai*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla.
71. Paulavičius K. B. (2002). *Darbo rinka*. Vilnius: VPU leidykla.
72. Petkevičiūtė N. (2006). *Karjeros valdymas*. Mokomoji knyga. Kaunas: VDU leidykla.

73. Petrauskaitė R. (1996). *Psichopedagogika profesijos pasirinkimui*. Vilnius: Žodynas.
74. Pociūtė B. (2010). Leono Jovaišos indėlis į profesinio orientavimo tyrimus ir praktiką. *Acta Paedagogica Vilnensia*, Nr. 25, p. 43-56.
75. *Profesijos vadovas* (1999). Kasmetinis leidinys. Vilnius.
76. *Profesijos vadovas* (2010). Kasmetinis leidinys. Vilnius.
77. *Profesinės karjeros planavimo gebėjimų ugdymo D metodika* (2008) [interaktyvus]. Parengė Europos socialinis fondas. [Žiūrėta 2012-12-22]. Prieiga per internetą: <http://www.google.lt/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CDIQFjAA&url=http%3A%2F%2Fskc.vdu.lt%2Fdownloads%2Fprof_orient%2Fprofesines_karjeros_planavimo_gebejimu_ugdymo_d_metodika.pdf&ei=YkXUZ3aMoz4sga04IDIBQ&usg=AFQjCNFJ6dTiZMpI0iz5GHIytB9fE7hHjw&bvm=bv.42080656,d.Yms>
78. *Profesinio konsultavimo metodinės rekomendacijos profesijos konsultantams* (2008) [interaktyvus]. Parengė Europos socialinis fondas. [Žiūrėta 2012-12-22]. Prieiga per internetą:
http://www.google.lt/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CDIQFjAA&url=http%3A%2F%2Fskc.vdu.lt%2Fdownloads%2Fprof_orient%2Fprofesinio_konsultavimo_metodines_rekomendacijos_profesijos_.pdf&ei=uYwXUYHhFMbktQaz-4CoDQ&usg=AFQjCNEGxWi-M5luqB5kM-NrZ9gqkMsZiQ&bvm=bv.42080656,d.Yms
79. Pruskus V. (2008). Išsilavinimas kaip vertybė: mokinių, mokytojų ir tėvų požiūris. *Santalka. Filologija. Edukologija*. T. 16, Nr. 4. p. 68-74.
80. Pukelis K. (1995) *Mokytojų rengimas ir tautos kultūra*. Kaunas: Aušra.
81. Pukelis K. (1998) *Mokytojų rengimas ir filosofines studijos*. Kaunas: Versmė.
82. Pukelis K. (2006). *Karjeros projektavimo filosofija, metodologija ir teorija kuriant profesinio informavimo ir konsultavimo normatyvinius dokumentus mokymosi visą gyvenimą paradigmoje*. [Žiūrėta 2013-01-16]. Prieiga per internetą: <http://www.smm.lt/es_parama/docs/projektai/pos_0613_1.ppt>
83. Pukelis K., Garnienė D. (2003). Moksleivių ugdymas karjerai: padėties analizė ir perspektyvos bendrojo lavinimo mokykloje. *Profesinis rengimas: tyrimai ir realijos*, Nr. 7, p. 24-34.
84. Railienė A. (2007). *Mokinių požiūris į profesinio informavimo organizavimą bendrojo lavinimo mokykloje*. [Žiūrėta 2013-01-20]. Prieiga per internetą: <<http://www.vpu.lt/pedagogika/PDF/2007/88/rail50-56.pdf>>
85. Railienė A. (2010). *Profesijos patarėjo kompetencijų ugdymas rengiant socialinius pedagogus*. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas.

86. Railienė A. (2011). Profesijos patarėjo veiklos profesinio orientavimo sistemoje prielaidos. *Socialinis darbas*, Nr. 10 (2), p. 157-168.
87. Razmaitė I. (2012). Apie karjerą pataria galvoti dar mokykloje. *Verslo žinios*, Nr. 18. [Žiūrėta 2012-12-17]. Prieiga per internetą: <<http://vznotes.vz.lt/Newspaper/RA99.nsf/articles/C225746500251CD7C225798A00414ECD?>>
88. Reingardienė J., Zdanavičius A. (2003). Moksleivių vertybinės orientacijos ir pasirengimas karjerai. *Profesinis rengimas: tyrimai ir realijos*, Nr. 7, p. 98-109.
89. Rosinaitė V. (2010). *Karjeros sampratos konstravimas Lietuvoje: daktaro disertacija*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
90. Sokolova A. (2004). *Apie tėvų vaidmenį pasirenkant profesiją*. [Žiūrėta 2012-12-20]. Prieiga per internetą: <<http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2004-06-09-aleksandra-sokolova-apie-tevu-vaidmeni-pasirenkant-profesija/15169>>
91. Sokolova A., Stanišauskienė V. (2007). *Profesinio orientavimo sistemos Lietuvoje teorinės ir politinės prielaidos*. [Žiūrėta 2012-12-15]. Prieiga per internetą: <http://www.euroguidance.lt/uploads/files/straipsniai/Sokolova_Stanisauskiene_PO_sist_teor_polit_prielaidos.pdf>
92. Stanišauskienė V. (2000). *Rengimosi karjerai proceso socioedukaciniai pagrindai ir jo prielaidos Lietuvos bendrojo lavinimo mokykloje*. Kaunas: Technologija.
93. Šernas V. (1995). *Profesinė pedagogika*. Vilnius: Baltic ECO.
94. Šernas V. (1998). *Profesinės veiklos didaktika: profesinio rengimo tyrimai*. Vilnius: Presvika.
95. Šernas V. (2009). *Funkcinė pedagogika: rengimo(si) karjerai metodologiniai tyrimai: analitinių straipsnių monografija*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla.
96. Titarenka V. (1980). *Šeima ir asmenybė*. Vilnius: Mintis.
97. Uzdila J. (1993). *Dorovinis asmenybės ugdymas šeimoje*. Vilnius: ACADEMIA.
98. Ustinavičiūtė L., Katkonienė A., Žemaitaitytė I. (2011). *Veiksniai, susiję su sėkmingu karjeros planavimu ir profesijos pasirinkimu paauglystėje*. [Žiūrėta 2012-12-14]. Prieiga per internetą: <http://www.euroguidance.lt/uploads/files/straipsniai/02_ustinaviciute_katkoniene_zemaitaityte.pdf>
99. Vabalas-Gudaitis J. (1938). Pedagoginio pašaukimo sąvoka. *Mokykla ir gyvenimas*, Nr. 6/7, p. 4-7.
100. Valeckienė D. (2007). *Profesijos pasirinkimą lemiančių veiksnių teorinė analizė*. [Žiūrėta 2012-12-15]. Prieiga per internetą: <<http://www.smk.lt/uploads/archyvas>>

101. *Valstybinės šeimos politikos koncepcijos patvirtinimas*. 2008 m. birželio 3 d. Nr. X-1569. (Žin., 2008, Nr. 69-2624).
102. Žuravliova T., Būta M., Juškutė N. (2011). Profesinė motyvacija slaugoje. *Sveikatos mokslai*. Vol. 21, nr. 7, p. 160-163.

PRIEDAI

Mieli mokiniai,

Atliekamas tyrimas, kurio tikslas – nustatyti tėvų pagalbą padedant mokiniui pasirinkti būsimą profesiją.

Prašau Telšių rajono mokinių užpildyti šią anketą. Jos duomenys bus naudojami tyrimui apie šeimos įtaką jaunuolių profesiniam apsisprendimui. Anketa anonimiška. Jūsų nuomonė mums labai svarbi, todėl prašau nuoširdžiai atsakyti į visus anketos klausimus.

Prašome žymėti atsakymus ženkle „✓“.

1. Jūsų lytis?

- Vyras
- Moteris

2. Kurioje klasėje šiuo metu mokotės?

- 11-oje
- 12-oje

3. Koks Jūsų tėvų išsilavinimas?**Mamos:**

- Pagrindinis
- Vidurinis
- Profesinis
- Aukštesnysis
- Aukštasis
- Nežinau

Tėčio:

- Pagrindinis
- Vidurinis
- Profesinis
- Aukštesnysis
- Aukštasis
- Nežinau

4. Kaip vertinate savo šeimos finansinę padėtį?

- Labai gera
- Gera
- Patenkinama
- Bloga

5. Ką Jūs planuojate veikti baigę vidurinę mokyklą? (Jei atsakėte „Studijuosiu“, toliau pereikite prie 6 klausimo, jei atsakėte kitaip, pereikite prie 7 klausimo.)

- Studijuosiu
- Dirbsiu

- Išvažiuosiu į užsienį
- Kursiu šeimą
- Būsiu bedarbis
- Dar neapsisprendžiau

6. Kokio išsilavinimo Jūs ketinate siekti?

- Aukštojo universitetinio
- Aukštojo neuniversitetinio
- Profesinio
- Dar nenusprendžiau

7. Kokios yra Jūsų vertybės?

TEIGINIAI	SVARBU	IŠ DALIES SVARBU	NESVARBU
Šeima			
Draugai			
Darbas			
Išsilavinimas			
Karjera			
Sveikata			
Pinigai			
Asmeninė laimė			
Bendravimas su kitais			
Tolerancija			
Meilė			
Religija			
Laisvė			
Politika			
Saugumas			
Kita			

8. Jūsų manymu, kas yra karjera profesinėje srityje? Galite pažymėti kelis tinkančius atsakymus:

- Tobulėjimas pasirinktos veiklos kryptimi
- Nuolat augantis atlyginimas
- Asmeninių tikslų siekimas
- Vidinio potencialo realizavimas
- Prestižinė profesija
- Darbas iš pašaukimo
- Gebėjimas įgytas žinias taikyti profesinėje veikloje
- Galimybė nuolat tobulintis atsižvelgiant į darbo rinkos poreikius
- Galimybė tapti vienu iš geriausių savo srities žinovų
- Kita

9. Kokios darbo vertybės Jums yra svarbiausios?

TEIGINIAI	SVARBU	IŠ DALIES SVARBU	NESVARBU
Būti įvertintam už pastangas			

Geras darbo užmokestis			
Galimybė eiti aukštas pareigas			
Karjeros galimybės			
Geros darbo sąlygos			
Būti atsakingam už tai, ką darau			
Galimybė atskleisti savo kūrybiškumą			
Galimybė spręsti iškilusias problemas			
Galimybė atskleisti savo kompetencijas			
Gerai santykiai su kolegomis			
Gerai santykiai su darbdaviu			
Profesijos populiarumas, prestižas			
Darbas iš pašaukimo			
Galimybė išreikšti save (gabumus, interesus, vertybes)			
Turėti nuolatinį darbą			
Galimybė dirbti komandoje			
Laisvas darbo grafikas			
Galimybė pasirinkti atostogų laiką			
Galimybė įsidarbinti netoli dabartinės gyvenamosios vietos			
Galimybė gyventi ir dirbti pagal specialybę didmiestyje			
Galimybė dirbti namuose			
Galimybė laisvai derinti profesinį ir šeimos gyvenimą			
Kita			

10. Kokią įtaką daro šie išvardinti asmenys Jums renkantis būsimą profesiją?

TEIGINIAI	DIDELĘ	MAŽĄ	NEDARO JOKIOS
Tėvai			
Brolis/Sesuo			
Močiutė/senelis			
Draugai			
Bendraklasiai			
Dalyko mokytojai			
Klasės auklėtojas			
Socialinis darbuotojas			
Psichologas			
Karjeros konsultantas			

11. Su kuo aptariate profesijos pasirinkimo klausimus?

TEIGINIAI	DAŽNAI	RETAI	NIEKADA
Su mama			
Su tėčiu			

12. Ar tėvų patarimai, nuomonė dėl profesijos pasirinkimo daro Jums įtaką?

Taip

(Galite pažymėti kelis tinkančius atsakymus.)

Ne

(Galite pažymėti kelis tinkančius atsakymus.)

☐ Tėvai turi patirtį ☐ Tėvai turi gerą išsilavinimą ☐ Tėvai daug žino apie tą profesiją ☐ Tėvai dirba panašų darbą ☐ Tėvai nuolat domisi darbo rinkos naujovėmis ☐ Tėvai nori man gero, todėl jų nuomonė yra objektyvi ☐ Tėvai nuolat domisi, kaip man sekasi, todėl jų nuomonė man svarbi ☐ Kita
--

☐ Tėvų profesinė patirtis ribota ☐ Tėvai neturi gero išsilavinimo ☐ Tėvai mažai žino apie tą profesiją ☐ Tėvai absoliučiai nesidomi dabartine darbo rinka ☐ Mano tėvai – bedarbiai, nuolat ieško, bet neranda darbo ☐ Tėvai visiškai nesidomi mano profesijos pasirinkimu ☐ Tėvai visiškai nesidomi mano išsilavinimu ☐ Kita
---

13. Koku būdu tėvai Jums padeda pasirinkti būsimą profesiją?

TEIGINIAI	DAŽNAI	RETAI	NIEKADA
Pasakoja, kaip patys rinkosi profesiją			
Bendrauja su mokytojais profesinio informavimo klausimais			
Pataria rinktis tai, kas man patinka			
Pataria domėtis, kokios dabar populiariausios profesijos darbo rinkoje			
Pasakoja apie profesijos veiklos turinį			
Stengiasi atskleisti mano gabumus kokiais nors profesijai			
Kartu vyksta aplankyti universitetų, kolegijų ir kitų mokymo įstaigų			
Kartu su manimi domisi stojimo tvarka į aukštąsias, profesines mokyklas			
Padeda ieškoti informacijos internete			
Tėvai akcentuoja, kad sprendimus dėl būsimos profesijos turiu priimti pats			
Kita			

14. Ką Jums akcentuoja tėvai, kai kalbatės apie būsimą profesiją?

TEIGINIAI	SVARBU	IŠ DALIES SVARBU	NESVARBU
Svarbiausia – įgyti aukštąjį išsilavinimą			
Svarbu, kad būtų galimybė siekti karjeros			
Rinktis pelningą profesiją			
Rinktis profesiją, kuri būtų naudinga visuomenei			
Rinktis studijas, kurias būtų galimybė tęsti užsienyje			
Rinktis tokią pat profesiją, kurią turi tėvai			

Rinktis specialybę, paklausia darbo rinkoje			
Rinktis studijas, kurias būtų lengva studijuoti			
Rinktis studijas, kurios būtų nebrangios			
Rinktis mokymo įstaigą, kuri būtų arčiau namų			
Rinktis specialybę atsižvelgiant į savo mokymosi rezultatus			
Rinktis profesiją, kuri sudarytų sąlygas derinti karjerą ir šeimą			
Rinktis profesiją, kuri nekenktų sveikatai			
Kita			

15. Nuo kada tėvai su Jumis pradėjo kalbėti apie profesijos pasirinkimo svarbą?

- Nuo vaikystės
- 5-9 klasėje
- 10-12 klasėje
- Niekada apie tai nekalbame

16. Kokiais šaltiniais tėvai Jums pataria naudotis ieškant informacijos apie norimą studijuoti profesiją? Galite pažymėti kelis tinkančius atsakymus.

- Internetu
- Televizija
- Radijumi
- Spauda
- Lankstinukais
- Specialiomis knygomis
- Informacija, gauta profesinio informavimo renginiuose
- AIKOS internetine sistema
- Kita

17. Asmeniškai Jums kokios informacijos trūksta renkantis būsimą profesiją?

TEIGINIAI	NETRŪKSTA	IŠ DALIES TRŪKSTA	TRŪKSTA
Kokios asmeninės savybės reikalingos pasirinktai profesijai			
Apie stojimo į mokymo institucijas tvarką			
Išsamios informacijos apie studijų programas			
Apie profesijos keliamus reikalavimus			
Apie specialistų paklausą, situaciją darbo rinkoje			
Apie įsidarbinimo, karjeros perspektyvas turint tam tikrą profesiją			
Apie pasirinktos profesijos darbo užmokestį			
Apie poveikį sveikatai			

Apie galimybę studijuoti užsienio aukštosiose mokyklose			
Kita			

18. Kaip manote, kokie pagrindiniai veiksniai lemia tinkamą profesijos pasirinkimą?

.....

.....

.....

19. Kaip manote, kokią įtaką Jūsų ateičiai turėtų tinkamas profesijos pasirinkimas?

.....

.....

.....

20. Ar Jūs norėtumėte rinktis profesiją, kuri būtų panaši į mamos?

Taip

(Galite pažymėti kelis tinkančius atsakymus.)

Ne

(Galite pažymėti kelis tinkančius atsakymus.)

- Tokia šeimos tradicija – šią profesiją mama „paveldėjo“ iš savo tėvų
- Mama nori, kad rinkčiausi šią profesiją
- Mama teigiamai atsiliepia apie savo profesiją
- Mamos profesija pelninga
- Mamos darbas įdomus
- Mama padėtų įsidarbinti
- Turiu įgūdžių, reikalingų šiai profesijai įgyti
- Mamos darbo laikas griežtai apibrėžtas
- Mamos darbas prestižinis
- Turiu patirties toje srityje (stebėjau mamos darbą, padėjau atlikti įvairias užduotis)
- Mama lengvai gali derinti darbą ir laisvalaikį
- Kita

- Mama nenori, kad rinkčiausi šią profesiją
- Mama neigiamai atsiliepia apie savo profesiją
- Mamos profesija nepelninga
- Mamos darbas neįdomus
- Mamos darbas labai atsakingas, sunkus
- Neturiu reikalingų gebėjimų šiai profesijai
- Neapibrėžtos ir ilgos darbo valandos
- Kenksmingos darbo sąlygos
- Mamos darbas neprestižinis
- Mama visada užsiėmusi, neturi laiko šeimai
- Kita

21. Ar Jūs norėtumėte rinktis profesiją, kuri būtų panaši į tėčio?

Taip

(Galite pažymėti kelis tinkančius atsakymus.)

Ne

(Galite pažymėti kelis tinkančius atsakymus.)

- Tokia šeimos tradicija – šią profesiją tėtis „paveldėjo“ iš savo tėvų
- Tėtis nori, kad rinkčiausi šią profesiją
- Tėtis teigiamai atsiliepia apie savo profesiją
- Tėčio profesija pelninga
- Tėčio darbas įdomus
- Tėtis padėtų įsidarbinti
- Turiu įgūdžių, reikalingų šiai profesijai įgyti
- Tėčio darbo laikas griežtai apibrėžtas
- Tėčio darbas prestižinis
- Turiu patirties toje srityje (stebėjau tėčio darbą, padėjau atlikti įvairias užduotis)
- Tėtis lengvai gali derinti darbą ir laisvalaikį
- Kita

- Tėtis nenori, kad rinkčiausi šią profesiją
- Tėtis neigiamai atsiliepia apie savo profesiją
- Tėčio profesija nepelninga
- Tėčio darbas neįdomus
- Tėčio darbas labai atsakingas, sunkus
- Neturiu reikalingų gebėjimų šiai profesijai
- Neapibrėžtos ir ilgos darbo valandos
- Kenksmingos darbo sąlygos
- Tėčio darbas neprestižinis
- Tėtis visada užsiėmęs, neturi laiko šeimai
- Kita

22. Jūsų manymu, kokią naudą turėtų galimybė prieš renkantis būsimą profesiją bent trumpai padirbėti panašiam darbe? Galite pažymėti kelis tinkančius atsakymus.

- Padėtų suprasti teigiamas profesijos puses
- Padėtų suprasti neigiamas profesijos puses
- Turėčiau galimybę patikrinti, ar turiu tam reikalingų gebėjimų
- Padėtų susipažinti su profesijos veiklos turiniu
- Gal tada kiltų noras siekti studijuoti tą profesiją
- Padėtų suprasti, kokių charakterio bruožų privalo turėti specialistas
- Padėtų įvertinti, ar turiu pasiekimų toje srityje
- Paskatintų siekti daugiau žinių toje srityje
- Neturėtų jokios naudos

23. Jūsų nuomone, nuo kada tikslinga pradėti profesinį informavimą ir konsultavimą siekiant mokiniams padėti pasirinkti tinkamą profesiją?

- Darželyje
- Pradinėse klasėse
- 5-9 klasėse
- 10-12 klasėse

Dėkoju už nuoširdžius atsakymus!

Mieli tėveliai,

Atliekamas tyrimas, kurio tikslas – nustatyti tėvų pagalbą padedant mokiniui pasirinkti būsimą profesiją.

Prašau Telšių rajono mokinių tėvelių užpildyti šią anketą. Jos duomenys bus naudojami tyrimui apie šeimos įtaką jaunuolių profesiniam apsisprendimui. Anketa anonimiška. Jūsų nuomonė mums labai svarbi, todėl prašau nuoširdžiai atsakyti į visus anketos klausimus.

Prašome žymėti atsakymus ženkle „✓“.

1. Jūsų lytis?

- Vyras
 Moteris

2. Jūsų amžius?

- 30 – 40
 41 – 50
 51 – 60
 61 – ir daugiau

3. Koks Jūsų išsilavinimas?

- Pagrindinis
 Vidurinis
 Profesinis
 Aukštesnysis
 Aukštasis

4. Kaip vertinate savo šeimos finansinę padėtį?

- Labai gera
 Gera
 Patenkinama
 Bloga

5. Kokios yra Jūsų vertybės?

TEIGINIAI	SVARBU	IŠ DALIES SVARBU	NESVARBU
Šeima			
Draugai			
Darbas			
Išsilavinimas			
Karjera			
Sveikata			
Pinigai			
Asmeninė laimė			
Bendravimas su kitais			
Tolerancija			
Meilė			
Religija			
Laisvė			

Politika			
Saugumas			
Kita			

6. Ar Jūs šiuo metu dirbate pagal įgytą profesiją?

- Taip
- Iš dalies
- Nežinau
- Ne

7. Jūsų manymu, kas yra karjera profesinėje srityje? Galite pažymėti kelis tinkančius atsakymus:

- Tobulėjimas pasirinktos veiklos kryptimi
- Nuolat augantis atlyginimas
- Asmeninių tikslų siekimas
- Vidinio potencialo realizavimas
- Prestižinė profesija
- Darbas iš pašaukimo
- Gebėjimas įgytas žinias taikyti profesinėje veikloje
- Galimybė nuolat tobulintis atsižvelgiant į darbo rinkos poreikius
- Galimybė tapti vienu iš geriausių savo srities žinovų
- Kita

8. Kokios darbo vertybės Jums yra svarbiausios?

TEIGINIAI	SVARBU	IŠ DALIES SVARBU	NESVARBU
Būti įvertintam už pastangas			
Geras darbo užmokestis			
Galimybė eiti aukštas pareigas			
Karjeros galimybės			
Geros darbo sąlygos			
Būti atsakingam už tai, ką darau			
Galimybė atskleisti savo kūrybiškumą			
Galimybė spręsti iškilusias problemas			
Galimybė atskleisti savo kompetencijas			
Gerai santykiai su kolegomis			
Gerai santykiai su darbdaviu			
Profesijos populiarumas, prestižas			
Darbas iš pašaukimo			
Galimybė išreikšti save (gabumus, interesus, vertybes)			
Turėti nuolatinį darbą			
Galimybė dirbti komandoje			
Laisvas darbo grafikas			
Galimybė pasirinkti atostogų laiką			
Galimybė įsidarbinti netoli dabartinės gyvenamosios vietos			
Galimybė gyventi ir dirbti pagal specialybę didmiestyje			

Galimybė dirbti namuose			
Galimybė laisvai derinti profesinį ir šeimos gyvenimą			
Kita			

9. Kaip manote, kas atsakingas už pagalbą vaikui renkantį būsimą profesiją?

TEIGINIAI	SUTINKU	IŠ DALIES SUTINKU	NESUTINKU
Tai mokyklos užduotis			
Tai šeimos pareiga			
Mokykla ir šeima turi bendradarbiauti			
Vaikas pats turi nuspręsti			
Kita			

10. Ar padedate savo vaikui pasirinkti būsimą profesiją?

- Taip
 Ne

11. Koku būdu Jūs padedate savo vaikui pasirinkti būsimą profesiją?

TEIGINIAI	DAŽNAI	RETAI	NIEKADA
Pasakojate, kaip pats rinkotės profesiją			
Bendraujate su mokytojais profesinio informavimo klausimais			
Patariate rinktis tai, kas jam patinka			
Domitės, kokios dabar populiariausios profesijos darbo rinkoje			
Pasakojate apie profesijos veiklos turinį			
Stengiatės atskleisti vaiko gabumus kokiai nors profesijai			
Kartu vykstate aplankyti universitetų, kolegijų ir kitų mokymo įstaigų			
Domitės stojimo tvarka į aukštąsias, profesines mokyklas			
Padedate ieškoti informacijos internete			
Sprendimus dėl profesijos pasirinkimo vaikas turi priimti savarankiškai			
Kita			

12. Ką akcentuojate vaikui, kai kalbatės apie jo būsimą profesiją?

TEIGINIAI	SVARBU	IŠ DALIES SVARBU	NESVARBU
Svarbiausia – įgyti aukštąjį išsilavinimą			
Svarbu, kad būtų galimybė siekti karjeros			
Rinktis pelningą profesiją			
Rinktis profesiją, kuri būtų naudinga visuomenei			
Rinktis studijas, kurias būtų galimybė tęsti užsienyje			
Rinktis tokią pat profesiją, kurią turi tėvai			
Rinktis specialybę, paklausių darbo rinkoje			

Rinktis studijas, kurias būtų lengva studijuoti			
Rinktis studijas, kurios būtų nebrangios			
Rinktis mokymo įstaigą, kuri būtų arčiau namų			
Rinktis specialybę atsižvelgiant į savo mokymosi rezultatus			
Rinktis profesiją, kuri sudarytų sąlygas derinti karjerą ir šeimą			
Rinktis profesiją, kuri nekenktų sveikatai			
Kita			

13. Jūsų nuomone, kokios informacijos trūksta Jūsų vaikui renkantis būsimą profesiją?

TEIGINIAI	NETRŪKSTA	IŠ DALIES TRŪKSTA	TRŪKSTA
Kokios asmeninės savybės reikalingos pasirinktai profesijai			
Apie stojimo į mokymo institucijas tvarką			
Išsamios informacijos apie studijų programas			
Apie profesijos keliamus reikalavimus			
Apie specialistų paklausą, situaciją darbo rinkoje			
Apie įsidarbinimo, karjeros perspektyvas turint tam tikrą profesiją			
Apie pasirinktos profesijos darbo užmokestį			
Apie poveikį sveikatai			
Apie galimybę studijuoti užsienio aukštosiose mokyklose			
Kita			

14. Iš kur asmeniškai Jūs gaunate informacijos, kaip padėti vaikui apsispręsti dėl būsimos profesijos?

TEIGINIAI	DAŽNAI	RETAI	NIEKADA
Bendraujate su mokytojais			
Remiatės savo patirtimi			
Tariatės su pažįstamais, auginančiais panašaus amžiaus vaikus			
Ieškote internete			
Ieškote specialiose knygose			
Ieškote spaudoje			
Domitės reklama, tam skirtomis laidomis per televiziją			
Bendraujate su mokyklos psichologu			
Bendraujate su socialiniu pedagogu			
Naudojatės PIT mokykloje teikiama pagalba (susirinkimai, pasitarimai)			
Kita			

15. Ar pasidalinate patirtimi su vaiku dėl profesijos pasirinkimo?

Taip

(Galite pažymėti kelis tinkančius atsakymus.)

Ne

(Galite pažymėti kelis tinkančius atsakymus.)

- Šeima labiausiai turi padėti vaikui apsispręsti dėl profesijos pasirinkimo
- Tai padėtų apsaugoti nuo netinkamos profesijos pasirinkimo
- Norisi padėti vaikui suprasti, kaip reikia pasirinkti profesiją, į ką atkreipti dėmesį
- Norisi, kad vaikas pasirinktų sau tinkančią profesiją
- Mano patirtis padėtų vaikui tinkamai apsispręsti dėl profesijos
- Tai labai svarbus žingsnis vaiko ateičiai, todėl suaugę žmonės privalo padėti
- Tėvai gerai žino vaiko gabumus, talentus, todėl privalo padėti renkantis profesiją
- Kita

- Sprendimus dėl profesinio apsisprendimo vaikas turi priimti pats
- Bijau suklaidinti vaiką dėl profesijos pasirinkimo
- Nenoriu primesti savo subjektyvios nuomonės
- Mano patirtis nepadėtų vaikui tinkamai apsispręsti dėl profesijos
- Kai aš rinkausi profesiją, man niekas apie savo patirtį nepasakojo
- Vaikui apsispręsti turi padėti specialistas (karjeros konsultantas, mokytojas, soc. pedagogas)
- Aš pats(-i) prastai pasirinkau profesiją, todėl nesu geras patarėjas(-a)
- Kita

16. Kokios šeimos aplinkybės turi įtakos vaikų profesiniam apsisprendimui?

TEIGINIAI	SVARBU	IŠ DALIES SVARBU	NESVARBU
Šeimos narių išsilavinimas			
Šeimos narių pasirinkta profesija			
Tėvų statusas visuomenėje			
Šeimos materialinė gerovė			
Šeimos narių tarpusavio santykiai			
Šeimos narių darbo vertybės			
Kita			

17. Kaip manote, kokie pagrindiniai veiksniai lemia tinkamą profesijos pasirinkimą?

.....

.....

.....

18. Kaip manote, kokią įtaką vaiko ateičiai daro tinkamas profesijos pasirinkimas?

.....

.....

.....

19. Kokios Jums pagalbos reikėtų, kad galėtumėte kompetentingai patarti vaikui, kokią profesiją rinktis?

.....

.....

.....

20. Ar norite, kad vaikas rinktųsi Jūsų profesiją?

Taip

(Galite pažymėti kelis tinkančius atsakymus.)

Ne

(Galite pažymėti kelis tinkančius atsakymus.)

- Tokia šeimos tradicija – šią profesiją perėmiau iš savo tėvų
- Šioje profesijoje išvelgiu daug privalumų
- Ši profesija pelninga
- Mano darbas įdomus
- Padėčiau vaikui įsidarbinti
- Vaikas turi reikiamų įgūdžių šiai profesijai
- Mano darbo laikas griežtai apibrėžtas
- Mano darbas prestižinis
- Vaikas turi patirties šioje srityje (stebėjo mano darbą, padėjo atlikti įvairias užduotis)
- Lengvai galiu derinti darbą ir laisvalaikį
- Kita

- Šioje profesijoje matau daug trūkumų
- Ši profesija nepelninga
- Mano darbas neįdomus
- Mano darbas labai atsakingas, sunkus
- Vaikas neturi reikalingų gebėjimų šiai profesijai
- Neapibrėžtos ir ilgos darbo valandos
- Kenksmingos darbo sąlygos
- Mano darbas neprestižinis
- Aš visada užsiėmęs(-usi), neturiu laiko šeimai
- Kita

21. Jūsų manymu, kokią naudą vaikui turėtų galimybė prieš renkantis būsimą profesiją bent trumpai padirbėti panašiam darbe? Galite pažymėti kelis tinkančius atsakymus.

- Padėtų suprasti teigiamas profesijos puses
- Padėtų suprasti neigiamas profesijos puses
- Turėtų galimybę patikrinti, ar turi tam reikalingų gebėjimų
- Padėtų susipažinti su profesijos veiklos turiniu
- Gal tada kiltų noras siekti studijuoti tą profesiją
- Padėtų suprasti, kokių charakterio bruožų privalo turėti specialistas
- Padėtų įvertinti, ar turi pasiekimų toje srityje
- Paskatintų siekti daugiau žinių toje srityje
- Neturėtų jokios naudos

22. Jūsų nuomone, nuo kada tikslinga pradėti profesinį informavimą ir konsultavimą siekiant mokiniams padėti pasirinkti tinkamą profesiją?

- Darželyje
- Pradinėse klasėse
- 5-9 klasėse
- 10-12 klasėse

Dėkoju už nuoširdžius atsakymus!